

ШАЛСААНА
БУУРАЛ
БААБАЙН
ОБОО

12 н.

ЗҮҮН ЗҮГЭЙ
ОЮУН УХААНАЙ
ДЭЭЖЭНЭЭ

22 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!
Буряад ҮНЭН

Бүгэдэ арадай сонин

2014 оной
июлиин 16
Четверг

№ 26 (21976)
(891)

Гарагай 4
www.
burunen.ru

Буряад
Үнэн

НҮР ЖАБХАЛАНТА «АЛТАРГАНА» НААДАН ХЭНТЭЙН АЙМАГТА ДАХИН НАЯРХАНЬ

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг

ЖОД (ЛҮЙЖЭН) ТАРНИИЕ ДАМЖУУЛХАНЬ

Буряадай хүзэгтэнэй гуйлтаар Буряад орондо үндэр түрэлтэ Осер Римбүүшэ Эгэлз түрүүшынхией айлшалан ерэхэн. Осер Римбүүшэ хадаа Богдо гэгэн Джебзен Дамба Хутагтын юнэдугаар дүрын – Монголой буддын шажантанай хургаалай болон Жод (Лүйжэн) шугамые толгойлогшын залгамжалагша мүн болоно. Юнэдугаар Джебзен Дамба Хутагта 2012 ондо Улаанбаатар хотодо тагаалал болоһон гэжэ мэдээжэ.

Осер Римбүүшэ хадаа буддын шажантанай Жод (Лүйжэн) тарниие залган хүгжөөхэ онсо үүргэ уялга даажэ абанхай юм. Энэ хургаал болбол хоһон шанарай сударнуудта үндэһэлэн, Сансарын, оршолоной шунал хурисалһаа хахасаха ёһондо түшэглэнэ.

“Гурбан сагта хуряанан бунягаа “Бэе, зөөри баялигаа” эхэ хамаг амитанай аша туһада харамсангүй зорюулнаб” гэжэ энэ номын бүтээл ябуулагшад эрид шиидэнгээр сэдхэхэ ёһотой.

Элдэб янзын бузарһаа бэе аршалан сэбэрлэхэдэ, аргагүй ашагтай хургаал болоно гээд тододхоё.

Мүнөө үедэ гол түлэб Гэлэгпа шэглэлэй хургуулинуудта Жод тарниин бүтээл ябуулагдана.

Осер Римбүүшэ Буряад орондо айлшалха үедөө Жод тарниие дамжуулха хуралсал байгша оной июлиин 28-һаа 30 болотор үдэшын 18.00 сагһаа иимэ хаягаар үнгэргэхэ: Улаан-Үдэ хото, Проспект Строителей, 72, КСК ЗММК-гай байшан.

ОЛЬГА СЕРОВАГАЙ БАЯРААР ГЭРЭЛТЭНН НОМУУД

Мэдээжэ уран зохёолшо Ольга Серовагай түрэхөөр 100 жэлэй ой июлиин 18-да гүйсэхэн. Мүнөө энэ уран зохёолшо тухай тон багаар хэлэгдэнэ. Тиймэхэ долоо һарын 18-да, 16 сагта Исай Калашниковай нэрэмжэтэ номой санда Ольга Серовагай 100 жэлэй ойдо дашарамдуулһан «Школа радости Ольги Серовой» гэнэн уран зохёолой үдэшэ үнгэрхэн. Эндэ мэдээжэ эрдэмтэд А.К. Паликова, Е.А. Голубев, М.Д. Данчинова, Н.Д. Хосомоев, уран зохёолшо Матвей Чойбонов, Светлана Нестерова, Юрий Извеков, түрэлхидын – хүбүүниин Николай Васильевич Никитин, бэринэ Зоя Никитина, Франциһаа айлшалжа ерэхэн Ольга аша басаганиинь хабаадахаар хараалагдана.

Ольга Серова элитэ революционер Василий Матвеевич Серовой бүлэдэ 1914 ондо Мысовск (мүнөө Бабушкин) хотодо түрэхэн намтартай. Дээдэ-Үдын хургуули дүүргэһэнэйгээ удаа, Микоянай нэрэмжэтэ загананай үйлэдбэрийн Москвагай дээдэ хургуули дүүргэжэ, Байгал далай шадарай Лимнологическа эрдэм-шэн-жэлэлгын институтта хүдэлхэн. Удаань «Бурят-Монгольская правда», «Красный байкалец» сонинуудта, Азербайджан ССР-эй Эрдэмэй Академиин ан амитадые шэнжэлгын институтта, «Бакинский рабочий» сониндо, «Свет над Байкалом» сэтгүүлдэ, Эрдэмэй Академиин Сибириин таһагай Буряадай олонитын эрдэмэй институтта ажаллаһан байна.

Ольга Серовагай түрүүшын зохёол 1938 ондо хүүгэдэй «Костёр» сониндо толилогдоһон юм. Саашадаа 1945 ондо суута ородой уран зохёолшо Михаил Пришвинэй зууршалгаар «Возрождение» гэнэн миниатюра «Смена» сэтгүүлдэ гаража, уншагшадтай үндэр сэгнэлтэдэ хүртэхэн байна.

Ольга Серовагай нэрэ Буряадай уран зохёолдо уянгата миниатюра гэнэн жанртай нягта холбоотой. Өөрын онсо маягаар уянгата проза бэшэдэг байһан. Уран зохёолшын гуурһан дороһоо олон тоото номууд, очеркнүүд гараһан. Тэдэнэй дунда Улаан-Үдэдэ, Москвада хэблэгдэхэн «Школа радости» (1960), «Щедрость» (1962), «Вестники вешнего» (1964), «Лети же, птица!» (1970), «Светлое око Сибири» (1972), «Не гаси улыбку» (1985), С. Саркисян болон Э. Пильмантай хамта бэшэгдэхэн «Жемчужина Восточной Сибири» (1961), «Лесные тайны» (1969, 1989) гэнэн номууд уншагшадта мэдээжэ. Гадна О. Серова эсэгэдэ зорюулан, «Василий Матвеевич Серов», П. Астраханцевтай хамта «И.В. Бабушкин», «Воспоминания о М.М. Пришвине» гэнэн номуудые хэблүүлжэ гаргаһан.

Бэлигтэй уран зохёолшо, журналист Ольга Серова Буряадай уран зохёолдо ехэ хубитаяа оруулаһан, гуурһан дороһоонь гараһан олон тоото номуудтань, очеркнүүдтань уншагшадтай понирхол таһалдахагүй гээд найдагдана.

Туяна САМБЯЛОВА.

Оюн РЫГЗЕНОВА.

Һүүлшын һонинууд

ТҮЙМЭРЭЙ АЮУЛТА ОНСО БАЙДАЛ СОНОСХОГДОО

ИВАЛГЫН, Баргажанай, Кабанскын, Хурамхаанай, Мухар-Шэбэрэй, Прибайкалийн, Хориин аймагуудай ой модоной дэбисхэр дээрэ түймэр болоно. Улаан-Үдэ шадар, Джергын заповеднигтэ ба Тарбагатайн аймагуудта түймэр усдаханхай. Ивалгын аймагай дэбисхэр дээрэхи хүүгэдэй амаралгын лагерьһаа үхибүүдые нүүн гаргаһанай удаа тэрэ газарай ойн түймэр сарагдаа. Залинта аадарһаа ой тайгада түймэр тохёолдоно. Иимэ шалтагһаа бии болоһон түймэрэй 7 ушар нэгэ сүүдхын хугасаада хүжэрөө. Июлиин 14-эй үдэр 282 гектар газар талмай дээрэ түймэрэй 22 ушарнууд элирүүлэгдэн бүридхэгдэнхэй. Бүхыдээ түймэр саралганда 316 хүн хабаадалсана. Мүн түймэрэй ушарһан газарта ажаһуугшад баһал хамһалсана. Баргажанай, Хурамхаанай болон Ивалгын аймагуудта түймэр парашютно-десантна албан сарана. 9 трактор, 3 бульдозер ба түймэр сарадаг 46 машина ажаллана.

Түймэрэй аюулта хаһын эхилхээр 70 мянган гектар талмай дээрэ 742 түймэртэ ушар тохёолдоо. Харин нёдондоной энэл сагай хугасаада 558 ушар дайралдаһан байха юм. Гэнтэ ойн түймэр харабал, 83012-20-44-44 гэнэн утаһаар хонходожо, мэдээсэхэ хүн бүхэнэй уялга бшуу.

ЭГЭТЫН ДАСАНДА “ЭРЫН ГУРБАН НААДАН” ҮНГЭРХЭ

ЮРТЭМСЭДЭ мэдээжэ болоһон буддын шажанай нангин шүтөөн Зандан Жууда зорюулагдһан заншалта болоһон “Эрын гурбан наадан” июлиин 19-дэ Эгэтын дасанда эмхидхэгдэхэн. Үглөөнэй 9 сагһаа заншалта уншалганууд үнгэрхэ. Тийгэжэ бүхэ барилдаагаар, нур харбалгаар, мори

урилдаагаар болон буряад шатар наадаар тулалдаха дуратай тамиршадтай мурьсеһон эхилхэ. Зандан Жуу хадаа 2500 жэлэй саана Будда бурханай зандан модоор бүтээгдэхэн дүрсэ гэшшэ. Үнгэрэгшэ зуун жэлэй эхиндэ Эгэтын дасанай соржо лама Гомбо-Доржо Эрдынеев энэ дүрсэ Хитадһаа асарһан байна. Олон жэлэй туршада Буряадай түүхын музей соо хадагалаатай байһанаа, 1991 ондо Эгэтын дасанда бусаагдаа. 2008 оной июль һара соо Зандан Жуугай ордоной нээлгэн үнгэрхэн юм. Энэ буддын шажанай нангин шүтөөнэй хүлдэ бүхы дэлхэйгээр суута болонхой, Америкэ, Инди, Непал болон бусад хари гүрэнүүдһээ тэрээндэ мүргэхээ хүзэгшэд ерэдэг болонхой.

ҮСӨӨН ТООТО АРАДУУДАЙ ФЕСТИВАЛЬ

АЛАС ДУРНЫН, Сибириин, Хойто зүгэй үсөөн тоото арадуудай уран

хайханай харалган-фестиваль Улаан-Үдэ хотодо ажалаа дүүргэбэ. Июлиин 11-13-ай үдэрнүүдтэ үнгэрхэн энэ фестиваль Россиин Соёлой жэлдэ зорюулагдаа. 5-дахияа үнгэргэгдэжэ байһан тус фестивальда Россиин 13 регионуудһаа 8 үндэһэн яһатанай түлөөлэгшэд суглараа.

«Культура и искусство коренных малочисленных народов: традиции и инновации» гэнэн уласхоорондын эрдэмэй-практическа конференци үнгэрөө. Хоёрдохи үдэрын Этнографическа музейн дэбисхэр дээрэ зохёохы бүлгэмүүдэй гала-концерт эмхидхэгдээ. Энэ концерт “Байкальский аргиш” гэжэ нэрлэгдээ. Мүн эндэ фестивальда хабаадаһаа ерэхэн айлшад наадаа дэлгэбэ. Үндэһэн арадуудай бүтэһэн уран урлалай зүйлнүүдэй үзэмжэ дэлгэгдээ. “Даглыг-Аха” гэнэн хоёд арадай байра нээгдээ. Мүн гурбадахи үдэрын фестиваль ажалаа Байгалай эрье дээрэ үргэлжэлүүлээ.

Цырегма САМПИЛОВА.

ХИТАДТА ХЭБЛЭГДЭБЭ

Буряадай мэдээжэ эрдэмтэд, философиин эрдэмэй доктор, Петровско академиин гэшүүн-корреспондент, ВСГАКИ-гай профессор М.Д.Зомонов, мүн түүхын эрдэмэй доктор, Буряадай Эрдэмэй түбэй гол мэргэжэлтэн, республикын Гүрэнэй шангай лауреат Б.Р.Зориктуев “Буряадай бөө шажанай нэрэнүүдэй тайлбари” гэжэ номоо Хитадта хэблүүлбэ.

Үбэр-Монголой засагай захиргаанай соёлой болон хэблэлэй таһагай шугамаар Хүхэ-Хотодо хуушан монгол хэлэн дээрэ энэ ном нара хараба. 1000 хэнгээр барлагдһан, үнгэтэ гадартай, үнгэтэ фото-зурагуудтай ном Буряадай бөө мүргэл тухай эгээн шухала удхатай, тодорхой мэдээнүүдые Үбэр-Монголой үргэн олонитэдэ түүгээрлэн хүргэбэ гэшшэ.

Туяна САМБЯЛОВА.

Оюн РЫГЗЕНОВА.

БУРЯАД ҮҮЛТЭРЭЙ БОДО МАЛ ОЛДОБО

Хэжэнгын аймаг хадаа бэлигтэй зоноороо баян нютаг гээд үргэн олондо мэдээжэ. Хэр угһаа хойшо бэлигтэй эрдэмтэд, багшанар, соёлой ажал ябуулагшад, уран зохёолшод эндэһээл гараһан байдаг. Хүдөө ажахыда горитой хубитаяа оруулһан нютагай хүн, нэрэ түрэтэй эрдэмтэн Булат Бастуевич Лхасаранов мүн лэ аймагай элитэ хүнүүдэй жэрэгэрхэн жагсаалда байнал ха.

Ушар юуб гэхэдэ, энэ хүмнай буряад үүлтэрэй жэжэ болон бодо мал нэргээнэ. Алдаһанаа бусааха, мартаһанаа нэргээхэ гэжэ бүхы наһаараа зорижо ажаллана. Арбаад жэлэй саана, жэшээн, Хэжэнгын тала дайдар ботогоёо дахуулһан тэмээнэй бүлэ эндэ-тэндэ гэшхэлэн, хүн зоной гайхал татан ябадаг хэн. Айлай газра тэмээнүүдэй ерээ һаань, һайниие һанаад хүрэхэ ерэхэ ха юм гээд үбгэд, хүгшэд баясадаг бэлэй. Эдэ тэмээнүүд хадаа Булат Бастуевич Лхасарановай бэлүүлһэн ажал болоно.

Тэрээнһээ гадна бүүбэй үүлтэрэй буряад хонидые эрдэмтэн Булат Лхасаранов нэргээбэ гэжэ баһал дуулаһан лэ байхат. Манай шэрүүн уларилтай нютагта эдэ хонид эгээн таарамжатай. Малшанай ажабайдал хүнгэдхэхэ үүргэтэй. Харин мүнөө эдэ хонид тухай бэшэ, харин һаяхан молор һайхан Монгол орондо олдоһон буряад үүлтэрэй бодо мал олоһон тухайн хөөрэхэ зорилготойбди.

Булат Бастуевич элинсэг хулинсагуудайнгаа үдхэхэ ябаһан буряад үхэр, үнеэдые бүхы наһаараа бэдэржэ ябадаг хэн. Энэһые удаа Монгол орондо шэнжэлэлгын болон бэдэрлгын ажал ябуулжа байтараа, буряад мүнөөнэй малшадай алдаһан баялиг одооһые олдошобо. Монголоой Хүбсэгэл аймагта ёстой буряад үүлтэрэй мал бэлшэжэ ябаа гэжэ эрдэмтэн тэмдэглэхэ зуураа, тон хаана ябаһаниие заажэ хэлэхэе яаранагүй. Монголоой талаһаа хада хабсагайнудар халхалагдаһан ушарһаа, харгыгүй, зүгөөр Россиһаа ябаһан харгыгаар лэ оромоор дайдада эдэ үхэрнүүд байна.

Дээрэ үедэ, Октябриин хубисхалай урда тээ Түнхэнэй малшад тэндэ зуһалан түхээрдэг байһан гээд Булат Бастуевич элирүүлээ.

Буряад үхэрэй бэлшэжэ ябаһан газарые тодорхойлжо зааһанай хэрэг үгы гээд Булат Бастуевич бодомжолно. Ушар юуб гэхэдэ, һонюуша хүн дары тиишэ ошохо, хэрэгтэ хэрэггүй үбшэ хабша, малай тахал абаашажа болохо. Тэрэ нютагта ажаһуудаг айлууд бусад монголшудһаа амьараа амидардаг юм ха. Эдэе хоол, хубсаһа хүнар, буу зэбсэгээ, даһна, сайгаа абахын тула мориндоо мордожо, хэдэн хоногой аянда ябажа, дэлгүүр ошодог байна. Эрдэмтэд мүнөө Улаан-Баатарһаа тэрэ нютаг руу ошоходоо, 1000 гаран модоной хүндэ харгыда ябажа, тэрэнэй арбанай нэгэ хубиине морёор дабажа гараа.

Монгол бусад нютагуудта буряад үүлтэрэй бодо мал амидардагыһе наа, монгол үүлтэрэйхидтээ холижо, үгы болоо. Зүгөөр хада хабшалай хаалганда, хүн зонһоо холо газарта бэлшэжэ ябаһан хадаа мүнөө олдогшо буряад үүлтэртэ мал тэнсээ. Байгал далайн эрьеэр малаа үдхэхэ ябаһан буряад зон эгээл иимэ үүлтэрэй бодо малтай байһан юм ха. Хэдэн мянган жэлэй туршада малайнгаа үүлтэр алдахуулангүй ябаһан аад, һүүлэй зуугаад жэлнүүдтэ ерүүл энэ-тэрэ малай нютагтамнай олоор бии болоһонһоо уламжалан, буряад үүлтэрэнь хосороо шахуу. Теэд мүнөө мартаһанаа һануулжа, алдаһанаа бусааха арга боломжо бии болобо гээд эрдэмтэн баясана.

БУРЯАД ҮҮЛТЭРЭЙ МАЛ ЯМАР АШАГТАЙБ?

Буряад үүлтэрэй мал нэргээжэ шадаал наа, Бурядай малшад үбһэ хулһан гэжэ үлүү газар һанаагаа зобохоёо болихо. Юуб гэхэдэ, энэ мал орой намарһаа байха, үбэлэйһе сагта бэлшэжэ, хоолойгоо тэжээдэг байна. Гадна һаамхай мүртөө, ехэ мяхатай энэ үнеэн, мүнөөнэй үнеэдтэ орходоо, һураггүй ашагтай байха юм. Эгээл иимэ шэнжэ шанартай, хара-эрээн үнгэтэй бодо мал Буряад орон руу ондоо нютагһаа асарһыень шэрүүн үбэлдэ тэрэн бираагүй юм ха. Тиигээдһе тэдэниие тэжээхэдэ, малшад 50 дахин ехэ гарзатай болоо. Тиимэһээ хара-эрээн үнгэтэй мал тиигэд гээд хороһон байна. Харин буряад үүлтэрэй мал үбэл, зунгүй бэлшэжэ, өөрөө өөргөө тэжээдэг. Тэдэнэртэ дулаан дал барижа зобоһон хэрэггүй. Буряад үүлтэрэй малтай айлайда түхэрээн жэлэй туршада сагаан эдээн дэлгэржэ, үбэлэй сагта үүсын арьбан мяхан байна. Хэрбээ буряад малаа бүри ехэ һаамхай болгохо гү, али мяхалиг үүлтэрэй болгохые шиидэбэл, алиһе үүлтэрэй малтай худхаха болохо.

Тодорхойлходо, Росси гүрэндэ һаамхай 10 үүлтэрэй мал бии. Тэдэнэй алиниинһе буряад нютагта таарадаггүй. Зүгөөр мяхалиг үүлтэрэй ориганса хальмаг үхэр бии. Россида ажаһуудаг эрхэтэнэй мяхаар садхалан байһын тулада ехэ мяхатай 2-дохи үүлтэр хэрэгтэй. Буряад үүлтэртэ бодо мал эгээл энэниие бүримүһэн хангажа шадаха гээд эрдэмтэн Булат Бастуевич Лхасаранов батална.

МОНГОЛҮО БУРЯАД РУУ

Буряад үүлтэртэ бодо малай бэлшэжэ ябаһан нютагта 200 үнеэд, нэгэ хэды адууһан бии. Тэдэниие үхи хүбүүдтэйн сугтань тоолоходо, 9 хүн харюу-

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

улна. Трактор болон бусад техникэ хэрэглэнгүйгөөр, гүрэнһөө ямарһе тэдхэмжэгүйгөөр, 200 үхэр буряад ямар фермер тэжээхэ байна даа? Зүгөөр тэрэ нютагайхид тэжээнэ. Тиимэ хадань буряад үүлтэрэй мал манай нютаг руу асаржа, үдхэхэ шухала. Монголоой малшад буряад үүлтэрэй бодо мал 200-һаа олон болгожо ядаагүй. Зүгөөр өөрингөө эрилтэнүүдые хүсэд хангаһан хойнонь, юу хэжэ, бүри олоор үдхэхэбибди даа гээд тэдэ эрдэмтэнэй асуудалда харюусаһан байна.

Хэрбээ буряад малшадай тэрэ нютагта түрэнэн тугалнуудые, бээ хүсэһэн үхэр, үнеэдые худалдажа абажа эхилээ һаань, тэндэхи малшад дуратай байна. Мүнгэн хэрэгтэйл ха юм даа. Зүгөөр тэндэхи үнеэдые наашань асарха тон аюулгүй арга хадаа самолёт хэрэглэлгэ болоно.

ЗАСАГ ЗУРГАНАЙ АНХАРАЛДА

Булат Бастуевич Лхасаранов энэ шэнжэлэлгэ ябуулхадаа, өөрингөө мүнгөөр хэнэ. Хадын хабшалда оршодог Монголоой тэрэ нютаг оложо, буряад үүлтэртэ мал элирүүлхэ хэрэгтэ 80 мянган түхэриг гаргашалагдаа. Буряад үүлтэртэ мал гээд тодорюулагдаһан амитанай ДНК Москвада шалгалта гарана. Шэнжэлэлгээ хүсэд дүүрэнээр

бүтээхын тулада 700 мянган түхэриг хэрэгтэй.

Гэхэ зуура эрдэмтэнэй олоһон олзо мүнөө дээрээ хүсэд дүүрэнээр сэгнэгдээгүй байна. Ушар иимэһээ нэгэ бодо мал нэгэ жэлэй туршада тэжээхын тулада хэды шэнээн мүнгэн гаргашалагдаһан гээд тоолоод үзэбди.

Мүнөө хүдөө нютагта ажаһуугаа жиирэй айл нэгэ бодо мал ондо оруулһын тулада, хальмаг үүлтэрэй үхэртэй һаа, 1600 түхэриг гаргашална. Сагаан толгойтой казах үхэр жэлэй туршада эзэнэйнгээ 3200 түхэригэнь эдиджэрхинэ. Герефорд үүлтэрэй бодо мал бии һаа, 5600 түхэриг жэлэй туршада хибэдэһэнтээ суг хибэжэрхинэ. Симментал үүлтэрэй үхэр 6300 түхэриг жэлһээ жэлдэ убайгүйгөөр үрэхидэг һаань, буряад үүлтэрэй мал бүхэли жэлэй туршада арай гэжэ 120 түхэриг барадаг юм ха.

Гэхэ зуура буряад үүлтэрэй үнеэнһээ бусад үүлтэрэй үнеэдтэ орходоо, хоёр дахин ехэ зөөхэй гарана. Буряад малда үбһэнһөө бэшэ юунһе хэрэггүй. Харин бусад малай нэгэ тулые жэлэй туршада 120 түхэригөөр ондо хэн нэгэнэй оруулха гэжэ бодобол, тэрэн удангүй үргэдэг болоод, тулажа унаха, туража үхэхэ.

Баир ЖИГМИТОВ.

Тобшо һонинууд

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

НАҺАТАЙШУУЛДА - ХҮНГЭЛЭЛТЭНҮҮД

АЖАЛАЙ ветерануудта, ара талын ветерануудта, сагааруулагдаһан эрхэтэдтэ болон хүнгэлэлтгүйгөөр наһанайнгаа амаралтада гараһан зон хото шадар ябадаг түмэр замай 50 процент унагай хүнгэлэлтэ октябриин 31 хүрэтэр абаха аргатай. Иимэ хүнгэлэлтэнүүдэй түлбэридэ бюджетһээ 5,4 миллион түхэриг һомологдоо. Ажаһуугшадые социальна талаар хамгаалгын яаманай мэдээгээр, байгша оной хахад жэлэй хугасаада наһатайшуулай унагай хахад сэнгыень түлэһэн 22 мянган ушар бүридхэгдөө.

БАЙГАЛ СЭБЭРЛЭГДЭНЭ

БАЙГАЛАЙ эрье дээгүүрхи нобшо ноохой суглуулхаяа болон амаржа байһан хүн зонтой ариг сэбэр байдал хайшан гээд сахихаб, хаана нобшоо хаяхаб гэһэн ойлгууламжын ажал ябуулхаяа июлиин 15-һаа волонтернууд Байгал руу ошобод. һайн дуранай ниитэ ажал ябуулагшад өөһэдөө хоёр долоон хоногой туршада "Эко-стиль" гэһэн жэшээ байдалда ажаллаха. Энэ халаанда байгаалида хохидол оруулдаг хэрэгсэлнүүд хэрэглэгдэхгүй.

АРХИИН ХУДАЛДАА НАЙМААТАЙ ТЭМСЭЛ

РОСПОТРЕБНАДЗОРОЙ албан байгша оной түрүүшын хахад жэлэй ажалайнгаа дүн согсолоо. Улаан-Үдэ хотын 35-дахы дунда һургуулийн дэргэдэхи "Славный" гэһэн магазин архи худалдажа байһанаа баригдаа. Бүхыдөө хуули хазгайруулһан иимэ ушарнуудта албанай харюусалгада 15 гэмтэд 116 мянган түхэригһөө дээшэ ялада татагдаа. Ниитэ эдээнэй хоол баридаг ба наймаагай 155 газарнуудые шалгажа,

архиин 60 зүйлнүүдые шэнжэлээ. Пивын бүридхэл шалгахадань, нэгэниинһе микробиологийн аюулгүй журамда таараагүй гэжэ албанай мэргэжэлтэд мэдээсэнэ.

ҮНШЭН ҮХИБҮҮДЫЕ ГЭРТЭХИНТЭЙ БОЛГОХО

ҮХИБҮҮДЫЕ үргэн абаха һаналтай гэртэһин эдэ үдэрнүүдтэ саарһа дансануудые бэлдэжэ, үхибүүд һаяын сагта гэр бүлэтэй болохонь. һүүлэй үедэ Буряад орондо үншэн хэнээ үхибүүдые үргэжэ абаха ушар олошорно. Энэ байгша оной үнгерэгшэ хахад жэлэй туршада 779 гэр бүлэ үншэн үхибүүдые үргэжэ абаа. Нёдондо энэл сагай хугасаада 650 гэр бүлэ үхибүүдтэй болоһон байна. Хүүгэдэй гэрнүүдтэ байрладаг аха дүүнэрые бултыень абаха гү, али 2-3 үхибүүдые нэгэ доро үргэжэ абаха ушар дэлгэрээ. Январь һараһаа 1246 үншэн үхибүүд шэнэ гэр бүлэтэй, эжы абатай болоһон байна гэжэ социальна талаар хамгаалгын яаман мэдээсэнэ.

Цырегма САМПИЛОВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2014 оной июлийн 14-18

**I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
ТҮРҮҮЛЭГШИН
УЯЛГАНУУДЫЕ САГ ЗУУРА
ДҮҮРГЭГШЭ В.А.ПАВЛОВАЙ
ХҮТЭЛБЭРИ ДОРО ҮНГЭРГЭГДЭХЭ
ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН**
14.07 9.00 Бага танхим

**II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ
АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ
В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ
ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЙН
ЗҮБЛӨӨНҮҮД**
14.07 13.30 Бага танхим

**БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН
АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА
Буряад Республикын
Арадай Хуралай Бюджетэй,
налогуудай болон сан жасын
талаар хороон
(түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)
Буряад Республикын хуулинууды
федеральна хуулинуудтай зохилду-
улха тухай**
15.07 14.00 каб.235

**Буряад Республикын
Арадай Хуралай Гүрэнэй
байгуулалтын, нютагай өөһэдэн
хүтэлбэрийн, хуули ёһоной
болон гүрэнэй албанай
асуудалнуудай талаар хороон
(түрүүлэгшэнь Б.Н.Ботоев)
Буряад Республикын Арадай Хура-
лай Депутатуудай бээ абажа ябаха
хэмэй болон мандадуудай талаар
комисси тухай дүрим зохёон бэлдэхэ
тухай**
15.07 10.00 каб.323

**Буряад Республикын
Арадай Хуралай Газарай
асуудалнуудай, аграрна
политикын болон
эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй
талаар хороон
(түрүүлэгшэнь А.П.Попов)
"Газарай харилсаануудта хабаатай
Буряад Республикын зарим хуули ёһоной
актнуудта хубилалтануудые оруулха
тухай" Буряад Республикын хуулийн
түлэб тухай**
14.07 15.00 каб.119

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ
гэрэй амитадые харууналалга болон
хамгаалга тухай" Буряад Республикын
Хуулида хубилалтануудые оруулха ту-
хай" Буряад Республикын хуулийн түлэб
тухай
15.07 10.00 каб.119
"Россиин Федерациин Федеральна
Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшэ
С.Е.Нарышкинда архиин болон спирт-
тэй зүйлнүүдэй үйлэдбэрийн болон

наймаанай талаар хуули эбдэлгэнүүдэй
түлөө хэһээлтэ шангадхаха тухай Буряад
Республикын Арадай Хуралай хандалга
тухай" Буряад Республикын Арадай Ху-
ралай тогтоолой түлэб тухай
16.07 10.00 каб.119

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ
этилэй спирт, архиин болон спирттэй
зүйлнүүдэй үйлэдбэрийе болон наймаае
хууляар гуримшуулалгын зарим асуудал-
нууд тухай" Буряад Республикын Хуули-
ин 5-дахи статьяда хубилалта оруулха
тухай" Буряад Республикын хуулийн
түлэб тухай
17.07 10.00 каб.119

"Эрхэтэдэй саад, огород ургуулдаг бо-
лон дачна коммерческэ бэшэ нэгэдэлнүүд
тухай" федеральна хуулийн 4-дэхи болон
14-дэхи статьянуудта хубилалтануудые
орүүлха тухай" 536549-6 дугаарай феде-
ральна хуулийн түлэб тухай
18.07 10.00 каб.119

**Буряад Республикын
Арадай Хуралай Регионууд
хоорондын холбоонуудай, үндэнэ
яһатануудай
асуудалнуудай, залуушуулай
политикын, нийтын болон
шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй
талаар хороон
(түрүүлэгшэнь Ц.Б.Батуев)
"Россиин Федерацида олонийтын
хиналтын юрэнхы дүримүүд тухай" фе-
деральна хуулийн түлэб тухай
14.07 16.00 Бага танхим**

**Буряад Республикын
Арадай Хуралай Социальна
политикын талаар хороон
(түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)**

1. "Россиин Федерацида хуралсал
тухай" федеральна хуулида хубилал-
тануудые оруулха тухай" 536098-6
дугаарай федеральна хуулийн түлэб
тухай (хургуулиһаа урид юрэнхы
хуралсал бэелүүлдэг гүрэнэй, муниципальна
хуралсалай эмхи зургаануудта үхибүүдые
хараһанай болон хойноһоон харууһалһанай
түлөө түлбэри тодорхойлохо талаар)

2. "Гүрэнэй бэшэ пенсионно жасанууд
тухай" федеральна хуулида хубилалтануудые
орүүлха тухай" 538518-6 дугаарай федеральна
хуулийн түлэб тухай (страховалагдаһан
хүнэй гүрэнэй бэшэ пенсионно жасада
орохо тухай мэдүүлгэ үгэхэ гурим то-
дорхойлохо талаар)

3. "Хуурмаг, хилын саанаһаа нюуса-
ар оруулагдаһан, муу шанартай болон
гүрэнэй бүридхэлдэ абтаагүй эмүүдэй,
медицинскэ хэрэгсэлнүүдэй болон
БАД-уудай эрьесэдэ эсэргүүсэхэдэ
туһатай хубилалтануудые Россиин Фе-
дерациин зарим хуули ёһоной актнууд-
та оруулха тухай" 392886-6 дугаарай
федеральна хуулийн түлэб тухай
14.07 9.30, 10.00, 10.30 каб.218

Нүүдэл хүдэлмэрийн зүблөөн:
хуралсалай тойрогуудые хүгжөөхэ
тухай
15.07 10.00 Улаан-Үдын 32-дохи
дунда хургуули

**Буряад Республикын
Арадай Хуралай Экономическа
политикын, байгаагийн
нөөсөнүүдые ашагалгын болон
оршон тойронхи хамгаалгын
талаар хороон
(түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)**

"Эрхэтэдэй хубингаа хэрэглэмжэдэ
ой соохи алим жэмэс болон бусад эдээ
хоолой баялиг, эм домтой ургамалнуудые
суглуулха дүрим тухай" Буряад Ре-
спубликын Хуулида хубилалтануудые
орүүлха тухай" Буряад Республикын
хуулийн түлэб тухай
14.07 10.00 каб.211

"Олзын хэрэг эрхилэлгын болон
мүнгэ һомололгын ажаябуулгын асуу-
далнуудта хабаатай Буряад Респу-
бликын хуулинуудай түлэбүүдэй нүлөө
сэгнэлгын дүрим тухай" Буряад Ре-
спубликын Арадай Хуралай тогтоолой
түлэб тухай
15.07 10.00 каб.211

"Буряад Республикын дэбисхэр
дээрэ хүнгэн таксигаар хүн зониие
болон хүнгэн тээбэри шэрэхэ талаар
ажаябуулга эмхидхэхэ тухай" Буряад
Республикын Хуулида хубилалта оруу-
лха тухай" хуулийн түлэб тухай
15.07 14.00 каб.209

Забайкалиин үндэнэтэнэй паркын
дэбисхэр хүгжөөлгын шийдхэгдээгүй
асуудалнууд болон арга боломжонууд
тухай
18.07 10.00 каб.211

**III. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА
А.Т.Стопичев – Буряад Республи-
кын Арадай Хуралай Социальна по-
литикын талаар хорооний түрүүлэгшэ
15.07 14.00-17.00 каб.218**

**Б.Н.Ботоев - Буряад Республикын
Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулал-
тын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн,
хуули ёһоной болон гүрэнэй алба-
най асуудалнуудай талаар хорооний
түрүүлэгшэ
16.07 14.00-17.00 каб.323**

Буряадай үйлэдбэрийн хүгжэлтын шата

ҮМСЫН ХҮДӨӨ АЖАХЫ ЭРХИЛЭГШЭДТЭ ДЭМЖЭЛТЭ

**Хүдөө ажахын үмсын түхэлэй ажахынуудые дэмжэлгын хэмжээ
Хябуулга Буряад Республика дотор гурбадахи жэлээ үнгэрнэ.
Мүнөө жэл федеральна ба республикын бюджетдээ эхилжэ байһан
фермернүүдтэ 39 миллион түхэриг гаргашалагдаа, харин гэр бүлын
малай ажахынуудые дэмжэлгын хэрэгтэ хоёр шатын бюджетдээ 19
миллион түхэриг һомологдоо.**

Энэ грантта хүртэхын түлөө
ажалаа найл эрхилжэ байһан 118
фермернүүдхээ ба үшөө 8 гэр
бүлын фермэнүүдые байгуулха тухай
мэдүүлгэ ороһон байна. Тэдэниие
бултыень шалгаһанай удаа, 28 залуу
фермернүүдтэ болон малай гурбан
фермэнүүдтэ грантнууд олгогдоо.
Һая ажал эрхилжэ байһан фермертэ

нэгэ миллион 500 мянган түхэриг
үгтөө, гэр бүлын малай ажахынуудта
7 миллион түхэриг үгтэһэн байна.

Энэ грантын мүнгэн хүдөө ажа-
хын үйлэдбэри хүгжөөхэ, мяханай
ба хүнэй үйлтэртэ мал ба хони
үсхэбэрлэхэ, огородой эдээ ургуу-
лха ба туулай үсхэбэрлэхэ хэрэгтэ
үгтэнэ.

ЗАГАНА ҮЙЛЭДБЭРИ ХЭМЭЛ АРГААР ХҮГЖӨӨГДЭХЭ

**Буряад Республикын дэбисхэр
дээрэ 23 эмхинүүд, 15 эмхи Бай-
галай дэлсэдэ, мүн үшөө элдэб
түхэлэй үмсын 8 эмхинүүд гээд загаһа
үйлэдбэрлгэ эрхилдэг. Жэл бүри
бүхыдөө 2 мянган тонно загаһан ба-
ригдана. Энэ хахад жэлэй хугасаада
800 тонно загаһан үйлэдбэрлэгдөө.**

Жэл бүри республикын үһанай
нөөсөнүүдтэ загаһанай тоо үсөөрнэ.
Загаһанай баялигта харша хохидол
олгуулхагүйн тула хэмэл онол аргаар загаһа
үйлэдбэрлэхэ ажал республика дотор
"Рыбозавод Байкал" гэһэн эмхи ябуулжа
байна. Заводһоо дүтэшгэ газар худалдажа
абаад, тэрэндээ тусхай түхээрлэгнүүдые

бодхоожо, хаалтай үһанай комплексоор
загаһан үйлэдбэрлэгдэхэ. Иимэ түхэлэй
үйлэдбэридэ хуушан үһан сэбэрлэгдээд,
дахин хэрэглэгдэхэ аргатай.

- 50 мянган тонно хэмжүүрэй стерлядь,
хадарин загаһадые үйлэдбэрлэхэ аргатай
түрүүшын шата эхилхэ. Энэ хэрэгтэ мүнөө
60 миллион түхэриг хэрэгтэй. Саашадаа
хоёрдохи шатада ажахы үргэдхэгдэжэ,
үшөө олон ондоо загаһа үйлэдбэрлэхэ ар-
гатай болохобди, - гэжэ загаһанай заводой
директор Вадим Бредний мэдүүлбэ.

Мүнөө дээрээ хэмэл онол аргаар загаһа
үйлэдбэрлэхэ ажахы байгуулгын саарһан
ажал ябуулагдажа байна.

Цырегма САМПИЛОВА.

Буряад Республикын Арадай Хуралай 20 жэлэй ой

ГЕРМАН ЯЗЫКОВ: “РЕСПУБЛИКЫН ҮНДЭНХЭН ХУУЛИ ЯАГААД БҮТЭЭ НЭМ”

1990 оной октябрь нарада болоһон хоёрдохи сессидээр 29 депутаттаа бүридэһэн Конституционно комисси тогтоогдожо, эмхидхэлэй бүхы асуудалнууд, тэрэ тоодо шэнэ Үндэһэн хуулийн түлэб бэлдэлгэ намда даалгагдаа нэн.

Конституционно комисси ажалаа эдэбхитэй эхилжэ, уданшьегүй, 1991 оной январин 15-да, шэнэ Үндэһэн хуулийн түлэбэй уг зорилгыг баталаа, харин апрелин 24-дэ байгуулгынь хаража үзөө юм. Нүүлдэ комиссийн зүблөөнүүд гурба нарын нэгэ удаа үнгэргэгдэдэг боложо, Үндэһэн хуулийн статьянууд, республикын нүүлдэ тэмдэгүүдтэ хабаатай дурадхалнууд, “Президент тухай”, “Арадай Хурал тухай” болон бусад дахуул хуулинуудай түлэбүүд зүбшэн хэлсэгдээ. Хажуугаарнь тэрэ үедэ хүсэндөө байһан хуушан Үндэһэн хуулийнэ найжаруулха талаар хүдэлмэри нэгэ доро үргэлжэлүүлэгдээ. Тиин гүрэн дотор, мүн республикадамнай боложо байгаа хубилалтанууднаа уламжалан, нэмэлтэ болон заһабаринууд хэгдэжэ, саашадаа тэдэнь шэнэ Үндэһэн хуулийн түлэбтэ оруулагдаа.

Комиссийн хүдэлмэридэ гансашье гэшүүд бэшэ, харин бүхы депутатууд эдэбхитэй хабаадаа гэжэ хэлэхэ шухала. Жэшээнь, 1992 оной мартын 19-дэ Эрдэм ухаанай, нуралсалай болон соёлой талаар хорооной түрүүлэгшэ **Степан Владимирович Калмыков** Буряад Республикын гүрэнэй туг тухай дурадхал оруулаа. Тэрэниень ажаһуугшад, зохёохы ажалтан, эрдэмэй болон соёлой ажал абуулагшад найса зүбшэн хэлсээ. Тиин мэдээжэ уран зураашадай бүтээһэн 100 гаран тугай түлэб сооһоо мүнөөнэймнай туг шэлэгдэһэн байна. 1992 оной октябрь соо үнгэргэгдэһэн 10-дахы сессидээр Гүрэнэй туг тухай дүрим баталжа, Үндэһэн хуулида хубилалтанууды оруулаа: “Буряад Республикын Гүрэнэй туг хадаа хүхэ, сагаан болон шара үнгэтэй гурбан хүндэлэн зурууднаа бүридэһэн, мүн дээдэ хүхэ зурууд дээрээ тугай эшын хажууда шара соёмбо тэмдэгтэй дүрбэн булантэ буд...”

Энэ нүүлдэ тэмдэг тухай депутатуудай ханамжанууд ехэнхидээ адли байгаа: “Юундэ тугай хахадын хүхэ үнгэтэйб? Энэ хадаа хүхэ мүнхэ тэнгэриймнай, бидэнэй болон элинсэг хулинсагүүдэймнай тойрон ажаһуудаг Байгалай үнгэ. Юундэ тугай дундахы үнгэнь сагаан бэ? Буряадта ажаһуудаг бүхы арадууд сагаан хайхан сэдхэлтэй. Харин тугай доодо талын шара үнгэ Ази түбиие тэмдэглэнэ. Буряадай нүүлдэ тэмдэг – соёмбо – альган дээрэ тодуулан бүмбэрсэг дэлхэй, дээрэнь галай гурбан хэлэн. Зүүн тээхи хэлэниинь – үнгэрһэн сагнай, манай элинсэг хулинсагүүд; дундахынь – мүнөө үе саг; гурбадахынь – ерээдүй. Булта энээниие мэдэжэ, үнгэрһэн, мүнөө болон ерээдүйгөө сэгнэхэ ёһотойбди...”

Буряадай нүүлдэ тэмдэг соёмбо республикын гүрэнэй гербыншье үндэһэн боложо үгөө юм. Харин гүрэнэй гимн тухай ханамжанууд асатаад лэ, нэгэ ханалда удаан ерэжэ шадаагүйбди. Арадай Хуралай сессидээр шийдхэбэри абтаа нэн.

Буряад Республикын Президентээр **Леонид Васильевич Потаповай** хунгагдахада, тэрэ үедэ Президентын Захиргаанай хүтэлбэрилэгшэ байһан би, мүн РБ-гэй Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо **Лидия Чимитовна Нимаева** Леонид Васильевичтай инаугураци тухайнь хөөрлэдэжэ байгаабди. Үндэһэн хуулийн ёһоор, Президент тэрээн дээрэ гараа табижа, ород ба буряад хэлэнүүд дээрэ Тангариг уншаха ёһотой нэн. Тиихэлээрнь Россиин гимн зэдэлжэ, Президент тушаалаа эзэлбэ гэжэ тоологдохо. Теэд тангаригай хоёр хэлэн дээрэ үгтэнхэй хадань, Россиин гимнын нүүлдэ зоной дунда мэдээжэ “Таежная, озерная, степная” гэхэн буряад дуу табихы Лидия Чимитовна дурадхаа бэлэй. Энэ дурадхалынь найса зүбшэн хэлсэгдэһэнэй удаа зүбшөөгдөө. Харин инаугурацийн нүүлдэ энэ дууе республикын гимн болгожо, 1995 оной апрелин 20-до “Буряад Республикын гүрэнэй гимн тухай” Хуули абтаа юм.

Конституционно комиссийн зүблөөнүүд саг үргэлжэ үнгэргэгдэдэг байгаа гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Хүдэлмэридэнь республикын правительствын түлөөлэгшэ **Виктор Потехин** болон **Куприян Бахронов**, Профсоюзундай областной соведэй түрүүлэгшэ **Николай Розанов**, республикын прокуророй орлогшо **Капитон Будаев**, Дотоодын хэрэгүүдэй министрэй орлогшо **Владимир Сергеев** болон бусад ехэ эдэбхитэйгээр хабаадаа. 1993 оной декабрь соо, шэнэ Үндэһэн хуулийн абтаханаа хоёр нара урид, Верховно Соведтэ ороһон дурадхалнууды согсолдог хүдэлмэрийн бүлэг тогтоогдоо нэн. Тиин Конституционно комиссийн зүблөөнүүдэй нэгэн дээрэ Куприян Ильич Бахронов ерээдүйн парламентын нэрэ тухай асуудал зүбшэн хэлсэхые дурадхаа: “Хуули гаргадаг зургаанаа “Буряад Республикын Арадай Хурал” гэжэ нэрлээл. Манай парламент арадай түлөөлэгшэдэй суглан, хурал лэ ха юм. Монголнууд түлөөлэлгэтэ зургаанаа Агуухэ Арадай Хурал гэдэг. Зүгөөр бидэ нэгэ бага даруу байхабди...”. Дурадхалынь зүбшөөгөөд, энэ асуудалые республикын Верховно Соведэй сессидээр табихада, нэгэшье депутат тэрэниие буруушаагаагүй.

Шэнэ Үндэһэн хуули 11 бүлэгһөө, 122 статьяһаа бүридэһэн. Миний хананда эгээл шухалануудынь нэрлэбэл, Үндэһэн хуули соо хүнэй эрхэнүүд, эрхэ сүлөөнүүд, уялганууд ехэ тодорхойгоор үгтэнхэй. Хэн нэгэнэй эрхэ сүлөө бээлүүлгэ ондоо хүнэй эрхэ сүлөөдэ хаалта хэхэ ёһогүй, хуулийн болон сүүдэй урда булта тон адли эрхэтэйнууд, хүн бүхэн эрхэ сүлөөтэй болон ойронь хүртэшгүй байха эрхэтэй гэжэ онсолон тэмдэглэгдэнхэй. Засагай түлөөлэгшэдэй хорото нэдэлгэһээ болон тушаалаа хуули бусаар хэрэглэлгэһээ хохидоһон, гарзада унаһан зоной хамгаалагдаха эрхэ, мүн тиихэдэ гарза хохидоһынь гүрэнөөр тэхэрюулэн бусаалга найдуулагдана. Энэ дүримэй Үндэһэн хуули соо бии болоһониинь миин бэшэ гэжэ тэмдэглэмээр. Юуб гэбэл, 1937-38 онуудай хамалган хашалганай үедэ Буряадта 6836 хүн тушаагдаад, 2483-иинь буудуулаа гэжэ мэдэнэбди. Олонхинойнь гэр бүлэнүүд Красноярска хизаар руу, Эрхүү можын хойто заха руу сүлэгдөө. Хамалган хашалганда нэрбэгдэһэн зоной ехэнхи хубинь “панмонголизм баримталдаг, хубисхал буруушаадаг, буһалгаата болон хорото ябадал гаргадаг эмхинүүдэй” түлөөлэгшэд байһан. 1938 оной февралын 15-ай байдалаар, 2026 хүн, тэрэ тоодо 1303 ламанар иимэ гэмнэлгээр тушаагданхай байгаа. Республикын булта шахуу хүтэлбэрилэгшэд, тэрэ тоодо партиин обкомой нэгэдэхи секретарь Ербанов, хоёрдохи секретарь Маркизов, правительствын түрүүлэгшэ Доржиев, БурЦИК-эй түрүүлэгшэ Дампилов, обкомой секретарь Шулунов, обкомой таһагуудай гурбан даагша, 14 нарком, 11 райкомундай секретарь болон райисполкомундай түрүүлэгшэ “панмонголист” гэжэ хардуулаад, буудуулаа. Гадна бухгалтернууд, кладовщигууд, түсэблэгшэд, юрын колхознигууд хорлолго хэнэ гэжэ гэмнүүлэгдээ. Буряад эрдэмтэд, зохёохы хүдэлмэрилэгшэд баһал хюдагдаа: Ц.Жамцаранов, Б.Барадин, Ц.Дондубон, П.Дамбинов, Ж.Батоцыренов, Ц.-Ж.Базарон, Д.Дашинимаев. Шажанай асуудал “шийдхэгдээ”: 44 дасан, үнэн алдартын 211 хүмэ, шэмээшэгүүдэй мүргэлгын 81 гэр, 7 синагого, 6 мечеть хандаргагдаа. Тиин 1941 ондо республикада нэгэшье бүтэн дасан хийд байгаагүй. Хүн зоной зүрхэ сэдхэлдэ тэрэ үе ехэ хүндүүлхэй үлээгээ. Тиимэнээ манай Хорооной нэн түрүүн бэлдэһэн хуули ёһоной актундай дунда 1990 оной декабрин 13-да абтаһан “1930-50-яд онуудай политическэ хамалган хашалганда нэрбэгдэһэн хүнүүд тушаа үнэн зүбьенэ нэргээлгын хэмжээнүүд тухай” Президиумэй тогтоол бии юм.

Саашадаашье Үндэһэн хуули соо эрхэтэдэй эрхэ сүлөө хамгаалгын асуудалнуудта ехэ анхарал хандуулагдаа. Энэ ёһо дүримэй хэрэгтэй байһыень гэршэлнэ гэбэл, засагай хуули буса үйлэнүүдхээ хохидоһон хэдэн хүн Үндэһэн хууляар хараалагдаһан эрхээ бээлүүлжэ, мүнгэн тэхэрюулгэдэ хүртэһэн байха юм.

Үндэһэн хуулийн тогтооһон үшөө нэгэ шухала асуудал тухай хэлэбэл, ород ба буряад хэлэнүүд – республикын гүрэнэй хэлэнүүд болоо. Буряадта ажаһуудаг үндэһэн бага арадуудай эрхэнүүд, ёһо заншалаа сахилгань баһал Үндэһэн хууляар найдуулагданхай.

1994 оной февралын 22-то Буряад Республикын Верховно Совет республикын шэнэ Үндэһэн хуули баталаа. Теэд энэ хэрэг халуун арсалдаатайгаар, шанга хөөрөлдөөнүүдтэйгөөр бүтээ. Түлэб зүбшэн хэлсэлгэдэ арадай депутатууд **Иосиф Терентьевич Павлов**, **Степан**

Владимирович Калмыков, **Олег Борисович Хомутов**, **Виктор Васильевич Саржан**, **Виктор Казанович Кукшинов**, **Москвин Доржиевич Ангархаев**, **Павел Григорьевич Зильберман**, **Евгений Казакович Ханхалаев**, **Василий Васильевич Устинов** болон бусад тон эдэбхитэйгээр хабаадаа. Нэгэшье депутат хэлсэлгэһээ гээгдээгүй. Заримдаа үгээ ойлголсожо ядахадаа, арсалдаата талануудай нэгэниинь гаража ябашаха. Тиин нилээд тоосолдоһоор, нүүлэй нүүлдэ нэгэ ханалда ерэжэ, Үндэһэн хуулийн түлэб баталагдаа. Иигэжэ Буряад Республикын арбан хоёрдохи зарлалай Верховно Соведэй түүхэ түгэсэжэ, Буряад Республикын Арадай Хуралай түүхэ эхилһэн юм.

“Народному Хуралу Республики Бурятия 20 лет” гэхэн номһоо Д.МАРХАДАЕВА оршуулба.

СУУТА "АРТЕК" ДАХЯАД БИДЭНДЭЭ ҮҮДЭЭ СЭЛЭЭ

Крымэй урда эрье дээрэ Гурзүф гэжэ нэрэтэй хуурин газарта оршодог "Артек" гэнэн уласхоорондын хүүгэдэй түб энэ жэлһээ Россиин бүхы регионүүдһаа үхибүүдые угтан абажа эхилбэ. Манай республикаһаа мүнөө 500 хүүгэд тэндэ амарха юм: 200 үхибүүд июль соо, үшөө 200-иинь - август һарада, намарай эхиндэ - 100 хүүгэд.

Республикын һуралсалай болон эрдэм ухаанай министрствын "Буряад Республикын Залуушуулай түб" гэнэн гүрэнэй эмхи зургаанай директор Зоя Баганниковагай хэлһээр, номдоо бэрхэ болон һургуулиингаа ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаададаг хүүгэд, бүхэроссиин, уласхоорондын, региональна хэмжээнэй мүрысөөнүүдэй илагшад, хүүгэдэй эмхинүүдэй түрүүшүүл "Артек" ошохо. Тэдэнэй дунда республикын хүүгэдэй гэрнүүдтэ, үргэмэл гэр бүлэнүүдтэ хүмүүжүүлэгдэдэг 100 үхибүүд баһал амарха юм. Үхибүүн бүхэндэ федеральна бюджетһээ 32 мянган түхэриг гаргашалагдана, гэртэхин 25 мянга гаран түхэриг нэмэхэ ёһотой. Энэнь үшөө үнэгүй гэшэ. Юуб гэбэл, путёвкын бодото сэн 40-70 мянган түхэриг болоно, харгын мүнгэй нэмэхэдэ, бүхыдөө горитойхон гаргаша хэрэгтэй. Теэд республикын Толгойлогшын, Правительствын оролдолгоор Буряадай хүүгэдэй путёвкын сэн 25 мянган түхэриг болотор доошолуулагдаһан байна.

Түрүүшын ээлжээнэй бүлэг үхибүүд үглөөдэр "Артек" руу ниидэхэ юм гээд һануулая. Тиин эмхидхэгшэд урда ама-

ралтын үдэрнүүдтэ тэдэниие, гэртэхиниинь суглуулжа, аяар 20 жэлэй забһарлалай удаа бидэндэ үдээ сэлиһэн суута энэ лагерь тухай хөөрөжэ, тунһатай заабари зүбшөөлнүүдые хэлэжэ үгөө.

1981-1984 онуудта "Артегтэ" Буряад Республикаһаа вожатаар хүдэлһэн Надежда Халтановагай хэлһээр, тус лагерь үхибүүдтэ ехэ олон юумэ үгэхэ. Тэдэ бусад регионүүдэй һурагшадтай танилсажа, олон нүхэдтэй болохо, шэнэ мэдэсэнүүдые хадуун абаха, бэлиг шадабария мүлихэ, мүн өөһэдтөө адли бэрхэшүүл соо ороходоо, бээ туршаха.

Һая болотор ондоо гүрэнэй мэдэлдэ байһан энэ лагерь мүнөө ямар байдалтайб, хүршэ гүрэндэ боложо байгаа аймшагтай үйлэ хэрэгүүд хэр холоб гэхэ мэтээр гэртэхин һанаагаа зобоошые һаа, совет үедэ бүхы СССР гүрэндэ суутай байһан "Артек" тэрэ шанараа алдаагүй ёһотой гэжэ найдана.

Улаан-Үдын 14-дэхи гимназиин ахамад ангиин һурагша Саша Александровай эжы Людмила Георгиевна хүбүүнэйнгээ "Артек" ошохо эрхэдэ хүртэндэ ехэ баярлаа.

"Би 34 жэлэй саана өөрөө энэ лагерь ошоһонби. Тэндэ үнгэргэһэн һайхан сагые мүнөөшье хүрэтэр мартадаггүйб. "Артек" намайе нүхэсэжэ һургаа, олон нүхэдтэй болгоо. Тиимэһээ хүбүүмни өөртөө аша тунһатайгаар ябажа ерэхэ гэжэ бата найданаб. Мүн баһаһаа хойшо тамирай лагерьнуудта амаржа һураһан хадаа, холо газарта ядалдахагүй гэжэ мэдэнэб", - гээд Людмила Георгиевна хэлээ.

Улаан-Үдын 33-дахи гимназиин 8-дахи ангиин болоһон һурагша Алина Мархаева "Артек" ошохо болоһондоо тон баяртай. Тэрэ һайн һуралсалайнгаа түлөө "Артек" эльгээгдээ. Алина энээнһээ урид холо газарай лагерьта амаржа үзөөгүйшые һаа, бээдэ найданги, гэртэхинииньшые басагандаа ехээр һанаагаа зобоногүй. Гэрэй ехэ басаган дүүнэрээ хаража, ходо гэртэхиндэ тунһалдаг хадаа бээ

даагаад ябажа һуранхай юм. Гүрэнэй эмхи зургаанай дарга Зоя Баганниковагай онсолһоор, Крымдэ аяар 180 гаран лагерь бии юм.

Тиин манай республикын Толгойлогшын, Правительство оролдолго үүсхэлэй ашаар үхибүүднэй имагтал суута "Артегтэ" амарха эрхэтэй болоо гэжэ хэлэхэ шухала.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

ЭГЭЭЛ ҺАЙН ҮБГЭН АБАТАЙБ!

Һаяхана манай түрэлхид, минии гэр бүлэ (Дашицыреновтэн) үбгэн абымни ойн баяр үргэнөөр тэмдэглээ. Үбгэн абамни Александр Бабасанович Гомбоев түрэл нютагайнгаа, Ивалгын аймагай хүгжэлтэдэ, арад зонойнь аша туһада горитой хубитаяа оруулһан юм. Тэрэ бүхы наһаараа хүдөө ажалшан ябаа, һаалишанаар хүдэлөө.

Александр Бабасанович Ивалгын аймагай Улаан Хубисхал нютагта ажалша малша гэр бүлэдэ 1954 оной июниин 4-дэ түрэнһэн намтартай. Буряадай 1-дэхи лицейинтернатда һураа. Баһаһаа хойшо гэртэхиндэ тунһалжа, үхэр мал хаража эхилээ. һаалишанаар хүдэлдэг эжытээ үнээ һаалсадаг байгаа.

70-аад онуудай эхээр үбгэн абамни "Ивалгын" ОПХ-да хүдэлжэ эхилээ. Хоёр жэлэй үнгэрхэдэ, сэрэгэй албанда татагдаад, Грузиин Цулукидзе хотодо уялгаяа дүүргээ. Нютагаа бусахадаа, жолоошоной курсануудые дүүргээд, үшөө түмэршэ дарханда һуража гараа. Тиигэжэ үдэртөө жолоошоной дүүрэгтэ хүдэлжэ дүүрэн дарха хэдэг байгаа.

1977 ондо Александр Бабасанович Буряад Республикын Уран зураашадай холбооной дэргэдэ буряад үндэнһэн гар урлалаар арадай дархан болоо юм. Буряад драмын театрай шүрөөр бүтээгдэнһэн люстрэнүүдтэ минишише үбгэн аба гар хүрэнһэн байха.

1982 ондо эжынгээ һаһа-

найнгаа амаралтада гарахада, Александр Бабасанович эжынгээ ажал үргэлжэлүүлжэ гэжэ бодоод, үнээдыень даажа абаа. Эжынь, Бимба Ринчиновна Гомбоева (1922-1992), бүхы наһаараа һаалишанаар хүдэлжэ, Буряадай АССР-эй габьяата малшанай нэрэ зэргэдэ хүртэнһэн, Ажалай Улаан Тугай болон Октябриин Хубисхалай орденуудай кавалер болоһон юм. Тиин минии үбгэн аба һаалишанай мэргэжэл шэлэжэ, эжынгээ хэһэн хэрэг үргэлжэлүүлжэ шухала гэжэ тоолоо бшуу. Арбан үдэрэй туршада һаамхай үнээн бүхэнһөө 100 килограмм һу һаахаб гэжэ түсэблэнһэн аад, тэрэ бодото дээрээ бүри 120 килограмм абажа, социалис уялгаяа болзорһоо урид дүүргээ. 1984 ондо бүри ехэ амжалта туйлажа, үнээн бүхэнһөө жэлэй 3555 килограмм һу һаагаа. Үнэн сэхээр ажаллаһанайнгаа, үндэр амжалтануудые харуулһанайнгаа түлөө үбгэн абамни 1985 ондо Россиин баатарлиг хотонуудаар аяншалха путёвкодо хүртөө һэн. 1986 ондо Ажа-

лай Алдар Солын гурбадахы шатын орденуор шагнагдаа, 2007 ондо ажалай ветеран болоо. Ивалгын аймагай эконокодого горитой хубитаяа оруулһанайнь түлөө 2009 ондо Александр Бабасановиче КПРФ-эй Хүндэлэлэй грамотаар шагнаа юм.

Минии хүгшэн эжы Дарианда Будажаповна хүгшэн абымни орденуудые, бусад шагналнуудыень ехэ наринаар хадагалан байдаг. Ямар олон Хүндэлэлэй грамотанууд, баярай бэшэгүүд гээшэб! Тэдэниинь харахадаа, аха уеымнай зон үнэхөөрөө ажал

хэжэ шададаг, Эхэ ороноо үнэн зүрхэнһөө суурхуулхаяа оролдодог байгаал даа гэжэ ойлгохоор.

Минии үбгэн аба урагшатай ажалаараа гансашье Ивалгын аймагай бэшэ, харин республикынгаашье, гүрэнэй түсэб дүүргэхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулаа. Тэрэ үнэн сэхээр, бээ гамнангүй ажаллажа, сүг хүдэлдэг зонтоёо дүй дүршлөөрөө хубаалдажа, залуушуулые һургажа, олондо жэшэ боложо үгөө.

Үбгэн абамни хүгшэн эжытэймни суг 35 гаран жэл аяна амгалан ажаһуугаа. Табан

хүүгэдэ үндылгэжэ, бултыень үргэн харгыда гаргаа. Мүнөө Александр Бабасанович найман аша зээнэрээ харалсажа, үмсынгөө хамһабариин ажахыда хүдэлһэн зандаа.

Минии үбгэн аба эгээл һайн хүн гэжэ хэлэхэ байнаб. Би үбгэн абадаа ехэ дуратайб, хүндэлдэгби, омогорходогби. Хайрата үбгэн аба хүгшэн эжы хоёртоо элүүр энхые, ута һаһа, удаан жаргал хүсэнэб!

Алтана ДАШИЦЫРЕНОВА, Суужын дунда һургуулиин һурагша.

БҮГЭДЭ БУРЯАДАЙ "АЛТАРГАНА" НААДАНАЙ ХҮНДЭЛЭЛДЭ

БУРЯАД ДЭГЭЛЭЙ СОЛО

Эсэгын дайнай һүүлээр үндыһэн бидэнэр шэбэгшэтэй хурьган малгайтай, номон дэгэлтэй, иишгэ гуталтай, хүхюун дорюунууд, дуутай, шуутай бага балшар наһамнай.

Арбан зургаа хүрэхэдэмни, эжымни борохондаа лимбаар хушаатай, энгэрын тэрэ үедэ хоморой хоргойгоор хүбөөлөөтэй, гурбан янзын үнгэтэй туузаар шэмэглээтэй, нарин нягтаханаар хуниһан хуняһатай басаган дэгэл оёжо,намайгаа гоёогоо хэн. Бадма нагасын нургаһан Улаан зээрде мориндоо анхан өөрын байһан мүнгэн тоборюулгатай, урда хойто бүүргэнь мүнгөөр гоёогоотой, булгайр дүрөөбшэтэй эмээл тохожо, намай мордохуулаад, колхозой сээнтэр нааданда элгээгээ хэн бэлэй. Мүнөө болоходо наһаадам, тэрэ үдэр намһаа гоё моритой, намһаа гоё дэгэлтэй, намһаа сэбэр хүн дэлхэй дээрэ үгыл байгаа гэшэ хэн ха. Хазаар морёор сээнтэр ороходоо, намай хүнүүд харана гэшэ гү гэжэ хараашалаагүйб, тиигэбэшье нюдөөрөө хялам-хялам хараа хүн аабзаб даа. Мартадаггүй,мүнөөш болотор дурсан наһажал ябагшаб.

Буряад зоной ажабайдалда тааруулжа зохиогдоһон, мориндо мордоод ябаханда, үбдэг бүглөөд, дулаахан хормойтой, һалхи шуурганда үлээлгэхэгүй арһан дотортой буряад дэгэл һайхан даа!

Хонишоноор хүдэлжэ байхадаа, ажалай нимгэн тэрлигээр гараад, хормойгоо дэлгээд, ехэ ажал эхэш, тэжээбэрх онидто тэрэл хормойсоогоо обёос хээд тараахаш, тэрэл хормой соогоо ябууд шабааһа түүжэрхихэш, гэртээ ороходоо, түлээ хормойлоод орохош. Тиимэл гоёлойш гэе наа, гоёын гоё даа, ажалдаш үмдэхэдэ тааруу зохиод хубсаһан юм даа.

Хадамда гарахадэмни, эжымни нагаса эжытэй хоюулан заһалай хэдэн дэгэл оёоо хэн. Халюун малгай, хэрмэнэй арһаар оёһон шэгэбшэтэй малгай үмдэхүүлээ хэн. Хаа-яа нютагаа ерэхэдэмни, буряад дэгэлээ үмдэнэгүйш гэжэ зэмэлдэг хэн. Тээд тэрэ үедэ буряад дэгэлтэй хуниие гайхандаг саг байгаа хэн.

Мүнөө буряад дэгэлээ үмдэдэг, буряад хубсаһаараа гоёдог саг бусаһандань би ехэ баярладаг би. Цыпелма Нанзатовна дүү басаганайнгаа оёһон гоё дэгэл, торгон тэрлигээ үмдөөд, улаан залаатай малгайгаа хиисхүүлээд, Улаан-Удын гудамжаар алхалхадаа, доосоомни уужам тэнигэр, сэдхэлни баяраар халиһан, эльгэ зүрхэмни урма зориг, омогорхол дүүрэн байдаг. Агын тойрогой Догой нютагта ажаһуудаг дүү басагамни Цыпелма Нанзатовна Бальжинимаева "Алтаргана-2012" нааданай буряад арадай заншалта хубсаһанай тэмсээндэ илажа, алтан медальда хүртэһэн юм. Эртэ урда саһаа манай элинсэг хулинсагнай ямар хубсаһа үмдэдэг байгааб, тэрэ зан заншал мартахагүй, оёдолтой хэб хэлбэри хойто үедөө дамжуулан үлээхэ гэнэн шухала хэрэгтэ Цыпелма Нанзатовна ехэ хубитаа оруулна. һаяхан Забайкалийн хизаарай соёлой яаманай мэргэжэлтэ шүүбэрлэгшэд хэжэ байһан ажалынь сэгнэжэ, долоон дэгэлнүүдынь буряад үндэстэнэй урлагай даган бүтээхэ түхэл жэшээ гэшэ, уран гартанай дээжэ гэшэ гэнэн үнэмшэлгэ гартань барюулба.

Агада үнгэрһэн буряад угсаатанай "Алтаргана -2012"нааданай үзэмжэдэ табигдаһан дэгэлнүүдынь нэрлэе:

1. Эрэ хүнэй жандаан гадартай, үргэлжэ һагса дотортой, ондатр нарһан туруутай дэгэл, булган тойробшо малгайтай.
2. Хүхэ хилгааһан гадартай, норкоор һантуруутай эхэнэрэй сээжэ дэгэл. Тойробшо булган малгайтай.
3. Басаганай торгон сээжэ дэгэл. Шэбэгшэтэй, шобогор халюун арһан малгайтай.
4. Хүбүүнэй нэхи дэгэл, буряад хурьган малгайтай, буряад гуталтай.
5. Хүрин хилгааһан гадартай, шэлүүһэн туруутай, шэлүүһэн малгайтай, хурьганай арһан һагса эрэ хүнэй дэгэл, ямаан арһан сагаан хүрмэтэй, буряад пэни гуталтай.
6. Хүхэ хилгааһан гадартай, сээжэдэгэл, шобогор булган малгайтай.
- 7.Сээжэ дотортой һамган дэгэл, булгант ойробшо малгайтай. Тэрлигүүд: 1. Жандан торгон эрэ хүнэй дэгэл, хүрмэтээе.
2. Эхэнэрэй торгон тэрлиг.
3. Хүбүүнэй тэрлиг.
4. Эхэнэрэй жандаан торгон тэрлиг.
5. Эрэ хүнэй жандаан торгон тэрлиг.
6. Эхэнэрэй тэрлиг.
7. Эхэнэрэй жандаан торгон тэрлиг. Энгэртэй, татаһатай тэрлиг.
8. Суба. Юудэнтээе.

Долоон үнгын холоног мэтэ гоё һайхан буряад дэгэл үмдэһэн жэбжэгэр хүбүүд, басагадые, сарюухан үбгэд, хүгшэдые харахада, нюдэндэ дулааханаар, уярма һайханаар харагдадаг гэшэ.

Дэгэлэй энгэр, эхэнэршье, бүһэтэйшье илгаагүй, заабол баруун гар талаһаа байдаг. Юундэ баруун талаһааб гэбэл, зөөрин хэшг, һайн юмэн – бүхыдөө баруун гараар ороод, һалгай гараар гаршалагдадаг, муу юмэн, гарза гай һалгай гараар ородог гэжэ хэлсэдэг. Бүһэтэнэй дэгэлэй энгэр гурбан үнгөөр оёгдодог. Доодо таладань – гурбан хүшөөһэтэй улаан үнгэтэй бүд: зүрхэнэй гурбан хорые һуга доогуураа хойшонь хаянаб гэнэн удхатай. Энгэрэй улаание мүн лэ "харгы" гэхэ: гурбан хүшөөһэ хээд, забһараарнь тэмээнэй нооһо шургуулдаг. Энэ хадаа эрэ хүнэй бэе махабадта һайн байхын түлөө оёгдоно. Гурбан хүшөөһэн – гурбан мүн: мориной ба тэргын сахаригай хоёр харгы. Хара хилэн хоёрдохи, дундахи үнгэнь: бүхы юмэнэй эхэ болохо дэлхэйн хара хурьһэн гэхэ. Гурбадахинь, тон дээдэ таладань сагаалса хүхэ үнгөөр оёгдодог. Энэмнай үргэлтэй, мүргэлтэй Хүхэ мүнхэ тэнгэриез хүндэлһэн удхатай. Ногоон үнгэтэй, сайбаршье үнгэтэй байхада болоно.

Дэнзэтэй малгай байдаг. Дэнзэ хадаа наран гэнэн удхатай. Дэнзэһээ доошоо улаан туяа сасарна, тэрэ наранай элшэ туяа гэшэ. Малгайн орой хүхэ, ногоон үнгөөр оёгдохо. Тэрэ хадаа хүхэ мүнхэ тэнгэрин тэмдэг болоно. Тойробшо малгайн һарабша хара хилэнгээр оёгдодог – газар хурьһэнэй һүлдэ. Тэнгэриһээ сасарһан наранай элшэ газар дэлхэйдэ, малгайн эзэндэ буян эшэжэ түхөөнэ. Хори зоной малгайн хүшөөһэн арбан нэгэ байха. Энэ хадаа Хориин

Ц. Бальжинимаевагай «Алтаргана-2012» нааданда илаһан буряад хубсаһан

арбан нэгэн эсэгынхидбди гэжэ харуулна.

Һүүлэй үедэ элдэб уулзалга, дүхэриг-шэрээнүүдтэ, "Буряад соёл" эблэлэй зарладаг уран зохиолой хуралдаануудта залуу хүбүүд, басагад буряад хэлбэри маягаар, мүнөө са-

гай эрилтээр оёотой буряад хубсаһаа үмдэдэг, нюур шарингаа онсолигые харуулдаг, иимэ хубсаһатай, иимэ соёлтой, буряад зон гэшэбди гэжэ омогорхолтой ябадаг болоод байна. Би эдэ залуушуулаа хараад, одоо ехээр баярладаг би.

Буряад дэгэлээ оёжо, үмдэжэ, бахархажа, омог дорюун алхалай, буряад-монголшууд!

Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

АВТОРАЙ фото-зурагууд

ЖЭГТЭЙ ХОНИН ТҮҮХЭТЭЙ ЖЭНХЭНИ БУРЯАД ХЭБЛЭЛНАЙ

Уран-Дүшэ хайрхан

Айлшаар буухынь гэртээ уряд, Анхаран уншадаг "Буряад үнэн". Аяар холоһоо дамжан ердэг, Аман зохёолшо Буряад түрэлтэн. Таанартаа найдаһандаа иигэжэ айладханауб даа.

Энэгүй сэнхир огторгой мэтэ үндэр эрхим ажалайтнай шэнэ амжалтын ендэрхээ эльгэн халуун зүрхэнэймни энжэ мэндые тогтоон абыт даа!

"Буряад үнэн" хэблэлые уншажа, хонирхожо эхилһээрни 70 жэл үнгэршэбэ. Наһанай үндэртэ гарашоод, наашаа эрьежэ ханахадамни, гайхалтай хониншые, баяртай хүжюуншые сагуудые ханан, дурсан хөөрэхэ болоо хаамни, барагдашагүй мэтэ ханагдаха юм.

1944 оной хабар. Эжымни колхозой контородо ошожо, замбаа болгожо эдихээ эшмээн тарья эрихыем намайгаа эльгээһэн байгаа.

Контородо ороходом, Дарева Сырма пеэшэнэй оёорто сусал түлээнүүдые багтаху соонь хэжэрхөөд, саархан байнал гэжэ мушхаад лэ, пеэшэнээ носоохын тулада яһала тухашаржа байгаа хэн. Тэрэ үедэ

Сырма конторые арилгагшаар хүдэлдэг байгаа.

– Юундэ үйһэн үгы юмта, томо сусалнуудые саархан носоожо биранагүй, – гэбэб.

– Үшөө тэдэ саархануудые асаралши, – гэхэдэнь, стол дээрһээ абажа харахадам, "Буряад-Монголой үнэн" газетэнүүд байгаа хэн.

– Колхозой ноёд мүнөөдэр ажалдаа гарахагүй, барандаа аймагай түб Сахирта ошохо юм, – гэжэ Сырма намдаа хэлээд, үйһэ асархымни захяад, "Үнэн" газетэнүүдые үгөөд лэ, хоёр тээшэ тараа хэмди. Тэрэ гэнээр хонирхожо уншадаг болоо бэлэйб.

Тэрэ үедэ дайныше дүүрээгүй, хүшэр хүндэ саг байһые үндэр наһатай болошонон үбгэд, хүгшэд хайнаар мэдэдэг юм даа. Тиймэ хүндэ сагта хэншые ямаршые хэблэлдэ захил хэдэггүй байгаа. Колхозой конторо болон эмхи зургануудай түбүүд лэ хэрэгтэй хэблэлнүүдые абадаг байгаа.

Почтошые морёор зөөгдэдэг, хэблэлнүүд, бэшэгүүд айхабтарарар хойнотожо абтадаг, "Буряад-Монголой үнэн" хэблэл гараһан саһаа хахад нара боложо, манай Захааминда ердэг хэн.

1957 оной намар манайхи Бургалтай хууринһаа 20 модо зайда оршодог Хула гэжэ нэрэ-

тэй газарта наалин гүүртэдэ нүүжэ ошоо хэмди. Тэрэ гэнээр буряад хэблэлнүүдтэ захил хэжэ абадаг болоо хэмди.

1962 оной хабар хонидой отара тушаажа абаад, хонидоо үдэр бүри бэлшээридэ адуулжа ябахаддаа, түрэл нютагайнгаа гоё хайхан байгалиин үзэгдэлнүүдые хаража хонирхоһондоо, "Буряад үнэн" хэблэлдэ бэшэжэ толилуулдаг болоо хэм. Харсагын үхэл, зүгы хараасгай хоёр, хоно шоргоолжон хоёр г.м.бэшэхэ зүйлнүүд олдоод лэ байдаг. Хонишодой ажал тухай хөөрөө хэблүүлдэг байгаа.

1966 ондо колхозой хүтэлбэрилэгшэд правленингээ зүблөөн дээрэ хэлсэжэ, намайе колхозой малшадай почталыон болгожо, одоол энэ ажалда унаһан малгай абалтагүй ажаллаха саг ерээ хэн даа. Наһанай хани нүхэр Ханда Дондоковна хонишон ёһоороо хуушан ажалдаа үлэжэ, бинь хоёр хурагшад үхидөөрөө нютагайнгаа түбтэ байдаг боложо, үдэр бүри, амаралтагүйгөөр ажаллажа эхилээ хэм даа. Зүүн Хуурайн нубай мал харадаг малшадта ошоходом, 25 модо холо хэн. 26 гүүртэ, отарануудаар бэшэг, посылка, телеграмма, газет, журналнуудые тараажа үрдихэхөө гадна, уран зурашан боложо, хэды зуун метр улаан бүд дээрэ лозунгнуудые, парти, правительствын уряануудые, тэрэ үеын олон найрнуудта үйлсэ, гудамжануудые шэмэглэхын тулада зуруулха гэжэ сомоной, клубай ажалшад намһаа халахаа болишодог байгаа.

Үдэшэ бүри урсахан гэрэйнгээ оёор дээрэ рамалжа татаһан бүдүүдые табяад лэ, зайн галай гэрэлдэ бэшэдэг хэм. Үглөөдэр бэлэн, үйлсэдэ үлгэгдэхэ ёһотой. Саг ошохо тума "Буряад үнэндэ" бэшэжэ хэблүүлхэ хонинууд айхабтарар элбэгжээ хэн.

Дамдин Аюшеев, Дондог Цыренжапов, Михаил Гончиков, Шойдон Бакшеев нютагаймнай эрхим хүбүүд, "Үнэн" хэблэлэй сурбалжалагшад боложо ажалладаг байгаа. Улаан-Үдэ хотодо хэзээ собкор, селькор, райкорнуудай зүблөөн болохые намдаа урдур дуулгадаг байгаа. Сахирһаа Бадма Ешенов бидэ хоёр тэрэ зүблөөнүүдтэ ходоодоо хабаадалсадаг байгаа.

Сентябрь, октябрь нарануудта, хэблэл тараалгын үедэ, нэн түрүүн малшадаараа зүбшэжэ, хэблэлдэ захил абаад, хэды сэнтэй, хэды нэрэтэй заямхануудаа тоолоод, гарын табюулаад, айл бүхэнэй нэрэнүүдые нарин нягтаар бэшэдэг хэмди. Тарья хуряалга, силос даралга, гэртээ байдаг үбгэд, хүгшэдөөр хэблэл тараалгын эхилһэн тухай ойлгуулжа ябахаддаа, үдэрэйшые үнгэрһые хүсэд мэдэнгүй ябадаал даа. Захил абахаддаа, жэлэй дүүрэтэр нэгэл удаа айлнуудаар ябадаг хэм. Сомоной ажалшад, хургуулин багшанар өөһэдөө почтодо ошожо, хэблэл захидаг байһан юм. Колхозой ноёдшые намда-

ал бэшүүлдэг хэн. Колхозой ажалшан бүхэнэй захилайнь сэнгүүдэй ведомость бэшээд, кассирта тушаахадам, олон мянган түхэриг гүрэнэй банкда тушаадаг байгаа.

Михайловка нютагайм буряадууд үнгэрһэн зуунай 80-яад онуудаар 78 айл "Буряад үнэн" уншадаг байгаа.

Үнгэрһэн 2013 ондо 300-гаад буряад айлнууд ажаһуубашые, оройдоол 8 айл "Үнэн" захиһан байна. "Үнэн" хэблэл хонирхон уншадаг 3 нүхэдни нёдондо холын замда мордошоол даа...

1968 онһоо эхилжэ, Захаамин нютагтаа "Уран Дүшэ" литературна нэгэдэл байгуулхын тула зүблөөн бүхэндэ хабаадалсажа ябахаддаа, баяртайгаар лэ редакциин байшан соо үгэ хэлээ яһала шабхаа хэм.

1967 оной хабар буряадай залуу уран зохёолшод И.Калашников түрүүтэй Захааминай ехэ, бага гэжэ илгангүй, хүдөө нютагуудаар ябажа, ехэ хонирхолтой уулзалгануудые үнгэргөө хэн. Вл.Петонов, М.Самбуев, Д.Улзытуев, Ц.Д.Хамаев, Б.Сыренов гэгшэд барандаа залууханууд, хөөрэхэ, зугаалхаддаа бэрхэнүүд хэн даа.

М.Гончиков, Вл.Данжалов, бидэ гурбан нютагай хүбүүд, ябалсаа бэлэйбди. Захааминайнгаа редакция олоор сугларжа, собкор, селькор, рабкорнуудай зүблөөнүүдые хирэ болоод лэ, үнгэргэдэг байгаа.

Баргажан нютагай Геннадий Очирович Бадмаев 1971-76 онуудта ахамад редактораар ажаллаа хэн. Тэрэ үедэ "Буряад үнэн" хэблэлэй собкорнууд Геннадий Ринчино, Вера Токтохоева, фотокорнууд Дамба Батуев, Сергей Балдуев гэгшэд ябалсадаг байгаа.

Эдэ нүхэдни Михайловкада миниингээ гуламтые алад гарадаггүй, айлшаддаг байһан юм даа. Тэдэнһээ гадна "Урыал" ансамбль байгуулаад, ударидажа ябадаг Валентина Цыденовна Дамбуева манайдаа хонон айлшалаа хэн. Хуушанай даа, 28 дуунуудыемни ехэл баярлажа, бэшэжэ абаа хэн. Теэд хэрэглэһэн юм гү, али үгы гү, мэдэнгүй, асуунгүй ябатарни, оюун бэлигтэй дуушан эртэ мордошоо юм даа. Россин соёлой габьяата ажалшан хэн.

"Буряад-Монголой үнэн" эгээл түрүүн 1921 оной декабрь нарын 21-дэ хэблэгдэһэн түүхэтэй. Энэ түрүүшын дугарые хэблэхэдээ, эгээл богони үдэрые хэн шэлээ гээшэб? Тэрэ хүн ёһотой холье хараха хурса нүдэтэй, олые бодохо сэсэн ухаатай хүн байгаа ёһотой.

Яахаддаа гэбэл, тэрэ богони үдэрнай яаралгүй, аргааханаар дадхаажа, хүнийн ута харанхые түрижэ эхилдэгые бидэ мэдэнбди.

Эдэ бүгэдые бодомжолходо мни, иимэ хуушанай үгэнүүд ханаандамни орошодог байха юм: "Ехые хөөрэхэ гэбэл, аалихан эхилэ", "холо хүрэхэ гэбэл, аргаахан яба". Эгээл богони хүни, үдэрэй харуулые харанхы тээшэнь баһа түридэг ха юм даа. Тэрэ үедэ Буряад-Монголой АССР бии болоогүй

Ц.Найданов

байбашые, "Буряад-Монголой үнэн" газетэ бии болоод байгаал даа. Энэмнай гайхалтай хонин түүхэ боложо намда ханагдадаг юм.

"Буряад үнэн" хэблэлэй 50 жэлэй ойдо хабаадалсажа, баярлаа хэм. Түрэл буряад хэблэлэй Ажалай Улаан Тугай орденээр шагнагдажа, хэблэлэй тугта зүүлгэхэдэ, ехэ театраар дүүрэн сугларһан буряадууд хүл дээрээ барандаа бодонхой, альга ташалга наараа хэн. Ахамад редактор нүдээ аршажа хуубашые, намайе дуудажэ, тайзанда гаргаад, Хүндэлэлэй грамота барюулаа хэн.

60, 70, 80 жэлнүүдэй ойн баярай болоходо, Ревомир Баярович Гармаевай, Цыдып Балданович Цырендоржиевай, Ардан Лопсонович Ангархоевай дулаахан гарнуудһаа Хүндэлэлэй тэмдэгүүтэ хүртэһэндөө баяртай ябадагби. Ревомир Баярович Гармаев Вера Эрдынеевна Токтохоева хоёр хүдөө бэшэгшын үнэмшэлгэ намда баярай оршондо барюулаа.

1997 ондо "Буряадай түрүү хүнүүд" гэнэн мұрысөөндэ "Сагаан үбгэн" гэжэ нэрлэгдээд, гайхамшагта бэлэг абаа хэм.

Түрэл хайхан хэблэлэйнгээ 90 жэлэй ойдо "Юһэн тугай хүлдэ" гэнэн конкурсдо "Буряад" гэжэ зохёолни шагналда хүртөө хэн. Редактор Галина Дашеева-Базаржапова Буряадай олон уран зохёолшодоор нютагтам ерээжэ, сагаан хадаг жолоотойгоор, илалтынми бэлэгые нютагаймни олон зоной нүдэн дээрэ намдаа юрөөл табин, барюулаа хэн. Наһанай үндэртэ гарашоод, наашаа эрьежэ ханахадамни, үнгэрэн ошоһон сагуудай бишыхан хэлтэрхэе үргэн олон уншагшадай анхаралда табижа, "Үнэн" хэблэлэй аша туһаар хэлэхэдээ, жэнхэни буряад хэлээ, нэрээ ходоодоо ханажа ябахые найдаха дурамни хүрэнэ.

Нэрээ хухаранхаар, яһаа хухара! һайн хүн нэрээ ханаха, муу хүн эдихээл ханаха. һайн нэрэ бэдэрхэдэ, олдохогүй, муу нэрэ хюһахадда, аршагдахагүй.

Ерэн наһа наһалжа, Ехэ дабаа гаталжа, Зуун наһатай болотроо, Зуд, зоболон үзэнгүй, Золтой, жалгалтай ажаһуухатнай болтогой!

Цыбикжаб НАЙДАНОВ. Захаамин.

“АЛТАРГАНА - 2014” гэхэн уласхоорондын найдэрые угтуулан

“ЭБ НЭГЭДЭЛЭЙ БУЯНТА ҮРГЭН ЗАМУУДААР...”

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

Июлиин 18-аа 22 болотор аха дүү Монгол орондо үнгэргэгдэхэ Уласхоорондын “Алтаргана” гэхэн бүгэдэ буряадүүдай нааданай найдэрые угтуулан, республикын

арадай поэт Дулгар Доржиевагай хэблэлдэ бэлдэгдээд байһан “Зүүн бодолой хэшэг” гэжэ номһоо шүлэгүүдые уншагшадаингаа онорто дурадханабди.

Дулгар ДОРЖИЕВА

**ЭБ НЭГЭДЭЛЭЙ
НАЙНДЭРТЭ**
Эб нэгэдэл хүнэй эльгэ зүрхэндэл
Яб гэмэ харилсаатайдаа таһардаггүй.
Энэ манай газар түби эхэ, эсэгэдэл
Ямбыемнай даажа үргэхэдөө хэлбэришэгүй.
Эб нэгэдэлэй буянта үргэн замуудаар
Эбдэршэгүй нүхэсэлэй дуунууд соносотоһоор,
Элинсэгэй тахалһан шэлдэг хүлэгүүдээр
Эртымнай түүхэ зүрхэндэмнай мүнхэрһөөр.
“Субажа ябаһан барашаа Сугларжа һууһан
шаазгайнүүд хүсэтэй” – гэхэн Мэргэн үгэнүүд һургаалай
Мүндэлнэ ухаандамнай бодото элшэтэйгээр.
Эхэ газараа сээсгүүлэн амидарха хүсэл
Эхин дуунай, энхэ тайбанай эрилтэ.
Эхэ, эсэгийн бидэнэртээ үрисөөһэн жаргал
Энхэ гуламтата эбээр хүгжөөхэ шадал.
Хүхэ тэнгэрийн хөрхо харасын хайраар
Хүн түрэлөө аршалан сахиһа нэрэтэйбди.
Хүүеэтэ, шууяата зуун жэлэйнгээ ульһаар
Хүнгэрэг соогур хүл нүсэгөөр ябаха тэсэбэритэйбди.
Зүрхэ сэдхэлдээ юртэмсын гэрэлье уряалжа,
Зүрилдөөтэ сагые дабан гараха нүхэсэлнай.
Зүдэржэ бүдэрэнгүйгөөр наһаяа зурылжа,
Зүб мүрөөрөө гэшхэлхэ үе сагнай.
Түсэб ехэтэ суглаануудай хажуугаар
Түүхээ таһалангүй уг заншалнай һэринхэй.
Түбиие гайхуулһан дэлһэн тугуудаар
Түрэл уласууднай найдэрнүүдээ һэргээнхэй.
Ази түбиин арюун зүрхэнэй сохисодол
“Алтаргана” найдэрнай угаймнай үндэһэндэ.
Арад түмэнэй наранда тэгүүлһэн хүсэлдэл
Алтан үлгын магтаал дуунууд үндэртэ.
Алдар солоёо холуур эдэлүүлһэн уласууд
“Алтарганадаа” уулзажа, сэдхэлээ хүдэржүүлнэ.
Алтарһан таладаа хангал сээсгүүдээ суглуулаад,
Аласай уудамтай нүхэсэлөө бэхижүүлнэ.

ЗОЛ ЖАРГАЛДА
Үнгэтэ юртэмсэдэ зол жаргал
Үдэртөө хэды удаа эрьедэг юм?
Түлижэ байһан гуламтын гал
Түрэлнүүдээ угтажа хэды баясадаг юм?

Зол жаргалай хэтын одо мүшэд
Гол баялигаар үндэрһөө гэрэлтэдэг.
Зосоо тамиртай үнэн сэхэ нүхэд
Гороо хэжэ хэшэг буян эдлэдэг.
Ганса хара аминайнгаа түлөө бэшэ,
Газар дэлхэйн зоной зоболон сарадаг.
Хэн нэгэнэй гасалан ганса тэрэнэй бэшэ,
Хэзээб даа, хэгдэһэн нүгэлөөр сэхэ гасадаг.
Зол жаргал зоболонгой үүдэ хааж,
Зогсолтогүйгөөр үнэн сэхые бэдэрүүлдэг.
Залхуу хэнэйшьеб дутагдалые хааж,
Заншалай хайханаар хүний хүсэлүүлдэг.
Зол жаргалые магтаһанай хэрэг бии гү?
Зосоо арсалдаһан асуудалнууд тулалдана.
Зоболон жаргаланиие тэнсүүлһэнэй хэрэг бии гү?
Зог гэжэ зүрхээ шагнаха саг тулалдана.
Зол жаргалаа хүлээһэн хүнэй һэшхэл
Булагай уһандал, тунгалаг сэбэр ха.
Зол жаргал уряалһан хүнэй сэдхэл
Бузарые дараха хүсэтэй, үндэр ха.

Зол жаргал гэхэн үгын үүргые
Зүбөөр ойлгоһон хүнэй зүрхэн баян лэ.
Зол жаргалаа угтаһан үргэн үүдые
Зүндөө хэнэйшье нээхээр ябаха аян ха.

Хүн хүнэй зүрхэн адляар сохилдоггүй,
Хүсэлэйн хэмжээнһээ бодото дорьбоотой.
Үгтэһэн хубинь үдэр һунишье зогсодоггүй,
Үнэн байдалай үйлэ ушартай холбоотой.

Хара хэрэг зорюута хэндэшьеб хэжэ,
Харгыгаа зол жаргалаар туяатуулха худал.
Хамаг һайниие зоригой хурсаар хэмжэжэ,
Хаалта хаха харбахаяа лугшадаг худал.

Зориг, нүхэсэл, эрдэм, ажал нэгэдүүлбэл,
Золой мүшэд орой дээрэ бадарна.
Зонуудта “эрхим хүн” – гэжэ нэрлүүлбэл,
Зосоо хүсэнэй алтан туяа бударна.

Зол жаргалдаа магтаалнуудые хүргэжэ,
Зогсонгүйгөөр зүрхэнэй үнэн үгэ бэдэрээл.

Зоной буянай хүндэлэлдэ этигэлээ үргэжэ,
Зоригой дээжые сээжын дуугаар магтаал.

ХҮХЭ ШОНОДО МАГТААЛ
“Хүрһэтэ дэлхэйн хүсэтэйшүүлэй нэгэн
Хүхэ Шоно” – гэжэ алдаршаһан домог мүнхэ.
Хүн түрэлтэниие гайхуулһан тэрэнэй аян
Хүсэлэй үндэрые хүлгөөдэг түүхэ гэхэ.

“Тэнгэрийн нохойнууд” – гэгдэһэн солонь
Тэмсэлэй хүрылөөһөө тодорһон байгаа гү?
Тэршээ ехэтэ үе сагай үрэ дүнгыень
Тэсэмгэй сүлхэээ харуулһанайнь гайхал гү?
Магтахын орондо асуудал табижа,
Бодото бэеыень харуулха бодолни үндэртэ.
Мянгаад жэлнүүдэй манан хүшэжэ
Бодолой гүнзэгыһөө үгэнэб үнэн сэгнэлтэ.

Хэдэн сая сагта ан гүрөөлнүүдэй дундаһаа
Хэмжэшгүй солодо ямар ябаһандаа хүртөө хаб?
Хэтын холоһоо хүрэхэн суута домогһоо
Хэлэгдэһэн тобшолол юундэ Хүхэ Шонодо хүрөө хаб?

“Шоно!” – гэжэ алдаршаһан түүхэтэ угсаатан
Юрэ хэлэгдэхээ түрөөгүй, бодото нэрэдээ үнэн.
“Шоно!” – гэхэдэ, эртын мэргэн ухаантан
Юртэмсын таабари задалжа, зогсоно шэртэн.

Шонын бүлэ эбтэй этэйгээрээ хүсэтэй...
Шоро соо нэгэ нэгээ хэзээшье орхидоггүй.
Хун шубууд шэнги үнэн сэхэдээ этигэлтэй
Хурмаста тэнгэрийн уудамда төөридэггүй.

Үри хүүгэдэ ажамидаларай харгыда
Үнэн зүрхэнһөө хорижо бэлдэдэг...
Үбгэрхэ сагайнгаа тулажа хүрэхэдэ,
Үртөөдөө өөрын ёһото бүлэ үлөөдэг.

Байрадаа дүтэ хохидол хэхэ дурагүй,
Байдалай ёһо журам эрхимээр шудаланхай.
Ямар сагта ядаралда ороһоноо дурдангүй,
Яһала һайнаар хадуужа абадаг шуналтай.

Хэзээ, ямар ангуушантай золгоһоноо,
Хэлээ ойлголсоһоншуу, һэргэг угтадаг.

Хээрын үргэн талада хаана хооллоһоноо,
Хэзээдэ ханажа ябахадаа, ходо урмашадаг.

Эгээл иимэ табисуур хуби заяатай,
Эртын саһаа эрэлхэгүүдтэй нюуса худалтай.
Энхэ мүнхын дуу зохёохо өөрын аялгатай
Энхэрэл, этигэлэй үнэншэ халуун шуһатай.

“Бүртэ Шоно!” – гэжэ дэмьдэ суурхаагүй,
Бүлын удамаршанай изагууртан монголшууд.
Бүрэг ухаантанай эритэ зэбсэгһээ сухаряагүй,
Бүмбэрсэгэй зулайда хиисэһэн дэлһэн тугууд.

Агуу Богдо Чингэсын баатарнуудай зол
Алтан дэлхэйн түүхэдэ хэзээдэ мүнхэ.
Агтануудайнь гаталан гараһан Онон гол
Алдарта зам үршөөһэн долгидоороо ехэ.

Бархан Баабайн барагдашагүй золоороо
Бадаруулһан гуламтань Бүртэ Шоные хүсэлүүлһэн.
Баргуужан Түхэм эртэ заяанай солоороо
Батадхаһан хүсэниинь дээдэ тэнгэриһээ үршөөгдэһэн.

“Хүхэ тэнгэрийн харуулша нохойнууд” гэгдэһэн,
Хүхэ Шононуудай алдарынь хэтын нюусада.
Хүн түрэлтын алтан түүхэдэ мүнхэлһэн
Хүсэн түгэс нангин дэбтэрынь бидэнэй буусада.

Тэнгэрийн буудалһаа бидэнээ аршалдаг
Тэсэбэрийн шангые зүрхэндөө шэнгээһэн дүн.
Хүхэ шононуудта сэдхэлэй магтаал хүргэдэг
Хүн бэеымнай холын бодолой гүн...

ТАНИГДААГҮЙ ХҮНҮҮДТЭ
Танигдаагүй хүнүүдтэй уулзалгын үе
Таабаряар шэртэдэг хэндэшье мэдээжэ.
Таатай зохидхон хэнэйшьеб нэрэ
Тайлбарилха дэбтэрэй үгын дээжэ.

Танигдаагүй хүнүүдтэ мэндээ хэлэжэ,
Табилгынгаа золдо урмашада, омог.
Газар түбиин гайхамшагые мэдэржэ,
Гарбалайн түүхые шудалха домог.

Үнэн сэхэ харгы замтайшуулда

Үнгэтэ юртэмсын эрилтэ айлтагүй.
Үнгэрһэн түрэлэйн сагаан дайда
Үндэһэлһэн бэень дуугай байлганагүй.

Хүн хүнтэйгөө танилсаха хубитайдаа,
Хүрһэтэ газар дээрэ жаргаха үйлэтэй.
Хүн хүнтэйгөө харилсаха ёһотойдоо
Хүнхинэсэ энеэхэ өөрын улаан зүрхэтэй.

Танигдаагүй хүнтэй харгыда гарахань,
Ургалагдаагүй хүлэгэй хазаар бариһандал.
Тайлбарилгадаагүй номой хуудаһа ирахань,
Ушараагүй хүниие зүүдэндээ хараһандал.

Утын замда мордоходоо һэргэлэн,
Танигдаагүй хүнүүдтэ магтаал хүргээл.
Ушарһан хүнтэй харгыдаа зэргэлэн,
Танилсалгын үгэнүүдые сэдхэлһээ хэлсээл.

Танигдаагүй хүнтэй үгээ ойлголсоходо,
Талын нюрган дулаан болодог.
Харьялан урдаһан голые оймолсоходо,
Харагдаагүй хүтэлнүүд дүтэ болодог.

Танигдаагүй хүнүүдэй нэрэтэ үндэрнүүд
Тамалхаяа болидог таамаг бодолоор.
Тахалагдаагүй моридой түүхын мүрнүүд
Табаралдажа эхилдэг зүрхэнэй зүйдэлөөр.

Танигдаагүй хүнүүдэй хэтын замууд
Ханагдаагүй дуунуудай хүгжэм тэхэрюулдэг.
Талаан бэлигтэ сударай хуудаһанууд
Наруул сэлмэг аялга һэрюулдэг.

Танигдаагүй хүнүүдэй үйлэ хуби
Тайгын мододой хоорондуур отогтой.
Тархиин һонорто мүнхэлһэн соло
Табгайн хурданһаа дэлгэрхэ хүсэтэй.

Танигдаагүй хүнүүдые магтаха саг
Зоной зүрхэндэ ошонуудаар сасараг лэ.
Тараагдаагүй нойрсоһон хуулига засаг
Золтой одонуудые сэдхэлдэмнай асараг лэ.

Бэлигма ОРБОДОЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Понедельник, 21

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 С 06.00 ДО 12.45 ВЕЩАНИЕ ОСУЩЕСТВЛЯЕТСЯ ПО КАБЕЛЬНЫМ И СПУТНИКОВЫМ СЕТЯМ
06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.10, 05.25 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
10.00 Д/Ф «О ЦАРЕ, ЕГО ДОКТОРЕ И О СЕБЕ. КОНСТАНТИН МЕЛЬНИК-БОТКИН» (12+)

12.50, 15.50, 19.05 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ (12+)
13.00 Т/С «ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ» (12+)
14.00 «ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ» (12+)
16.00 Т/С «ДЖАМАЙКА» (12+)
17.00 Т/С «ПОКА СТАНИЦА СПИТ» (12+)

ТНТ

07.00 ПРОФИЛАКТИКА
11.00 М/Ф «МАРУСИНА КАРУСЕЛЬ»
11.10 «МУНГЭН СЭРГЭ»
11.30 Х/Ф «БЕЗУМНЫЕ ПРЕПОДЫ» (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30 «СКРОМНОЕ ОБАЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИСКУССТВ». ЗУРХАЙ (16+)

07.00 «В ТЕМЕ». ЗУРХАЙ (16+)
08.00 «ОБИТАТЕЛИ ГЛУБИН». ЗУРХАЙ (16+)
08.55, 22.55 «АБИТУРИЕНТ» (12+)
09.00 ПРОФИЛАКТИЧЕСКИЕ РАБОТЫ С 09.00 ДО 12.00

СТС

16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ. МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

10.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
11.30 Х/Ф «ГОЛУБАЯ ЛАГУНА»
14.00 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ»
15.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «УРА! СТИПЕНСИЯ» (16+)

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.10 «СПАСАТЕЛИ» (16+)
09.35 «ДО СУДА» (16+)
10.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» (16+)

ДТВ

06.00 Х/Ф «ВСЕ БУДЕТ ХОРОШО» (16+)
08.10 «УДАЧНЫЙ ВЫБОР» (16+)
08.30, 19.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+)
09.00, 18.30, 20.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 «УТРО НА 5» (6+)
10.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»

Вторник, 22

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.10, 17.30, 05.05 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
10.00 Д/Ф «О ЦАРЕ, ЕГО ДОКТОРЕ И О СЕБЕ. КОНСТАНТИН МЕЛЬНИК-БОТКИН» (12+)

19.15 «ПРЯМОЙ ЭФИР» (12+)
21.50 «СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!»
22.00 Т/С «ПОИСК УЛИК» (12+)

ТНТ

09.05, 08.55 «ДОМ-2. ЛІТЕ» (16+)
07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30, 14.15 «СПОРТ-ЭКСПРЕСС» (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+)

07.00, 10.00 «В ТЕМЕ». ЗУРХАЙ (16+)
08.00, 01.00 «НОВОСТИ ДНЯ». ЗУРХАЙ (16+)
08.35 «ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ». ЗУРХАЙ (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ. МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

10.00, 14.00, 23.25 «6 КАДРОВ» (16+)
10.10 Т/С «ВОРОНИНЫ»
10.40, 14.10 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ»
11.10 Х/Ф «МУМИЯ»

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
09.10 «СПАСАТЕЛИ» (16+)
09.35 «ДО СУДА» (16+)
10.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» (16+)

ДТВ

06.00, 03.10 «ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ-2» (16+)
06.30, 01.30 Х/Ф «ТАИНА ЗАПИСНОЙ КНИЖКИ» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
07.10 «УТРО НА 5» (6+)
10.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»

Среда, 23

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.10, 17.30, 05.10 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.00 «УТРО РОССИИ»
10.00 Д/Ф «ТАЙНЫ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ. ДРУЗЬЯ-ВРАГИ» (12+)

10.55 «О САМОМ ГЛАВНОМ»
12.00, 15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.45, 20.35 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30, 14.15, 19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)

08.55 «ДОМ-2. ЛІТЕ» (16+)
10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
11.30 Х/Ф «ОЧЕНЬ СТРАШНОЕ КИНО-2» (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+)

09.25, 22.55 «АБИТУРИЕНТ» (12+)
10.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ПАПИРУСА»
11.05, 15.05 Т/С «БЫВШАЯ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ. МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

07.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.30 М/С «ТОМ И ДЖЕРРИ. ДЕТСКИЕ ГОДЫ»
08.00, 09.30 Т/С «СВЕТОФОР»

Уншагшын ханамжа

АГУУЕХЭ ИЛАЛТЫНГАА 70 ЖЭЛЭЙ ОЙН БАЯРЫЕ ҺАЙНААР УГТАЯ

1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо дайнда Илалтын 70 жэлэй ойн баяр болотор нэгээн лэ жэл үлөө. Гүрэнэймнай ажаһуугшадта энэ хайндэр сэгнэшэгүй ехэ удха шанартай, Агууехэ Илалтамнай үеын үедэ мартагдахагүй. Гэбэшье заримдаа голхормоор ушарнууд дайралдадаг. Жэшэнь, Берлинэй хана усадхаха үедэ манай зарим ажаябуулагшад Германи хоёр гүрэн боложо таһарһандаа өөрөөл гэмтэй гэжэ

мартаад, бидэндэ тохон эмыень тодожо абаа нэн. Тиймэнээ манай зорилго - Дэлхэйн 2-дохи дайнай эхилхэн бүхы эшэ үндэһыень буланда харуулха, мэдүүлхэ. Совет сэрэгшэ Польшо, Румыни, Болгари, Чехи, Словаки, Австри болон Зүүн Европын бусад гүрэнүүдые сүлөөлөө ха юм. Эдэ гүрэнүүдэй дэбисхэрнүүд дээрэ манай сэрэгшэд болон офицернүүдэй булашанууд бии. Теэд тэдэ газарнуудыень бүхы тээ хайнаар харадаггүй, эбдэхэ, хандаргаха ушарнуудыень дайралдадаг.

Бүхы шахуу Европые фашист дарлалтаһаа абарһандаа бидэ омогорхохо ёһотойбди. Абанарнай, үбгэн эсэгэнэрнай Эхэ ороноо хамгаалаад, дайнай һуулдэ гүрэнөө бодхоолсоо. Мартахаар бэшэ иимэ баримтанууды дурдаһуу: хэрбээ энэ дайнда бүхыдөө дэлхэйн 50 миллион хүнэй наһа бараа наа, аяар хахадын – манайхин. 70 шахуу жэлэй саана алтан дэлхэйе фашизм болон милитаризмһаа сэрлэлхэн бидэ ямаршые шэглэлээр өөһэдынгөөл тала хараха дүүрэн эрхэтэйбди. Баруун гүрэнүүдэй бидэниие хэнэхэ экономика хэмжээнүүдые хэрэглэхэ туршалгануудыень, политическэ хашалгыень хүлисэхэ ёһогүйбди. Ямар яһанайбши, ямар шажан мүргэлэйбши, ямар хараа үзэлтэйбши – хамаагүй, бүхы арад зомнай нэгэдэжэ, Крымэй ажаһуугшадтай Россиин бүридэлдэ орохо гэнэн шийдхэбэриие дэмжээ. Гүрэнэймнай хүтэлбэри Украинада боложо байһан аюултай үйлэ хэрэгүүдые гуримшуулхын тула бусад гүрэнүүдые бүхы арга боломжонууды туршахыень урлална. Эрхэтэй дайнд гээшэ ехэл муухай юмэн ха юм.

Бидэ, Илалтын сэрэгшэдэй үри наһаһад, энэ Агууехэ Илалтыемнай юрын үйлэ хэрэгтэ адлидхэхаяа оролдодог хүсэнүүдтэ ёһотой харюу үгэхэ ёһотойбди. Зарим хэтэрмэ үзэлтэйшүүл дэлхэйн хоёрдохи дайнай түүхэтэ дүнгүүдые хубилгахаяа, мэлэхэеэ нэдэнэ. Бидэ энэниие миин орхихо ёһогүйбди, эрхэгүйбди. Баруун гүрэнүүд Германиин нэгэдэхэдэ, Европодо НАТО дэлгэрхэгүй, гадна ГДР-тэхи сэрэгэй подразделениеүүдые усадхалгын бүхы гаргашанууды тэхэрюулэн бусаахадби гэжэ үгээ үгэнэн аад, мүнөөшье хүрэтэр тэрэнээ дүүргээгүй. 1945 ондо туйлаһан Илалтынгаа һүр жабхаланиие бидэ бүхы дэлхэйдэ харуулха ёһотойбди. Совет арад – СССР-тэ ажаһууһан бүхы үндэнэ яһатанууд ородуудта хамтаран, Коммунист партиин болон полководцееудай хүтэлбэри доро Эхэ ороноо абаржа шадда. Харин нацизмын үзэл сурталаар, олон тоото үндэнэ яһатан гүрэнэймнай хандаралай шалтаган боложо үгэхэ ёһотой байгаа бшуу. Дайсад ямар олон юрын ажаһуугшадые, үбгэд хүгшэдые, эхэнэрнүүд болон үхибүүдые зэрлиг шэрүүн аргаар алаа гэ-

шэб! Энэниие мартажа огто болохогүй. Бишые энэ дайнда эсэгээ алдааб, нагаса болон абгаяа гээгээб.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда Илалтада Буряад орон горитой хубита оруулаа гэжэ тэмдэглэхэ шухала. Республикын байгуулагдаһаар 90 жэлэй ойдо зориулан, 2013 ондо хэблүүлхэн "История строительной отрасли Республики Бурятия" гэнэн ном дээрэ хүдэлхэдөө, би энэ асуудалда хандаһан байнаб.

Гүрэнэй промышленна хүгжэлтын үедэ баригдаһан предприятинууд – Улаан-Удын авиазавод (99-дэхи завод), ЛВРЗ (ПВЗ), Мяханай комбинат, Джидаккомбинат болон бусад – 1941-1945 онуудай дайнай үедэ нилээд ехэ хубита оруулаа. Эдэ предприятинууд 1932-1939 онуудай богонихон хугасаа соо бодхоогдоо, тэдэнэй барилгада гүрэнэймнай түб регионуудһаа ехэ олон мэргэжэлтэд ерэнэн юм гэжэ хануулаа.

Тиин дайнай жэлнүүдтэ шэнэ предприятинууд дүүрэн хүсэндөө гараһан байна. Жэшэнь, Улаан-Удын авиазавод дайнай гүрүүшын 3 жэлэй туршада "Пе-2" бомбардировщикуудай бүридэлдэ ородог зүйлнүүдые бүтээдэг байгаа, удаадахи 2 жэлдэнь "Ла-5" болон "Ла-7" түүхэлэй 528 истребитель гаргаа. ЛВРЗ тэрэ үедэ гансал вагон болон паровозууды заһабарилдаг байһан бэшэ, харин бронепоезднууды, һомон болон сэрэгэй бусад хэрэгсэлнүүдые үйлэдбэрилдэг нэн. Улаан-Удын мяханай комбинат гансашье республикынгаа бэшэ, хүршэ Монголһоо асарагдаһан үхэр малай мяха болбосоруулһан. Түб регионуудай мяханай комбинадуудай немецүүдэй һабарта ороод байхадань, манай предприяти үйлэдбэрийнгээ хэмжээгээр бүхы Советскэ Союзай дэбисхэр дээрэ 3-дахи һуури эзэлгэшэ нэн. Эдын вольфрам-молибденэй комбинат хатуу булад бүтээдэг заводууды гансаараа аяар 60 процентээр хангадаг бэлэй.

Гадна орооһо болон бусад продукци үйлэдбэрилдэг хүдөө ажахын артельнүүдэй хажуугаар Байгал болон Яруунын нуурнууд шадархи заһаһанай колхозууд барихан заһаһаяа баһал фронт руу нилээн эльгээһэн. Тиймэнээ дайнай жэлнүүдтэ габьяата ажалынгаа түлөө 80 мянга гаран хүнэй орден болон медальнуудаар шагнагдаһаниинь гайхалгүй.

Минии ханахада, мүнөө манай нанин уялга - бүхы хүшөөнүүдые шэнэлхэ, Советскэ Союзай Геройнуудай болон Алдар Солын орденной дүүрэн кавалернүүдэй бюстнууды тодхохо. Тихэдэ дайнай ветеранууды, ара талын хүдэлмэрилэгшэдые бултыень мүнгэн зөөрээр дэмжэхэ, тэдэндэ анхаралаа хандуулха шухала. Мүн залуушуулаа совет арадай дайшалхы болон ажалай баатаршалга тухай түүхэтэй хайн танилсуулха ёһотойбди.

Буряад ороной ажаһуугшад мүнгөөрөө танкнууды, самолёдууды, бусад дайшалхы эзбэсг худалдан абажа, фронт руу эльгээдэг байгаа гэжэ мэдэнэбди. Үбгэд, хүгшэд, эхэнэрнүүд, хүүгэд хүрэтэр хүсэ шадалаа элсүүлжэ, Эхэ оронойнгоо болон арад зонойнгоо аша туһада бээ гамнангүй хүдэлөө. 1937-38 онуудай хамалган хашалганһаа ехээр хохидоһоншые наа, манай ажаһуугшад Агууехэ Илалтын түлөө бүхыгөөрөө оролдоо. Хамалган хашалганай үедэ Буряад орон эрхим хүбүүд, басагадаа, тэрэ тоодо республикын бүхы шатануудай хүтэлбэрлэгшэды алдаһан юм гэжэ баһал мартаха ёһогүйбди. НКВД-гэй хардалга гүрдэлгын дүнгүүдээр, республикын олон аймагууд хүршэ Эрхүү болон Шэтэ можонууд руу таһалагдан үгтөө нэн. Буряад орон мүнөөшье болотор албан ёһоор сагааруулагдаагүй.

Тиин мүнөө Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда Илалтын 70 жэлэй ойн баярые үндэр хэмжээндэ угтахы – манай бүгэдын зорилго. Республикыннай 120 мянга гаран ажаһуугшад Эхэ ороноо хамгаалхыа фронт мордоод, гурбанай нэгэ хубинь дайсантай байлдаанда алдалан унаа; 43 хүн Советскэ Союзай Герой болоо, 11 хүн Алдар Солын орденной дүүрэн кавалер болоо, 100 мянга гаран хүн дайнай орден болон медальнуудаар шагнагданхай.

Барилгын ветеранууд Агууехэ Илалтын ойн баярта бэлдэлгын хэмжээ ябуулгануудта эдэбхитэйгээр хабаадаха юм. Даб дээрээ дайнай үхибүүд тухай статьянуудай суглуулбари хэблэлдэ бэлдэхэ хүсэлтэй. Энэ суглуулбари залуушулда ехэ нүлөөтэй, туһатай байха гэжэ ханагдана. Мүнөө амиды мэндэ байгаа дайнай болон ажалай ветерануудаа хүндэлжэ, бүхы арадтай энэ хэрэгтэ хам оролсохо гэжэ найданабди.

Владимир СОКТОЕВ,
Россиин габьяата болон хүндэтэ барилгашан,
Буряадай габьяата барилгашан.

Д.МАРХАДАЕВА
буряадшалба.

«ЕРЭЭДҮЙ САГЫЕ ТОДОРХОЙЛОГШО ЗУЛА ХЭМЭЭХЭ СУДАР» УНШАГДАБА

Морин жэл, морин нара, морин үдэр, морин саг лама санаартанай тооложо гаргаһанай ёһоор байгша оной июлиин 10-да тудаб ха. Хэжэнгын дасанай шэрээтэ Гармажаб ламхай Шалсаанынгаа обоо дээрэ хүүлшын 180 жэлэй туршада уншагдаагүй «Ерээдүй сагые тодорхойлогшо зула хэмээхэ судар» оложо, Хэжэнгын голлой арад зониие гулидхажа, ехэ гэгшын уншалга бүтээбэ. Удаань Хэжэнгын аймагай зунай найр – соёлой болон бэеын тамирай бодото һайндэр Сурхарбаан олоной урманда эмхидхэгдээ.

Хэжэнгын аймагай түб һуурин болохо Хэжэнг һууринһаа зүүн-хойшоо харахада, Шалсаана гэжэ хада элээр харагдадаг. Нютагай зон холын аянда мордохоһоонь урид, басагад, хүбүүдээ дээдэ һургуулида оруулхадаа, үбдэһэн хүниие эдгээхэдээ, хурьгэ, бэри буулгахадаа, амгалан байдалай түлөө Шалсаана хадада ошожо, мүргэдэг гуримтай. Ушар юуб гэхэдэ, энэ хада аймагайнгаа албатан зондо угаа дуратай сабдаг-ээтэй. Хэжэнгээрхин тэрэниие Шалсаана буурал баабай гээд ехэ хүндэлжэ хандадаг байна.

Хэжэнгэ нютагнаа гараһан, мүн тиихэдэ түрэл тоонтон нютагтаа ажана түбшэн ажаһуудаг, Шалсаана буурал баабайн аша туһада хүртэһэнби гэжэ өөрыгөө бододог, тооложо барахын аргагүй хүн, ажалай үдэр гээд ажалдаа һаатангүй суглархада, буянтай, талаантай байшаба. Үглөөнэй 9-10 саһаа эхилээд, Шалсаана хада тээшэ зэргэлээ автомашина-нууд таһалгаряагүй хэдэн часай туршада гүйлгэлдэжэ, хүнүүд ерэжэл, ерэжэл байба. Хөөрүү хүнэй хэлээшээр болоо һаа, машинанууд Шалсаана хадын хормойһоо эхилээд, Хэжэнгэ нютагайнгаа гудамжанууд хүрэтэр обогошожо байна ха.

Олон хүзэгшэдэй дунда буряад уран зохёолшон Ц.Б.Цырендоржиев гэр бүлынгөө дулаахан дүхэригтэ һууна. Тонто нютагайнгаа, түрэл буряад зонийнгоо түүхэ, хэлые хүндэлэн, эхэ хэлэн дээрээ зохёолнуудаа мүнөөшье бэшэжэ ябаһан Цыдып Балданович энэ уншалга тухай иигэжэ һанамжална:

- 180 жэлэй саана Хэжэнгэдэмнай ехэ ган гасуур болоо. Тиихэдэнь энэ ном уншаһан байгаа. Ган гасуур болиһон. Тиигээд тэрэ номын үгы болоһон байгаа. һүүлшын үедэ үгы хэгдэһэн байгаа юм ааб даа. Ная Сүүгэлэй дасанда олдшоо гэнэ. Тиихэдэнь асараад, энэ уншажа байна гэшэ.

Аха захатанай хэлэһэниие Хэжэнгын дасанай ламанар баталан, хүзэгшэдэй хараһаар, шагнаһаар байтар, «Ерээдүй сагай тодорхойлогшо зула хэмээхэ судар» уншажа хэрэгтэмнай туһалагты. Олоной оролдосо, буян арьбажуулха гээд хандаба. Тиигээд удаадахи 12 жэлэй туршада Шалсаанынгаа обоодо таһалгаряагүй ябажа шадаһан хүн саглашагүй ехэ буян хуряаха гээд сонсохогдобо.

ШАЛСААНА БУУРАЛ БААБАЙН АША ГАБЬЯА ТУХАЙ

Удха түгэлдэр уншалга бүтээхын тулада Ивалгын дасанһаа эрдэмтэй ламанарые Хэжэнгын дасанай санаартан залажа ерүүлээ. Хэжэнгын аймаг тоонтотой Россиин Буддын шажантай заншала Сангхын дид-хамба Дагба Очиров олоной һонорто үгэ хэлэхэдээ, Шалсаана буурал баабайн «Бэлигүүн толи» номой автор Эрдэни-Хайбзун Галшиевые абарһан тухай түүхэ хөөрөбэ. Эрдэни-Хайбзун Галшиев арад зоной дунда Мархаанзайн дооромбо гэжэ алдаршаһан ха.

- Эрдэни-Хайбзун Галшиевай олоһон эрдэмээ өөрынгөө нютаг руу абаашажа тараахагүйн тулада хариин дайдын ламанар аргыень оложо, саазалха тухай шиидхэбэри абаад байгаа ха. Мэргэн ухаатай Эрдэни-Хайбзун даяанда һууһан багшадаа ошо-жо, ушараад байһан бэрхэшээл тухайгаа тодорхойгоор хөөрөжэ үгэхэдэнь, багшань иигэжэ айлдахаба: «Мүнөө шини энэ нютагта һуралсалаа үргэлжэлүүлхэ арга һалаба. Амиды мэндэ гаража ошохошниш хэлсээтэ болобо. Анхаралтайгаар шагналши намайе. Шини нютагта Шалсаана буурал баабай гэжэ сабдаг һуудаг байна. Тэрэ эзэндэ хандажа, гурбан хоногой туршада таһалгаряагүй Шалсаанын солдэб уншалһини, абарха байна. Ондоо арга үгы» гэжэдэнь, Эрдэни-Хайбзун Галшиев үмдэжэ ябаһан самсаяа талын тэгэндэ ургажа байһан ганса модондо, хии мори хиидхүүлһэн шэнгээр уяад, Шалсаанын солдэб уншаа гэхэ.

Гурбан хоногой үнгэрһэн хоной Эрдэни-Хайбзунэй хэрэг шүүгшын сагдаанар бии болоод, хүлижэ, барянда абаашаад, саазада бэлдэжэ захалба. Хүн олоһонитэ олоор сугларжа, саазын сагай сухаришагүйгөөр ойртоод байтар, Эрдэни-Хайбзунийе «Саазалагты!» – гэхын орондо: «Болигты! Ойронь бү хүрэгты!» – гэхэн хахир абяан сүүлдэгшын аманһаа унаба.

Хожомын «Юун болооб?» гэжэ хүнэй һонирхоодо, «Саазалагты!» – гэжэ бардаастайгаар хашхарха судья (шүүгшэ) иигэжэ хэлэһэн гэхэ: «Сааза хэжээ байтарнай, хөө хара моритой, хүхэ торгон дэгэлтэй, буурал сагаан һахалтай үбгэн номодоо 4 годли тодхожо ерээд, намһаа иигэжэ асууба: «Шини ухаан хурдан гү, минии һомон хурдан гү?» Эрдэни-Хайбзунэй ами таһалха арга эгээл иигээд барагдажа, удаань олоһон жэлнүүдэй үнгэрһэн хойно «Бэлигүүн толи» гэжэ һургаал-ном нара хараа. Шалсаана буурал баабайн иигэжэ нютагайнгаа хүбүүе хариин дайсадһаа абарһанайн ашаар Буддын шажан буряад нютагта эршэтэйгээр хүгжөө, дэгжээ гэжэ мүнөөнэй лама-санаартан нюунгүй, сэхэ руунь хэлэнэ.

Мүн бэеэрээ, улаан нюураара Шалсаана буурал баабайтай золгохо талаантай хүн хомор ааб даа. Гэбэшье юрын хүнэй ерээд,

хүндээе табижа, үнэн зүрхэнһөө һүгдэн мүргэжэ байхадань, Шалсаана буурал баабай баясаһанаа мэдүүлэн, хара хүнэй обёормо тэмдэгүүдые эльгээдэг юм гэхэ. Хэрбээ Буурал баабайдаа ерээд, гороо хэжэ ябаха зуураа, шубуунай ниидэхые обёорбол, Шалсаана буурал баабайнмань маниие угтажа, баярлаһанаа мэдүүлжэ байна гээд хэжэнгээрхин үнэн зүрхэнһөө баясадаг. Зарим хүнүүд шара нохой гаража, һүүлээрээ шарбаба гээд хүхидэг. Шалсаана хадын түб һуурин болон бусад тосхонуудһаа яһалхан зайда оршодог хэн тула айллай нохойнууд боро юрьезэнэй үдэрнүүдтэ тэрээгүүр ябадаггүй аабза.

ЗУНАЙ НАЙР – АЙМАГАЙ СУРХАРБААН

Хэжэнгын аймагта зунай найр Сурхарбаан энэ жэлдэ Шалсаана буурал баабайн обоо тахиһан үдэртэ тудаб. 20-30 жэлэй туршада харагдаагүй нюурнууд харагдаба, гэжэ хурса буряад хэлэтэй хэжэнгээрхинэй шогложо байһан үдэрые тодожо абаад, эрын гурбан наада эмхидхээ. Хүн зониие хүхээжэ, сэнгээхэ удхатай баяр эмхидхэхэдээ, Шалсаанын хадһаа холошог тусхай талмай бэлдэгдэбэ.

Нютагай наймаашад, эдэе хоол буйлуулагшад, хүгжэмшэд, хатаршад, тэдэнэй манлайда «Байгал» театрай артистнар, Хэжэнгэ нютагнаа гараһан Россиин арадай артистка Дарима Дуганова түрүүтэй дуушад ошожо, гоё гэгшын концерт олоной урманда дэлгээгээ.

Баир ЖИГМИТОВ.

"НҮҮДЭЛШЭДЭЙ АЯ ДУУН" ДАХИН ЗЭДЭЛБЭ

Элдэб шэглэлэй хүгжэм

"НҮҮДЭЛШЭДЭЙ АЯ ДУУН" гэдэн хүгжэмэй уласхоорондын фестиваль мүнөө жэл 6-дахия үнгэргэгдэбэ. 2009 ондо манай Улаан-Үдын мэдээжэ соёл ажал ябуулагша (мүнөө Бурядай гүрэнэй филармониин хүтэлбэрлэгшэ) Наталья Уланова сүг ажаллажа ябаһан нүхэдтээ энэ проект бэлүүлжэ эхилһэн юм. Энэ хэмжээ ябуулгын эхинһээ абан, удаанай, олон зоной сэдхэлдэ таатай, үргэн дэлсэтэй саашада болохол байха гэжэ эли байгаа нэн. Жэл бүри Улаан-Үдэдэ эмхидхэгдэдэг энэ фестиваль Уралһаа нааша дэбисхэр дээрэхи эгээл томо хэмжээнүүдэй нэгэн болонхой. "Нүүдэлшэдэй ая дуун" түхэл шэнжээ жэл бүри ондоо болгоно, хэрбээ түрүүшын хэмжээнүүдтэ ганса нүүдэлшэ арадуудай заншалта хүгжэмһөө эхилһэн наа, мүнөө сагта шугамаа үргэдхэжэ, эндэ балкан-сэгэнүүдэй хүгжэм, хитад диско-рок, нарата регги, инди-рок, джаз, афро-фьюжн болон элдэб шэглэлэй хүгжэм шагнаха, үзэхэ арга олгогдоно.

Энэ фестивалда хабаадагшад үндэһэн арадай хүгжэм дээрэ шэнэ, мүнөө үеын харасаар хүгжэмтэ зохёолнуудые бүтээгшэ гайхамшаг бэрхэ хүгжэмшэд ба дуушад гэшэ. Бүхы дэлхэйн элдэб гүрэнүүдһээ хүгжэмшэд ехэ дура тайгаар ерэхэ, хабаадаха аргатай байһаниинь энэ "Нүүдэлшэдэй ая дуун" фестивалиин үндэр хэмжээ үшөө дахин гэршэлнэ.

ӨӨРЫН ОНСО НЮУРТАЙ ХҮГЖЭМШЭД

ХИТАД гүрэнэй "Nova Heart" гэдэн хүгжэмэй бүлэг гурбан жэлэй саана мүнделһэн, элдэб янзын арадуудай хэлэн дээрэ дуулажа, ехэ эдэбхитэй ажаллажа байна. Энэ бүлэгэй солистка Хелен мүнөө жэл дууладаг дуунуудайнгаа альбом бэлдэжэ байһанаа мэдүүлэ. Тэрэ Улаан-Үдэ ерээд, хитад арадта тон адлиханууд аад, ородоор дугардаг яһатание хараад, ехэтэ понирхоһоноо хөөрөбэ.

"Нүүдэлшэдэй ая дуун" гэдэн фестивалиин эгээл түрүүшын үдэр Москва хотын Петр Наличай хүтэлбэрилдэг хүгжэмтэ бүлэг Ород драмын театрай тайзан дээрэ концерт-наадаа дэлгээ. Петр Наличай хүгжэм хадаа ямар нэгэ хүгжэмэй шэглэлээр хизаарлагдаагүй, ямар нэгэ үлүү гоёлтогүй, ёһотойл хүгжэм. Петр Налич хадаа интернет холбоной хүсөөр мэдээжэ болон суурхалан Россиин эгээл түрүүшын хүгжэмшэн гэшэ. Сэдхэлэингээ оёроһоо зохёолон хүгжэмэй шэглэлые "хүхюүтэй бабури" гэжэ нэрлээ, энэнь хадаа тэрэнэй хүгжэм соохы хүхюү дорюун элшэ сасаржа байһан юртэмсые тон элихэнээр дамжуулжархина бшуу. Москва хотын энэ хүгжэмшэн

манай Улаан-Үдэ хотын хуушан, үнгэрһэн зуун жэлэй аяар 20-ёод онуудта бодхоогдоһон гэрнүүдээр ехэ понирхоһон байна. Юуб гэхэдэ, Петр өөрөө архитектор мэргэжэлтэй байна. Тиймэһээ хуушан модон гэрнүүдые нэльбэн шэнэлжэ, хандаргангүй заһабарилжа байһандамнай баясаа.

"ШОНО" БҮЛЭГЭЙ ЯЛАС ГЭМЭ ТОДОРОЛ

МҮНӨӨ жэлэй Сагаалганай нааданай үедэ мүнделжэ, танилсуулгаяа хэлэн "Шоно" гэдэн Эрхүү хотын хүгжэмэй бүлэг хэдыхэн харын туршада ялас гэмэ хүгжэлтэ харуулжа шадаа. Мүнөө энэ фестивалиин мэдээжэ, суутай, бэлигтэй хүгжэмшэдһөө нэгэшые дутуугүй, ёһотойл бэлиг, мэргэжэлтэ шадабарияа харуулаа.

"Этно-фьюжн" болон "world блюз" шагнаад, арадай хүгжэмтэй танилсана. Хэзээдэшые таарахагүй гэжэ ханаһан элдэб хүгжэмэй шэглэлнүүдые холбуулхандаа, үлүү гаргахагүй, дундахи алтан холбооень олохо, үндэһэн изагууриень харуулха хэрэгтэй", - гэжэ "Шоно" хүгжэмэй бүлэгтэйхид тоолоно.

"Шоно" гэдэн бүлэг түхай нэмэжэ хэлэбэл, энэ бүлэгтэй хүгжэмшэд өөһэдынгөө зохёохы зам Бурядай гүрэнэй филармониин дэргэдэ эхилһэн. Тэрэнэй хүтэлбэрлэгшэ Александр Архинчиев Эрхүүгтэй можын Оһын аймагай Бэлшэр нутагта түрэн юм. Буряад арадай үльгэр түүрээжэ, ехэ дүршэһэн байна. Мүн хөөмэй дуулажа, баһал амжалта туйлаһан, 2009 онһоо 2013 он хүрэтэр дуу хатарай "Байгал" театрта ажаллаһан. Мүнөө бусад хүгжэмшэдтэй нэгэдэжэ, Эрхүү можодо буряад-монгол соёл нэбтэрүүлхэ гэдэн дэмбэрэлтэ ажал ябуулна.

ГАРГАР БОЛОН ЯМАЙКЫН ДУУШАД...

"НҮҮДЭЛШЭДЭЙ АЯ ДУУН" гэдэн фестивалиин шэмэг болохо GarGar гэдэн бүлэг бүгэдэндэ хайшаагдаа. Кени гүрэннине түлөөлһэн афро-фьюжн-квартедэй нэрэ "нэгэдэл" гэжэ оршуулагдана. "Гаргар" бүлэгтэ дууладаг сомали яһанай эхэнэрнүүд булта Гарис гэдэн Кениин багахан хотоһоо перэ. Тэдэнэй гүйсэдхэһэн дуун олол-хүгжэмэй, сомали хэлэнэй аянаг болон заншалта хэсын абьяа нэгэдүүлһэн мүнөө үеын шэнэ түхээрэлгэтэй студи соо бэшэгдэһэн хүгжэм болон. Гэбэшые эдэ хүгжэмшэдэй хэлһээр, мүнөө үеын сагай эрилтээр табигдабашые, үндэһэн арадайнгаа шэглэл алдаагүй. Тэдэнэй гүйсэдхэһэн дуун хадаа мүнөө үеын ниитэ ажаһуудалай шийдхэгдэхэ орёо асуудалнуудые харуулдаг, СПИД, гэр булын хүлгөөтэй харилсаан болон бусад хүшэр асуудалнууд түхай мэдээсэдэг. Энэ хүгжэмэй бүлэгтэй дуунууд шагнашадтай һайн абари зан хэргээдэг, саашадаа ган-

сал хайхан байдалда этигүүлдэг, мүн мэдээжэ дуушад Боб Марли, Питер Тош ба Third World гэгшэдэй зохёохы ажалнуудтайнь энэ бүлэгтэй дуу хүгжэмые мэргэжэлтэд жэшэдэг байна.

Энэ фестивалда хабаадахаа ерэхэн бүхы хүгжэмшэдтэй үулзажа хөөрэлдэхэ забда болоогүй, зүгээр Ямайкаһаа ерэхэн Raïna Fyah гэдэн бүлэг манай Буряад орон түрүүшынхией ерэхэндэ ехэ баяртай.

- Иимэ холо түрүүшынхией ерээбди. Урилга абахадаа, "хаана, аяар холо Сибирьтэ манай хүгжэм шагнаха юм гү" гэжэ гайхаабди. Эндэ ерэхэдэ, одоо ехэ саһан хүнгэрэг байха гэжэ ханаһанай, ехэ халуун, дулаан уларил угтажа байгаа. Үлүү халуун бэшэ, ехэл тааруу байна. Улаан-Үдэ хото бидэндэ ехэ хайхашаагдаа, - гэжэ энэ бүлэгтэй хүтэлбэрлэгшэ хөөрөбэ.

ОРОД-БУРЯАД СОЁЛОЙ НҮЛӨӨН ЕХЭ ПОНИРХУУЛАА

ПОЛЬШО гүрэнһөө ерэхэн Żywiołak гэжэ бүлэгтэй хүгжэмшэн манай республика дотор ород, буряад арадуудай хоорондохи эбтэй харилсаа ехэ хайхашаагаа.

- Элдэб ондоо арадуудай соёл ба заншал холисолдон, бэе бээдэ нүлөөлжэ байһаниинь һонин байна. Иимэ эбтэйгээр харилсажа байхыетнай харахада, ехэ сэдхэлдэ улыгам, зохид байна, - гэжэ тэдэ мэдүүлээ.

"Нүүдэлшэдэй ая дуун" фестивалиин үедэ болоһон гайхамшаг зүйл түхай онсо тэмдэглэлтэй. Монголой "Алтай" гэдэн аман зохёолой бүлэг алтай-ятага гэдэн мүнөө үеын зоной үзэмжэдэ харагдаа, мэдэгдээгүй хүгжэмтэ зэмсэгтэй танилсалга үнгрэгөө.

"АЛТАЙ ЯТАГА" ШЭНЭЭР МҮНДЭЛӨӨ

МОНГОЛ хайхан ороной Хобдо аймагай Манхан сомоной дэбисхэр дээрэ 2008 ондо энэ гайхамшаг хүгжэмэй зэмсэг олдолоһон байна. Жаргаланта Хайрхан гэдэн хада дээрэ үнгэргэгдэһэн урданай хүүрнүүдэй малтагдан шэнжэлгын үедэ энэ зэмсэг олодо. Хүгжэмтэ хүбшэ хилгаһатай энэ зэмсэг аяар 1400 жэлэй саана, тодорхойбол, манай эрын 7-8 зуун жэлнүүдтэ хэрэглэгдэдэг байгаа.

Энэ хүгжэмэй зэмсэгтэй хилгаһаниинь ехэ һонёор, дээдэ ханадань гэхэ гү, тодхоогдонхой. Дээрэн урданай тюркске хэлэн дээрэ бэшээтэй. Энэнь хадаа тюркске болон монголшуудай бэшэг шэнжэлгшэдтэ ехэ сэнтэй зүйл болоно. Шэнжэлэгшэдэй элирүүлһээр, иимэхэн зэмсэгүүд хунну, уйгар, түүрэг болон монголшууд, ойрадууд ба Алтайн арадуудта аяар холын үе сагта хэрэглэгдэдэг байгаа. Энэ зэмсэгтэй хүгжэмтэй абьян тад ондоо, онсо аянгатай.

"Алтай" гэдэн аман үгын хүгжэмтэ бүлэгтэй хамтаралай хүтэлбэрлэгшэ Дагбын Ганпүрэвтэй үулзажа хөөрэлдэһэн байнаб. Ганпүрэв хадаа энэ зэмсэг нэльбэн шэнэлжэ, өөрөө бүтээлсэһэн байна. Тон өөрын анха түрүүшын дүрсень нэльбэгдээд, Улаан Баатарай уран хайханай музейдэ хадагалаатай. Мүн Ганпүрэв үшөө иимэ дүрбэн зэмсэгүүдые бүтээгээ.

Археологиин малталгануудай ашаар оломоһоор Германиин хүгжэм шэнжэлшэд Монголой Эрдэмтэй академи, Монголой хүгжэмтэй Агентство, Археологиин институт гээд энэ хүгжэмтэ зэмсэг шэнжэлжэ, алтай ятагын заншалта нааданай хүгжэм хэргээхэ ажал ябуулаа. "Эгшиглэн Магнай" гэдэн хүгжэмтэй зэмсэгүүдые бүтээдэг фабрика эндэ гол ажал ябуулалсаа.

- Манай "Алтай" бүлэг энэ хүгжэмтэ алтай-ятага гэдэн зэмсэгтэй хүгжэм зэдэлүүлхэ гэдэн зорилготойгоор бии болгодоо гэжэ хэлэжэ болоно. 2011 ондо бии болоһоор, ехэ амжалтануудые туйлаабди, - гэжэ Ганпүрэв хөөрөбэ.

Соёлой шэглэлээр зохёохы ажал эрхилдэг бүлэгүүд дуу хүгжэмтэй гү, али хатарай гээд илгардаг. Харин энэ Алтай бүлэг монгол угсаатанай хүгжэмтэй бүхы үндэһэн янзын зэмсэгүүд дээрэ (морин хуур, ятага, цуур, нуман хуур, хулһан хуур) наадаха болон арадай "Бий биелгээ" гэдэн хатар гүйсэдхэнэ. Мүн нүүдэлшэ арадуудай тэмдэг болохо хөөмэй дуу гүйсэдхэнэ.

Оройдоол 3 жэлэй туршада ажаллажа байһан энэ "Алтай" бүлэг Монгол ороной Юрэнхылэгшын урша дор баталагдаад, байгааалин ба оршон тойронхи дэбисхэр ба ногоон хүгжэлтын Яаманай болон "Ю-би-си" телекомпаниин эмхидхэһэн "2013 оной ногоон ерээдүй байдал" гэдэн проектын дүнгөөр амжалта туйлажа, эко-бүлэг гэдэн нэрэ зэргэдэ хүртөө бэлэй.

Энэ бүлэгтэй хүтэлбэрлэгшэ Дагбын Ганпүрэвтэй хэһэн хөөрөлдөөн удаадахи дугарта дурадхагдаха.

Цырегма САМПИЛОВА, Иван ПОДБЕРЕЗКИНОЙ фото-зурагууд.

Хүндэтэ манай хайрата эжы, алтан тээби ГАЛАНОВА Валентина Алексеевна!
Наһанайнгаа Заяата Гороо горооло гороолоһоор, 75 наһанай Мүнгэн Толгойто дабаан дээрэ амар мэндэ, хүнгэн солбон гарабат. Энэ ехэ дэмбэрэлтэ ушараар гэр булынхидтнай, аха дүүнэртнай Танаа халуунаар, доро хүгэдэн амаршалнабди!
Жэл бүри жэгдэ амгалан, Он бүри омог дорюун, Байра байдалтнай Амгалан тэнюун, Бэглэнэй элүүр энхэ Саашадаа ябахатнай болтогой!

Хэсүү хүндэ зоболонгой ерээбэлнь, хэн хубаалдахаб?
- Та.
Хээрэн халхитай нүхэсөө болни, хэн зобохоб даа?
- Та.
Хэлэ аманда орёолдоо болни, хэн далдалхаб?
- Та.
Хэрэг ажалдаа шунаа болни, хэн дэмжэхэб даа?
- Та.
Аласай холодо төөрөз болни, хэн аршалхаб?
- Та.

Амарагай шуналда абтаа болни, хэн хүлисэхэб?
- Та.
Аялга дуунай нуладаа болбол, хэн туһалхаб?
- Та.
Арадай хэрэгтэ зорёо болни, хэн үргэхэб?
- Та.

Танай наһанай нүхэр Андрей Цыренович, үхибүүд – Баяр, Жаргалма, ашанар – Андрей, Зоригма, Валя, Вика, гушанар – Амарсана, Айдар, хүрэгэн хүбүүд – Артур, Саша, бэринүүд – Ольга, Арюна, Дари-абга, Долгор, Марина, Валентиной гэр бүлэ, Дэржыновтэнэй гэр бүлэ, бусад түрэлхид.

Бүгэдэ буряадай "Алтаргана" нааданиие угтуулан

"ГЭСЭРЭЙ" ТҮҮХЫЕ УЯН ХАТАРАЙ АРГААР НАЙРУУЛАГША

Нинель Павловна Перфильева Эрхүүгэй гүрэнэй университетэдэй оюутан болоһон бидэнэрые суглуулаад, хатарай ансамбльдэ хабаадахые дурадхаа хэн. Манай курсын куратор Людмила Владимировна Баирова (Шулунова) бидэнтэй суг хатардаг байгаа.

Сэхыень хэлээ наа, түрүүшгээр хүбүүд хатарые балай нүрхэй юумэн гэжэ ханадаггүй хэн. Юундэб гэхэдэ, бидэниие хатарнуудта нургахын орондо "батман тан-дю", "жэтэ" гэжэ байгаад, элдэб янзаар хүлымнай гэшүүлжэ, нургыемнай сэхээр барюулжа, гарыемнай уян нугархайгаар хүдэлгүүлжэ, балеринэнүүд шэнгээр дэбхэрүүлжэ зобоодог байгаа. Тээд юундэ бидэндэ нэгэшье хэрэгтэй болохогүй юумые заана гэшэб гэжэ гайхалдажа байгаад лэ, хатар заадаг шанга багшын заабаряар баяанай аялга доро нилээд хүл гараа хүдэлгөөбди. Тиигэһээр байтараа, Нинель Павловна бидэнэй дура сэдхэл буляжа шадаа: хүн бүхэндэмнай хүлээсэтэйгээр хандажа, ехэ тэсэмгэйгээр юумэ ойлгуулдаг, найнаар заадаг хэн тула хатарта һонирхол түрүүлжэ шадаа бшуу. Мүнөө ханахада, бидэ тон дура-тайгаар хатарта ябадаг хэмди.

Һүүлдэ буряад хатар сээжэлдэжэ эхилээбди. Нүхэд хүбүүдтээ орходоо, би яһала түргэн хатарта һурадаг байгааб. Юундэб гэхэдэ, 10-дахи класста һураха үедөө нургуулингаа уран найханай бүлгэмдэ ябаһанби. Басагаднай хэнһэшье бэрхээр хатарта ааб даа. Тиин тэдэ Нинель Павловна-тай суг хамта бидэндэ баһа

заалсан, бэе бээдэ нилээд дүтэ, эбтэй зетэй болообди. Тэрэ үедэ хэд хатардаг байгаабибди гэхэдэ, Анна Оноева, Софья Дмитрова, Венера Ширибазарова, Дарима Генинова, Альбина Мантыкова, Антонида Бамхаева, Римма Балдынова, Зинаида Шалапова, Людмила Ангарова, Виктор Мантыков, Цыбикжап Ешинимеев, Арслан Пагмаев, Виктор Жапов, Эдуард Алсаев, Дмитрий Дмитриев. Тиихэдэ концерт-наада хүтэлэгшэдые баһа нэрлэе. Эдэмнай Туяна Самбялова, Валерий Урмаев, Наталья Степанова болоно.

Хабар тээшэ үнгэргэгдэдэг оюутадай харалган болотор бидэ полько гү, али кадрийл, мүн тиихэдэ буряад хатарта гоёр хатардаг болоод байгаабди. Факультедэйнгээ харалганда хабаадахаданай, бидэниие гансашье багшанар бэшэ, суг һурадаг нүхэднайшье һайса магтаа. Илангаяа бидэ, хүбүүд, ехэл хүхээбди, юумэ шадаха болоһондоо урмашаабди.

Намартаа Нинель Павловна бидэндэ "Гэсэр" эпосэй удха баримтаар "Гэсэр" гэнэн шэнэ хатар заажэ эхилээ. Заримдаа хэшээлнүүднай саг соогоо эхилдэггүй бэлэй: Ленинэй гудамжаар оршодог 3-дахи байша-

най тайзаниие ондоо бүлэгүүд ходо эзэлхээ ханаха. Тэдэнэй дүүргэхые хүлээжэ байхадаа, баһал маанадта адли юрын лэ оюутад элдэб янзын хатарнуудта һураха оролдоно ха юм гэжэ ойлгохош. Тиигээд лэ бүри ехээр оролдохош.

Нинель Павловна, концертмейстер Валерий Алексеевич Семишев хоёр "Гэсэр" хатарые бидэндэ заахадаа, намда Гэсэр болохыемни даалгаа. Венера Ширибазарова Соня Дмитрова хоёр Арюун-Гоохониие гүйсэдхэхэ эрхэдэ хүртөө. Үнэхөөрөөшье, тэдэ ехэ гоёр, уян нугархайгаар хатардаг байгаал даа.

Бидэ хэлэ бэшэгэй эрдэмэй докторнууд, профессорнууд Надежда Осиповна Шаракшинова болон Анастасия Георгиевна

Митрошкинагай лекцинуудтэнь һуухадаа, анхан университет-тэмнай байһан хатарай ансамбль Эрхүү хотодо болон Усть-Ордын тойрогой нютагуудта концертнуудые табидаг байгаа гэжэ нэгэнтэ бэшэ хөөрэхыень шагнагша хэмди. Тээд хүтэлбэрилэгшын үгыһөө боложо, энэ ансамбль халашоо.

Тэдэндэ орходоо, бидэ аза талаантай байгаа гэшэ гүбди. 1978 оной хабар бидэ шэнэ "Гэсэртээ" ИГУ-гай болон ВЛКСМ-эй 60 жэлэй ойдо зорюулагдаһан харалганда университетэйнгээ лауреадууд болоод, удаань хотын дээдэ нургуулинуудай хоорондохой харалганда баһал амжалта туйлаабди. Тэрэл жэлдэ декабрь соо манай ансамбль Эрхүүгэй телевидениин дамжуулгада хабаадаа. Тэрэл үедэ ансамбльдаа "Гэсэр" гэжэ нэрэ үгөө хэмди.

1979 ондо "Гэсэр" ансамбль бүхы конкурсуудта эрхим дүнгүүдые харуулжа, бүхы университетдэ түлөөлдэг болоо юм. Энээн тухай манай куратор Людмила Владимировна 1980 оной июниин 11-дэ хэблэгдэһэн университетдэй сонин соо бэшэһэн байдаг.

Нэгэ дахин манай ансамбль Усть-Ордынский һууринда ехэ концерт табяабди. Хүн зон ехэ дулааханаар бидэниие угтажа абаа. Ямар он нэн бэ – һананагүйб, зүгөөр орой намар байгаа. Концерт хүтэлэгшэ Валерий Урмаев дуунуудай компо-

зиторнуудай болон авторнуудай нэрэ обогүүдые мартажархихадаа, бидэниигээ нэрэ обогүүдые ээлжээгээр нэрлэжэ эхилээ. Концертын һүүлдэ дуунуудые һайн мэдэхэ нэгэ хүн Валерие зэмлээ хэн. Харин бидэ һайса энеэлдээбди.

Иигэжэ элдэб янзын харалгануудта, конкурсуудта амжалтануудые туйлахадамнай, эндэ-тэндэ концертнуудые табихадамнай, Нинель Павловна ехэ хүндэтэй болоо. Искусствын училищииин заагша, Эрхүүдэ үндэһэн хатарнуудаар ори ганса мэргэжэлтэн, тофалар хатарнуудаар бэрхэ мэргэжэлтэн гэжэ булта мэдэхэ болоо. Зарим харалгануудай, концертнуудай үедэ Нинель Павловнагай ондоо дээдэ нургуулинуудта табиһан хатарнуудтайнь танилсаад, хэзээдэе хамагаа үрдинэ гэшэб гэжэ гайхалдагша хэмди. Жүтөөрөөдье абахаш.

Багшамнай ехэ ухаатай, сэсэн, урин зулгы зантай бэлэй. Нүдэндөө галтай, мүн тиихэдэ аалихан аад, үгөө дуулгама хоолойтой хэн. "Гэсэр" ансамблиин үндэр амжалтанууд – нэн түрүүн Нинель Павловнагай аша габьяа. Гадна манай куратор Людмила Владимировна баһал нилээд оролдолго гаргаа гэшэ. Би Нинель Владимировнагай шаби байһандаа ехэ омогорходоги. Заһан юумэниинь һанандамни яһала хэрэгтэй болоо.

Баир ДАМБАРИНЧИНОВ.

30 жэлэй һүүлээр уулзалга

ҮЕТЭН НҮХЭДЭЙ ХАРГЫ АРЮУХАН ДАА...

Хүнэй наһанда оюутан ябаха эгээл найхан хаһа ту-дадаг. Оюутан ябаһан хүнэй наһанай эгээл һайн, эгээл мартагдашагүй хаһань энэл даа. Аяар холын 35 жэлэй саана гүлмэр залуухан үхибүүд Буряадайманай ниислэл хото - Улаан-Үдэ шэлэн ерэжэ, дээдэ мэргэжэлтэй болохо гэнэн нэгэл хүсэлтэй нэгэдэ бэлэйбди. Мүнөө үсын үндэрһөө хараад үзэхэдэ, энэ үе сагта буряад хэлэнэймнай эгээл халбаржа, хүгжэжэ байһан хаһа хэн. Буряад хэлэ ба ород хэлэ бэшгэй багша болохо хүсэлтэй олон тоото үхибүүд тэрэ зундаа суглараа бэлэйбди. Нэгэ һуурида 4-5 хүн байгаа хэн. Нургуулидаа бараг һураһан бидэндэ бай-шье хүшэр байгаагүй, хүхилдэн, танилсан ябаһаар лэ, гэнтэ мэдэхэдэ, ОЮУТАН гэнэн нэрэ зэргэтэй болоо бэлэйбди.

ДАБНАТАЙ ТАРАГ УУЛГАА ХЭН

Намарын институтта оюутад болгохын Зорюулгын ехэ үдэшэ үнгэрөө бэлэй. Манай түүхэ ба хэлэ бэшгэй факультедэй 1-дэхи корпусой харанхы подвал соогур бидэниие түлхин намнаа хэн. Аяар долоон группын оюутад түлхилдэжэ, унажа ябажа, арай гэжэ дээшээ, нэгэдэхи дабхарай гэшүүр оложо гараа бэлэйбди. Дуу, хатар, уран үгэ болон ухаан бодолыемнай шалгаһан ахалагша курсын оюутад нилээд бидэниие зобоогоо бэлэй. Сергей Ошоров бидэ хоёр хатар наада гүйсэдхөө бэлэйбди. Ехэ ангашоод байхаданай, тараг уугты гэхэдэнь, ехэ гэгшын дабхатай кефир ууха баатай болоо хэмди. Энэ ехэ туршалга хэзээдэшье мартагдашагүйгөөр манай ухаан бодолдо хадуугданхай.

НЮТАГ ХЭЛЭМНАЙ МАНАЙ НЭГЭДЭЛЭЙ ЗЭБСЭГ ХЭН

Буряад найхан ороноймнай бүхы аймагһаа шахуу болон Ага нутагһаа гээд сугларһан оюутад нютаг хэлэнэйнгээ баялиг нюуса-тай хубаалдажа, нютаг нугаараа, нютагайнгаа һонин ушарнууд, үйлэ хэрэгүүдээр ехэтэ һонирхожо, ном үзэхынгөө хажуугаар, амаргүй ехэ һонин мэдээсэлнүүдээрээ хубаалдадаг хэмди. Ямар аймагта нэгэ үгэ ямараар хэлэнэб гэжэ мэдэхэдэ, буряад үгын баялиг мэдэрдэг хэмди. Тиигээд бэе бээе гасаалан, нүхэдэйнгөө нютаг хэлээр зугаалдажа, хөөрэлдэжэ, ярилдажа, нэргэлдэжэ байдаг хэмди. Эгээл ехэ найхан хаһа байгаал даа.

БУРЯАД ХЭЛЭНДЭ ТҮШЭГЛЭХЭН ЗОН СУГЛАРНАН БАЙГАА

Мүнөө үедэ буряад хэлэ бэшгэй факультет үгы болоод байхадань, ехэ харамтай байна

даа. Ахаһа буряад хэлэнэй багша гэнэн мэргэжэлтэй болобошье, хүдөө һууринай нургуулинуудта бусажа, багшалха зон үсөөн байдаг саг болоо бэлэй. Харин манай нүхэд булта шахуу багша гэнэн мэргэжэлтэй үндэр үргэжэ ябаал даа. Буряад хэлэндэ дуратай, түрэлхи найхан хэлээ шудалха, шэнжэлхэ гэнэн ехэ эрмэлзэлтэй зон сугларһан байгаабди. Сергей Дарима хоёрнай түрэл факультет-тэ буряад хэлэ бэшгэй эрдэмтэд болонхой. Дамба, Виктория, Жаргалан, Дашанима, Соном Шарбунаев, Цымпилма болон бусад уран шүлэгшэд бэлэй. Гэхэтэй хамта, булта шүлэг бэшэдэг хэмди.

Булта шахуу багшанар: хоёр Ларисанууд, Дэшэгма, Бато-Ханда, Эржена, Зина, Дарима, Светэнүүд. Бултыетнай нэрэ обогор бэшээгүйдэмни хүлисэнэ бээт, нүхэдни! Би өөрөө мүнөө сурбалжалагша болобошье, залуу ябахадаа, ород хэлэнэй ба түүхын багшаар хүдэлжэшье туршаһан байнаб.

Хүдөө нютагтаа багшалжа байһан нүхэднай багша мэргэжэлтэ мүлижэ, дээдэ шатын багшанар болонхой, бүхы тэмдэг, шагналуудта хүртэнхэй. Гэхэ зура сагһаа урид наһанһаа халиһан Виктория Викторовна Ендонова бидэнэй сэдхэлдэ мүнхэ дурасхаалда хадагалаатай.

УУЛЗАҺАНДАА БАЯРТАЙБДИ

Аяар 30 жэлэй саана дээдэ мэргэжэлтэй болоод, ажал хэжээ,

ажабайдалаа үргэлжэлүүлхээ буряад оронойнгоо аймаг, нютагуудаар тараа бэлэйбди. Нэгэ табалгаа шүлэ халбагадажа, хүйтэн, дулаан сагта бэе бээ дүнгэжэ, һүүлшынгээ хашарһа хубаалдажа ябаһан энэ сагта нүхэд болоһон зон юунһээшье сэнтэй байдаг ха юм.

Дунда нургуулида һураһан нүхэдһөө үнэтэй юумэн үгы, балшар бага наһандаа нэгэ голой уһанһаа уһа уужа, добо талаараа тугалаа адуулжа наадаһан нүхэдөө хэзээдэшье мартадаггүйбди. Тээд энэ наһандаа, ехэшүүлэй харгыда гараха эхиндэ, өөрөө шидхэбэри абаха, эжы абынгаа дали доро бэшэ, харин ажабайдалай үргэн

харгыда гараха сагтаа түрүүшын алхамуудые хэжэ, алдуу эндүүшье хэхэ, шэнэ юумэ үзэжэ, шэнэ үзэгдөөгүй байдал амсажа суг ябаһан нүхэд баһал өөрын онсо сэнтэй ха юм даа. Тээд зарим нэгэмнай энэ уулзалгада ерэжэ шадаагүй. 20 гаран зон дээдэ нургуулиа дүүргэжэ бэлэйбди. Мүнөө жэлэй уулзалгада 9 хүн ерэл даа. Гэбэшье ерээгүй оюутанай утаһаар хонходожо, бидэнтээ амар мэндээе хэлсэе. Уулзаһандаа бидэ баяртайбди!

Цырегма САМПИЛОВА.
Фото-зураг дээрэ: Залуу-гайнгаа «баатарлиг» замуудаар сэнгэжэ ябанабди.

НТВ
 07.00 «НТВ УТРОМ»
 09.10 «СПАСАТЕЛИ» (16+)
 09.35 «ДО СУДА» (16+)
 10.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» (16+)
 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.35 «СЕГОДНЯ»
 12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
 14.20 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
 15.30 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)

16.35, 19.35 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
 17.30 Т/С «МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА» (16+)
 20.55 Т/С «ДЕЛЬТА» (16+)
 22.50 Т/С «КУРОРТНАЯ ПОЛИЦИЯ» (16+)
 01.00 Т/С «ГЛУХАРЬ. ПРОДОЛЖЕНИЕ» (16+)
 03.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)
 04.05 «ДИКИЙ МИР» (0+)
 04.25 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА» (16+)
 06.05 Т/С «ЧС - ЧРЕЗВЫЧАЙНАЯ СИТУАЦИЯ» (16+)

ДТВ
 06.00, 03.20 «ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ-2» (16+)
 06.20, 01.30 Х/Ф «ПЯТЬ МИНУТ СТРАХА» (16+)
 08.10 «УДАЧНЫЙ ВЫБОР» (16+)
 08.30, 19.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+)
 09.00, 18.30, 20.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ» (16+)
 09.30 «ДАЛЬНОБОЙЩИКИ» (16+)
 11.30 Т/С «СОЛДАТЫ-16» (16+)
 14.30 Т/С «СТРОЙБАТЯ» (16+)

15.30 «РОЗЫГРЫШ» (16+)
 17.00, 17.30, 18.00 «ВНЕ ЗАКОНА» (16+)
 22.00 Т/С «СОЛДАТЫ-7» (16+)
 00.00 «АНЕКДОТЫ» (16+)
 00.30 Т/С «ДНЕВНИКИ «КРАСНОЙ ТУФЕЛЬКИ» (18+)
 01.00 «УДАЧНАЯ НОЧЬ» (16+)
 03.30 «КОРОЛИ НОКАУТОВ» (16+)
 04.00 М/Ф (0+) (0+)

07.10 «УТРО НА 5» (6+)
 10.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
 11.30 Х/Ф «НАД ТИССОЙ» (12+)
 13.30, 15.20, 17.00, 17.25, 19.00 Т/С «ТЕНИ ИСЧЕЗАЮТ В ПОЛДЕНЬ» (12+)
 20.00, 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ» (16+)
 21.30, 22.15, 23.25, 00.10 Т/С «СЛЕД» (16+)
 01.00 Х/Ф «ЧУЖАЯ РОДНЯ» (12+)
 02.55, 04.20, 05.40 Х/Ф «ЗА ВСЁ ЗАПЛАЧЕНО» (16+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»

Четверг, 24

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
 10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
 10.10, 17.30 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
 10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
 11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
 13.10 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
 13.20, 22.30 Т/С «МАНЕКЕНЩИЦА» (16+)
 15.25, 16.15 Т/С «ЯСМИН» (16+)
 18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)
 19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
 19.50 «ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!» (16+)
 20.50 «ПУСТЬ ГОВОРЯТ» (16+)
 22.00 «ВРЕМЯ»
 00.30 Т/С «НАЛЕТ». «ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ»
 02.25 Х/Ф «СТРАХ И НЕНАВИСТЬ В ЛАСВЕГАСЕ»
 04.45 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)

22.00 Х/Ф «ЦВЕТЫ ЗЛА» (12+)
 00.50 «НОВАЯ ВОЛНА-2014». ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ ЮРМАЛЫ

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
 07.30, 14.15, 19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
 07.45, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
 08.00 М/С «КАНИКУЛЫ БОЛЕКА И ЛЕЛИКА»
 08.30, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
 08.55 «ДОМ-2. ЛІТЕ» (16+)
 10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
 11.30 Х/Ф «ДОЧЬ МОЕГО БОССА» (16+)
 13.30 Т/С «УНИВЕР» (16+)
 14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+)
 14.30 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ» (16+)
 20.00 «ДЕФФОНКИ» (16+)
 21.00 Х/Ф «ОЧЕНЬ СТРАШНОЕ КИНО-5» (16+)
 22.25 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ (16+)
 00.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
 01.00 Х/Ф «НА ЖИВЦА» (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
 06.30, 09.30, 19.30, 21.30, 23.00 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+)
 07.00, 10.00 «В ТЕМЕ». ЗУРХАЙ (16+)
 08.00, 01.00 «НОВОСТИ ДНЯ». ЗУРХАЙ (16+)
 08.30 «Д/Ф»

09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ». ЗУРХАЙ (6+)
 09.25, 22.55 «АБИТУРИЕНТ» (12+)
 10.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ПАПИРУСА» (6+)
 11.05, 15.05 Т/С «БЫВШАЯ» (16+)
 12.05, 16.05 Т/С «ГОСПОЖА ГОРНИЧНАЯ» (16+)
 13.05 Х/Ф «ПЕТЛЯ»
 14.30, 21.00 Т/С «МОСГОРСМЕХ» (16+)
 17.05 Д/Ф «ЭКВАТОР»
 18.05 «ПЛАТЬЕ НА СЧАСТЬЕ». ЗУРХАЙ (16+)
 19.00 «РАДАР-СПОРТ». ЗУРХАЙ (6+)
 20.00 «УГОЛ ЗРЕНИЯ» (16+)
 20.05 Т/С «ЯНТАРНЫЙ БАРОН». ЗУРХАЙ (16+)
 22.00 Т/С «ВЫЗОВ» (16+)
 23.30 «ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ». ЗУРХАЙ (16+)
 01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ. МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
 06.00 М/С «101 ДАЛМАТИНЕЦ»
 07.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
 07.30 М/С «ТОМ И ДЖЕРРИ. ДЕТСКИЕ ГОДЫ»
 08.00, 09.30 Т/С «СВЕТОФОР»
 09.00, 13.30, 00.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
 10.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
 10.30 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «НА СТАРТ! ВНИМАНИЕ! МАРТ!» (16+)
 11.50 Х/Ф «ЦАРЬ СКОРПИОНОВ»

14.00 «6 КАДРОВ» (16+)
 14.10 Т/С «ВОСЬМИДЕСЯТЫЕ»
 15.10 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «СОЮЗЫ-АПОЛЛОНЫ» (16+)
 16.35 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ОТЦЫ И ЭТИ» (16+)
 18.00, 18.30, 20.00 Т/С «КУХНЯ»
 19.00, 19.30 Т/С «ВОРОНИНЫ». «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ»
 21.00 Х/Ф «ЦАРЬ СКОРПИОНОВ. ВОСХОЖДЕНИЕ ВОИНА»
 23.05 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ТЕНЬ ЗНАНИЙ» (16+)
 00.30 «ГЛАВ-СТОРИ». СЕМЕЙНОЕ РЕАЛИТИ-ШОУ (16+)
 01.30 Х/Ф «ГОЛУБАЯ ВОЛНА»
 03.25 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
 09.10 «СПАСАТЕЛИ» (16+)
 09.35 «ДО СУДА» (16+)
 10.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» (16+)
 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 00.35 «СЕГОДНЯ»
 12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
 14.20 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
 15.30 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)
 16.35, 19.35 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
 17.30 Т/С «МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА» (16+)
 20.55 Т/С «ДЕЛЬТА» (16+)
 22.50 Т/С «КУРОРТНАЯ ПОЛИЦИЯ» (16+)
 01.00 Т/С «ГЛУХАРЬ. ПРОДОЛЖЕНИЕ» (16+)
 03.00 «Д/С «ДЕЛО ТЕМНОЕ»

03.55 «ДИКИЙ МИР» (0+)
 04.20 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА» (16+)
 06.00 Т/С «ЧС - ЧРЕЗВЫЧАЙНАЯ СИТУАЦИЯ» (16+)

ДТВ

06.00, 03.25 «ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ-2» (16+)
 06.15, 01.30 Х/Ф «ВЫКУП» (16+)
 08.10 «УДАЧНЫЙ ВЫБОР» (16+)
 08.30, 19.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+)
 09.00, 18.30, 20.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ» (16+)
 09.30 Т/С «ДАЛЬНОБОЙЩИКИ» (16+)
 11.30 Т/С «СОЛДАТЫ-16» (16+)
 14.30 Т/С «СТРОЙБАТЯ» (16+)
 15.30 «РОЗЫГРЫШ» (16+)
 17.00, 17.30, 18.00 «ВНЕ ЗАКОНА» (16+)
 22.00 Т/С «СОЛДАТЫ-8» (16+)
 00.00 «АНЕКДОТЫ» (16+)
 00.30 Т/С «ДНЕВНИКИ «КРАСНОЙ ТУФЕЛЬКИ» (18+)
 01.00 «УДАЧНАЯ НОЧЬ» (16+)
 03.30 «КОРОЛИ НОКАУТОВ» (16+)
 04.00 М/Ф (0+) (0+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 «СЕЙЧАС»
 07.10 «УТРО НА 5» (6+)
 10.30 «МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ»
 11.30 Х/Ф «ЧУЖАЯ РОДНЯ» (12+)
 13.30, 14.40, 16.05, 17.00, 18.00, 02.45, 03.50, 04.55, 05.55 Т/С «ТЕНИ ИСЧЕЗАЮТ В ПОЛДЕНЬ» (12+)
 20.00, 20.30, 21.00 Т/С «ДЕТЕКТИВЫ» (16+)
 21.30, 22.15, 23.25, 00.10 Т/С «СЛЕД» (16+)
 01.00 Х/Ф «ЗИМНИЙ ВЕЧЕР В ГАГРАХ» (12+)

Пятница, 25

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 «ДОБРОЕ УТРО»
 10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
 10.10, 17.30 «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА»
 10.45 «ЖИТЬ ЗДОРОВО!» (12+)
 11.55 «МОДНЫЙ ПРИГОВОР»
 13.10 «ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ»
 13.20 Т/С «МАНЕКЕНЩИЦА» (16+)
 15.25, 16.15 Т/С «ЯСМИН» (16+)
 18.00 «НАЕДИНЕ СО ВСЕМИ» (16+)
 19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
 19.50 «ПОЛЕ ЧУДЕС»
 20.50, 22.30 «ТОЧЬ-В-ТОЧЬ»
 22.00 «ВРЕМЯ»
 00.20 Д/Ф «ПОСЛЕДНИЙ КОНЦЕРТ»
 01.20 Д/Ф «ПРОДЮСЕР ДЖОРДЖ МАРТИН». «ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ»
 03.00 Х/Ф «ПЛОХИЕ ДЕВЧОНКИ»
 04.55 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)

23.50 «НОВАЯ ВОЛНА-2014». ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ ЮРМАЛЫ
 01.50 «ЖИВОЙ ЗВУК»

ТНТ

07.00, 23.00, 00.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
 07.30, 14.15, 19.15 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
 07.45, 19.00 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ». «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
 08.00 М/С «КАНИКУЛЫ БОЛЕКА И ЛЕЛИКА»
 08.30, 19.30 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+)
 08.55 «ДОМ-2. ЛІТЕ» (16+)
 10.30 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
 11.30 Х/Ф «ОЧЕНЬ СТРАШНОЕ КИНО-5» (16+)
 13.05 «КОМЕДИ-КЛАБ». ЛУЧШЕЕ (16+)
 13.30, 14.30 Т/С «УНИВЕР» (16+)
 14.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС». «МИРОВЫЕ НОВОСТИ» (16+)
 20.00 «СОМЕДИ WOMEN»
 21.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
 22.00 «СОМЕДИ БАТТЛ». «БИТВЫ ЗА КАДРОМ» (16+)
 23.30 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
 01.00 «НЕ СПАТЬ»
 02.00 Х/Ф «ДЖУНО» (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 07.30 «УТРО С «ТИВИКОМОМ» (6+)
 06.30, 08.00, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 22.00, 00.20, 02.30 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+)
 07.00, 10.00 «В ТЕМЕ». ЗУРХАЙ (16+)
 08.30 «УГОЛ ЗРЕНИЯ». ЗУРХАЙ (16+)
 08.35 «РАДАР-СПОРТ» (6+)

09.00 «УТРО С «ТИВИКОМОМ». ЗУРХАЙ (6+)
 09.25, 22.30 «АБИТУРИЕНТ» (12+)
 10.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ПАПИРУСА» (6+)
 11.05, 15.05 Т/С «БЫВШАЯ» (16+)
 12.05, 16.05 Т/С «ГОСПОЖА ГОРНИЧНАЯ» (16+)
 13.05 Х/Ф «ПЕТЛЯ»
 14.30 Т/С «МОСГОРСМЕХ» (16+)
 17.05 Д/Ф «ТЕКТОНИЧЕСКАЯ САГА»
 18.05 «ПЛАТЬЕ НА СЧАСТЬЕ». ЗУРХАЙ (16+)
 19.00 «ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ». ЗУРХАЙ (12+)
 20.05 Х/Ф «ТАМ ГДЕ ЖИВЕТ ЛЮБОВЬ»
 22.35 Х/Ф «СПАСЕННАЯ»
 00.50 Х/Ф «МАЛЕНЬКИЙ УБИЙЦА»
 03.00 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ. МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
 06.00 М/С «101 ДАЛМАТИНЕЦ»
 07.20 М/С «СМЕШАРИКИ»
 07.30 М/С «ТОМ И ДЖЕРРИ. ДЕТСКИЕ ГОДЫ»
 08.00, 09.30 Т/С «СВЕТОФОР»
 09.00, 13.30, 18.30 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
 10.00 Т/С «ВОРОНИНЫ»
 10.30 Х/Ф «ЦАРЬ СКОРПИОНОВ. ВОСХОЖДЕНИЕ ВОИНА» (16+)
 12.35 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ТЕНЬ ЗНАНИЙ» (16+)
 14.00 «6 КАДРОВ» (16+)
 14.15 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ОТЦЫ И ЭТИ» (16+)

15.40 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ОТ ТОМАТА ДО ЗАКАТА» (16+)
 17.10 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «НАНО-КОНЦЕРТ, НА!» (16+)
 19.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ПИНГ-ПОНГ ЖИВИ!» (16+)
 20.30 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ГОД В САПОГАХ» (16+)
 22.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «НЕ ВЕШАТЬ ХВОСТ, ВЕТЕРИНАРЫ!» (16+)
 23.15 «СТУДЕНТЫ» (16+)
 00.15 Х/Ф «МАЛЬЧИК В ДЕВОЧКЕ»
 02.00 Х/Ф «РАССВЕТ МЕРТВЕЦОВ»
 03.55 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 «НТВ УТРОМ»
 09.10 «СПАСАТЕЛИ» (16+)
 09.35 «ДО СУДА» (16+)
 10.35, 11.20 Т/С «ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА» (16+)
 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
 12.55 «СУД ПРИСЯЖНЫХ» (16+)
 14.20 «СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ» (16+)
 15.30 «ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА» (16+)
 16.35, 19.35 «ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ»
 17.30 Т/С «МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА» (16+)
 20.55 Т/С «ДЕЛЬТА» (16+)
 22.50 Т/С «КУРОРТНАЯ ПОЛИЦИЯ» (16+)
 02.40 «Д/С «ДЕЛО ТЕМНОЕ»
 03.35 «ДИКИЙ МИР» (0+)
 04.15 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА» (16+)
 05.55 Т/С «ЧС - ЧРЕЗВЫЧАЙНАЯ СИТУАЦИЯ» (16+)

03.55 «ДИКИЙ МИР» (0+)
 04.20 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА» (16+)
 06.00 Т/С «ЧС - ЧРЕЗВЫЧАЙНАЯ СИТУАЦИЯ» (16+)

ДТВ

06.00, 03.20 «ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ-2» (16+)
 06.20, 01.30 Х/Ф «В ДВУХ ШАГАХ ОТ «РАЯ» (16+)
 08.10 «УДАЧНЫЙ ВЫБОР» (16+)
 08.30, 19.00 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+)
 09.00, 18.30, 20.30 «ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ» (16+)
 09.30 Т/С «ДАЛЬНОБОЙЩИКИ» (16+)
 11.30 Т/С «СОЛДАТЫ-16» (16+)
 14.30 Т/С «СТРОЙБАТЯ» (16+)
 15.30 «РОЗЫГРЫШ» (16+)
 17.00, 17.30, 18.00 «ВНЕ ЗАКОНА» (16+)
 22.00 Т/С «СОЛДАТЫ-8» (16+)
 00.00 «АНЕКДОТЫ» (16+)
 00.30 Т/С «ДНЕВНИКИ «КРАСНОЙ ТУФЕЛЬКИ» (18+)
 01.00 «УДАЧНАЯ НОЧЬ» (16+)
 03.30 «КОРОЛИ НОКАУТОВ» (16+)
 04.00 М/Ф (0+) (0+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30 «СЕЙЧАС»
 07.10 «МОМЕНТ ИСТИНЫ» (16+)
 08.00 «УТРО НА 5» (6+)
 10.35 «ДЕНЬ АНГЕЛА» (0+)
 11.30, 13.30, 13.50, 15.40, 17.00, 17.50 Х/Ф «ТАЙНЫ ДВОРЦОВЫХ ПЕРЕВОРОТОВ» (12+)
 20.00 «ЗАЩИТА МЕТЛИНОЙ» (16+)
 20.35, 21.15, 22.00, 22.40, 23.30, 00.15, 01.00, 01.45, 02.35, 03.20 Т/С «СЛЕД» (16+)
 04.05, 05.00, 05.55 Т/С «ТЕНИ ИСЧЕЗАЮТ В ПОЛДЕНЬ» (12+)
 06.45 Х/Ф «ЗИМНИЙ ВЕЧЕР В ГАГРАХ» (12+)

Суббота, 26

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.10, 07.10 Х/Ф «МЫ, ДВОЕ МУЖЧИН»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.50 Х/Ф «СЛУЖИЛИ ДВА ТОВАРИЩА»
09.45 М/С «СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ»
10.00 ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!
10.45 «СЛОВО ПАСТЫРЯ»
11.15 «СМАК» (12+)
11.55 Д/Ф «ВАСИЛИЙ ШУКШИН. САМОРОДОК»
13.15 «ИДЕАЛЬНЫЙ РЕМОНТ»
14.10 Д/Ф «ПРОФЕССИЯ - СЛЕДОВАТЕЛЬ»
15.15 Х/Ф «ПЕЧКИ-ЛАВОЧКИ»
17.10 «СВОЯ КОЛЕЯ»
19.00 ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.20 «КТО ХОЧЕТ СТАТЬ МИЛЛИОНЕРОМ?»
20.25 «ДВЕ ЗВЕЗДЫ»
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 «СЕГОДНЯ ВЕЧЕРОМ» (16+)
00.15 «КВН». ПРЕМЬЕР-ЛИГА (16+)
01.45 Д/Ф «СВАДЕБНЫЙ ПЕРЕПОЛОХ»
02.30 ФУТБОЛ. ЦСКА - «РОСТОВ». СУПЕРКУБОК РОССИИ. ПРЯМОЙ ЭФИР
04.30 Х/Ф «ХОЛОДНЫЕ СЕРДЦА»
06.15 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)

«РОССИЯ 1»

05.45 Х/Ф «НЕ СРЕЛЯЙТЕ В БЕЛЫХ ЛЕБЕДЕЙ»
08.30 «СЕЛЬСКОЕ УТРО»
09.00, 12.00, 15.00, 21.00 ВЕСТИ
09.15, 12.10, 15.20 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
09.25 «ЯЗЬ. ПЕРЕЗАГРУЗКА» (12+)
10.00 Д/Ф «ПРАВИЛА ЖИЗНИ 100-ЛЕТНЕГО ЧЕЛОВЕКА»
11.05 Д/Ф «ПСКОВСКИЙ КРЕМЛЬ». «ИОРДАНИЯ. МОРСКОЕ КОРОЛЕВСТВО»
12.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ (12+)
12.55 «ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ» (16+)
13.25, 15.30 Х/Ф «ТЕМНЫЕ ВОДЫ» (12+)
17.10 «ИЗМАЙЛОВСКИЙ ПАРК». БОЛЬШОЙ ЮРИСТИЧЕСКИЙ КОНЦЕРТ (16+)
19.05 СУББОТНИЙ ВЕЧЕР

Воскресенье, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «КОМАНДИР СЧАСТЛИВОЙ «ШУКИ»
09.10 «АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН» (16+)
09.45 М/С «СМЕШАРИКИ. ПИН-КОД»
09.55 «ЗДОРОВЬЕ» (16+)
11.15 «НЕПУТЕВЫЕ ЗАМЕТКИ» (12+)
11.35 «ПОКА ВСЕ ДОМА»
12.25 «ФАЗЕНДА»
13.15 Д/С «ПО СЛЕДАМ ВЕЛИКИХ РУССКИХ ПУТЕШЕСТВЕННИКОВ»
14.20 ВЕЛИКАЯ ВОЙНА
15.30 Х/Ф «72 МЕТРА»
17.50 «УНИВЕРСАЛЬНЫЙ АРТИСТ»
19.45 «КЛУБ ВЕСЕЛЫХ И НАХОДЧИВЫХ». ВЫСШАЯ ЛИГА (16+)
22.00 «ВРЕМЯ»
22.30 «ПОВТОРИ!» ПАРОДИЙНОЕ ШОУ (16+)
00.45 Х/Ф «11.6». ФРАНСУА КЛЮЗЕ В ОСТРОСЮЖЕТНОМ ФИЛЬМЕ ФИЛИППА ГОДО»
02.40 Х/Ф «ПАРНИ НЕ ПЛАЧУТ»
04.50 «В НАШЕ ВРЕМЯ» (12+)

«РОССИЯ 1»

06.05 Х/Ф «ОТПУСК ЗА СВОЙ СЧЕТ»
08.45 Д/Ф «ЦАРСКОЕ СЕЛО»
09.20 «СМЕХОПАНОРАМА»
09.50 «УТРЕННЯЯ ПОЧТА»
10.25 «МИРОВОЙ РЫНОК» С АЛЕКСАНДРОМ ПРЯНИКОВЫМ (12+)
11.20 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ». «СОБЫТИЯ НЕДЕЛИ»
12.00, 15.00, 21.00 ВЕСТИ
12.10 «ПРО ДЕКОР»
13.10 Д/Ф «РОССИЯ. ГЕНИЙ МЕСТА» (12+)
14.00, 15.30 Т/С «ЖЕНИТЬ КАЗАНОВУ» (12+)
15.20 МЕСТНОЕ ВРЕМЯ. «ВЕСТИ-БУРЯТИЯ»
21.45 «ВОСКРЕСНИЙ ВЕЧЕР С ВЛАДИМИРОМ СОЛОВЬЕВЫМ» (12+)
23.35 «НОВАЯ ВОЛНА-2014». ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ ЮРМАЛЫ
01.30 Х/Ф «ЛЮБОВЬ АВРОРЫ» (12+)

ТНТ

07.00 М/Ф «НОВОСЕЛЬЕ У БРАТЦА КРОЛИКА», «ПЛАСТИЛИННОВАЯ ВОРОНА»
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ», «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА

21.45 Х/Ф «КРУЖЕВА» (12+)
00.00 «НОВАЯ ВОЛНА-2014». ТРАНСЛЯЦИЯ ИЗ ЮРМАЛЫ
02.00 Х/Ф «МУЖЧИНА НАРАСХВАТ» (16+)

ТНТ

07.00 «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС» (16+). ПОГОДА
07.30 «УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ», «НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ» (16+). ПОГОДА
07.45 ТАЙНЫ ДРЕВНИХ (12+)
08.30 ШОУ «ТАНЦЫ». ПОГОДЫ (12+)
10.00 «ДВА С ПОЛОВОЙ ПОВАРА»
10.30 «ФЭШН ТЕРАПИЯ»
11.00 «ШКОЛА РЕМОНТА»
12.00 «СТРАНА В ШОРЕ»
12.30 «ТАКОЕ КИНО!» (16+)
13.00 «СОМЕРИ WOMEN»
17.00 «ДЕФФОНКИ» (16+)
19.30 «МУНГЭН СЭРГЭ»
19.50 «М/Ф «ВСТРЕЧАЙТЕ БАБУШКУ»
20.00 Х/Ф «СУМЕРКИ. САГА. РАССВЕТ. ЧАСТЬ 2» (16+)
22.05 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
00.30 «ТАКОЕ КИНО!» (16+)
01.30 Х/Ф «ПРИМАНКИ» (16+)

ТИВИКОМ

06.00, 10.00 «ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ». ЗУРХАЙ (12+)
06.30, 09.30 «НОВОСТИ ДНЯ» (16+)
07.00, 09.00 «В ТЕМЕ». ЗУРХАЙ (16+)
07.30 Д/Ф «СЪЕДОБНАЯ ИСТОРИЯ ИСКУССТВ»
08.00, 11.00 «НОВОСТИ ДНЯ». ЗУРХАЙ (16+)
08.30, 17.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ПАПИРУСА» (6+)
09.25, 22.55 «АБИТУРИЕНТ» (12+)
10.30 «ДВОЕ НА КУХНЕ, НЕ СЧИТАЯ КОТА» (16+)
11.30 «ЕДА С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ» (16+)
12.00 Т/С «ЯНТАРНЫЙ БАРОН» (16+)
15.35 «ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА» (16+)
16.05 Д/Ф «КОРАЛЛОВЫЙ РИФ. ПОДВОДНЫЙ МИР ЕГИПТА»
17.05 М/С «ВОИНЫ МИФОВ»: «ХРАНИТЕЛИ ЛЕГЕНД». ЗУРХАЙ (12+)

07.45 ТАЙНЫ ДРЕВНИХ (12+)
08.30 ШОУ «ТАНЦЫ». ПОГОДЫ (12+)
10.00 «ШКОЛА РЕМОНТА»
11.00 «ТОЧКА ЗРЕНИЯ» (16+)
11.30 «БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ!»
11.50 «М/Ф «ЗЕМЛЯНИЧНЫЙ ДОЖДИК»
12.00 «СОМЕРИ БАТТЛ» (16+)
13.00, 22.00 «STAND UP» (16+)
14.00 Х/Ф «СУМЕРКИ. САГА. РАССВЕТ. ЧАСТЬ 2» (16+)
16.05, 20.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
19.30 «МУНГЭН СЭРГЭ»
19.50 М/Ф «ПЛАСТИЛИННОВАЯ ВОРОНА»
23.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+). ПОГОДА
00.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)
01.00 Х/Ф «САХАРА» (16+)

ТИВИКОМ

06.05 Д/Ф «ТЕКТОНИЧЕСКАЯ САГА»
07.00 «РАДАР-СПОРТ». ЗУРХАЙ (6+)
07.30 Д/Ф «КАК РАБОТАЮТ МАШИНЫ»
08.00 «ВКУСНО» (12+)
08.30 «ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ». ЗУРХАЙ (12+)
09.00 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ПАПИРУСА». ЗУРХАЙ (6+)
09.25, 22.50 «АБИТУРИЕНТ» (12+)
09.30 М/Ф (6+)
10.00 «ВКУСНО». ЗУРХАЙ (12+)
10.30 «СТИЛИСТИКА» (16+)
11.00 «УТУМАТА». ЗУРХАЙ (16+)
11.30 «ЕДА С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ» (16+)
12.00 Т/С «ВЫЗОВ» (16+)
15.15 «РАДАР-СПОРТ» (6+)
15.40 «ВАШЕ ПРАВО» (16+)
16.00 Д/Ф «ЭВОЛЮЦИЯ ЖИЗНИ НА ЗЕМЛЕ»
17.00 М/С «ВОИНЫ МИФОВ»: «ХРАНИТЕЛИ ЛЕГЕНД». ЗУРХАЙ (12+)
17.30 М/С «ПРИКЛЮЧЕНИЯ ПАПИРУСА» (6+)
18.00 Д/Ф «СЪЕДОБНАЯ ИСТОРИЯ ИСКУССТВ»
18.30 Д/Ф «СКРОМНОЕ ОБЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИСКУССТВ»
19.00 «СТИЛИСТИКА». ЗУРХАЙ (16+)
19.30 «ЕВРОМАКС». «ОКНО В ЕВРОПУ» (16+)
20.00 «ТАЙНА СЕКРЕТНОГО ШИФРА». ЗУРХАЙ (16+)
21.00 Х/Ф «ПРОЩЕНОЕ ВОСКРЕСЕНЬЕ»
23.00 Х/Ф «ДЕТИ ХУАНГ ШИ»
01.15 «ОТДЫХ БЕЗ ЖЕРТВ» (16+)
02.05 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

08.00, 08.30, 08.50, 11.05 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ. МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)

18.00 Д/Ф «КАК РАБОТАЮТ МАШИНЫ»
18.30 Д/Ф «ЖЕСТОКИЕ ТАЙНЫ ПРОШЛОГО»
19.00 «ДВОЕ НА КУХНЕ, НЕ СЧИТАЯ КОТА». ЗУРХАЙ (16+)
19.35 «ВКУСНО» (12+)
20.00 «ТАЙНА СЕКРЕТНОГО ШИФРА». ЗУРХАЙ (16+)
21.00 Х/Ф «НЕЗАКОНЧЕННАЯ ЖИЗНЬ»
23.05 «ДЕВЯТЬ ЖИЗНЕЙ». ЗУРХАЙ (16+)
00.55 «ОДЕРЖИМЫЕ» (16+)
01.30 «НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ» (16+)

СТС

08.00, 08.30, 11.05, 16.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.20, 01.30, 01.50 ПРОГНОЗ ПОГОДЫ. МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф «ВЕСЕЛАЯ КАРУСЕЛЬ», «ДЯДЯ МИША», «ДЕНЬ РОЖДЕНИЯ БАБУШКИ», «ПЕСЕНКА МЫШОНКА», «ПОДАРОК ДЛЯ САМОГО СЛАБОГО», «О ТОМ, КАК ГНОМ ПОКИНУЛ ДОМ И...» (0+)
07.30 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.40 М/С «ПИНГВИНЕНОК ПОРОРО»
08.00 М/С «МАКС СТИЛ»
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00 М/С «МАКС. ДИНОТЕРРА»
09.30 Х/Ф «ФЛАББЕР-ПОПРЫГУНЧИК»
11.15 «СТУДЕНТЫ» (16+)
11.45 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ПИНГ-ПОНГ ЖИВ!» (16+)
13.15 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ГОД В САПОГАХ» (16+)
14.45 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «НЕ ВЕШАТЬ ХВОСТ, ВЕТЕРИНАРЫ!» (16+)
16.30 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «НАЗАД В БУЛОШНУЮ!» (16+)
18.30 Х/Ф «ХРОНИКИ НАРНИИ» (16+)
21.05 М/Ф «ИВАН ЦАРЕВИЧ И СЕРЫЙ ВОЛК» (16+)
22.40 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ВЯЛЫЕ ПАРУСА» (16+)
23.40 Х/Ф «РАССВЕТ МЕРТВЕЦОВ»
01.35 Х/Ф «МУМИЯ. ПРИНЦ ЕГИПТА»
03.30 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

06.55 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ» (16+) (16+)
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»

06.00 М/Ф «ВЕСЕЛАЯ КАРУСЕЛЬ», «МИШКА-ЗАДИРА», «ЗЕРКАЛЬЦЕ», «МОЙ ДРУГ ЗОНТИК», «СНЕГИРЬ», «КОЗЛЕНОК, КОТОРЫЙ СЧИТАЛ ДО ДЕСЯТИ» (0+)
07.30 М/С «СМЕШАРИКИ»
07.40 М/С «ПИНГВИНЕНОК ПОРОРО»
08.00 М/С «МАКС СТИЛ»
08.30, 16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ» (0+)
09.00 М/С «ТОМ И ДЖЕРРИ»
09.40 М/Ф «ТАРЗАН И ДЖЕЙН»
11.00 «СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО» (16+)
12.00 «УСПЕТЬ ЗА 24 ЧАСА». РЕАЛИТИ-ШОУ (16+)
13.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «НАЗАД В БУЛОШНУЮ!» (16+)
15.00 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ВЯЛЫЕ ПАРУСА» (16+)
16.30 «6 КАДРОВ» (16+)
17.05 ШОУ «УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ». «ОТ ТОМАТА ДО ЗАКАТА» (16+)
18.35 М/Ф «ИВАН ЦАРЕВИЧ И СЕРЫЙ ВОЛК» (16+)
20.10 Х/Ф «БРЮС ВСЕМОГУЩИЙ»
22.00 Х/Ф «ПАРКЕР»
00.10 Х/Ф «ДЖУНГЛИ ЗОВУТ! В ПОИСКАХ МАРСУПИЛАМИ»
02.05 Х/Ф «ЗАКОН И ПОРЯДОК. СПЕЦИАЛЬНЫЙ КОРПУС»
03.50 ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

07.00 Т/С «УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ» (16+) (16+)
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»
09.15 «РУССКОЕ ЛОТО ПЛЮС» (0+)
09.45 «ИХ НРАВЫ» (0+)
10.25 «ЕДИМ ДОМА» (0+)
11.20 «ЧУДО ТЕХНИКИ» (12+)
11.55 КРЕМЛЕВСКИЕ ЖЕНЫ (16+)
13.00 «ДАЧНЫЙ ОТВЕТ» (0+)
14.20 «СВОЯ ИГРА» (0+)
15.10 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ» (16+)
16.00, 17.15 Т/С «ДВОЕ С ПИСТОЛЕТАМИ» (16+)
20.55 Т/С «МЕНТ В ЗАКОНЕ-7» (16+)
00.45 «ВРАГИ НАРОДА» (16+)
01.40 «ОСТРОВ» (16+)
03.05 «КАК НА ДУХУ» (18+)
04.10 «ДИКИЙ МИР» (0+)
04.25 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА» (16+)
06.00 Т/С «ЧС - ЧРЕЗВЫЧАЙНАЯ СИТУАЦИЯ» (16+)

ДТВ

06.00, 09.00, 05.30 «ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ-2» (16+)
06.10 Х/Ф «ПОЛИЦЕЙСКИЕ И ВОРЫ» (16+)

09.15 ЛОТЕРЕЯ «ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ» (0+)
09.45 «ИХ НРАВЫ» (0+)
10.25 «ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ» (0+)
11.20 «ПЛАВНАЯ ДОРОГА» (16+)
11.55 «КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК» (0+)
13.00 «КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС» (0+)
14.20 «СВОЯ ИГРА» (0+)
15.10 «СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ» (16+)
16.00, 17.15 Т/С «ДВОЕ С ПИСТОЛЕТАМИ» (16+)
20.55 «САМЫЕ ГРОМКИЕ РУССКИЕ СЕНСАЦИИ» (16+)
22.50 «ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!» (16+)
23.30 Т/С «ГРАЖДАНКА НАЧАЛЬНИЦА. ПРОДОЛЖЕНИЕ» (16+)
01.30 «ОСТРОВ» (16+)
03.00 ЖИЗНЬ КАК ПЕСНЯ (16+)
04.20 Т/С «2,5 ЧЕЛОВЕКА» (16+)
06.00 Т/С «ЧС - ЧРЕЗВЫЧАЙНАЯ СИТУАЦИЯ» (16+)

ДТВ

06.00 Х/Ф «УДАЧИ ВАМ, ГОСПОДА!» (16+)
08.10 «УДАЧНЫЙ ВЫБОР» (16+)
08.30 «КАК НАДО» (16+)
09.00, 05.30 «ВЕСЕЛЫЕ ИСТОРИИ ИЗ ЖИЗНИ-2» (16+)
09.10 Х/Ф «ПОЛИЦЕЙСКИЕ И ВОРЫ» (16+)
11.15 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ-3» (16+)
17.30 Т/С «АГЕНТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ-4» (16+)
19.45 Х/Ф «БАЛЛИСТИКА: ЭКС ПРОТИВ СИВЕР» (16+)
21.40 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+)
23.00 «+100500» (18+)
23.30 «МОЯ РАССЕЯ» (18+)
00.00 «КОРОЛИ ЭКСТРИМА» (16+)
01.00 Т/С «НАСЛАЖДЕНИЕ» (18+)
02.00 Х/Ф «ДВОЙНЫЕ НЕПРИЯТНОСТИ» (16+)
04.00 «ЕСТЬ ТЕМА» (16+)
05.00 «НА ГРАНИ!» (16+)

5 КАНАЛ

08.35 М/Ф (0+) (0+)
11.00, 19.30 «СЕЙЧАС»
11.10, 11.55, 12.40, 13.25, 14.10, 14.55, 15.40, 16.25, 17.10, 17.55, 18.40 Т/С «СЛЕД» (16+)
20.00, 20.55, 21.45, 22.45, 23.40, 00.35, 01.35, 02.30 Т/С «ОПЕРА. ХРОНИКИ УБОЙНОГО ОТДЕЛА» (16+)
03.30, 05.00, 06.35, 08.00 Х/Ф «ТАЙНЫ ДВОРЦОВЫХ ПЕРЕВОРОТОВ» (12+)
08.10 «УДАЧНЫЙ ВЫБОР» (16+)
08.30 «ГОТОВИТ ГОТОВЦЕВ» (16+)
09.00 Х/Ф «КИТАЙСКИЙ СЕРВИЗ» (16+)
11.00 Х/Ф «КУРЬЕР» (16+)
13.00 «КАК НАДО» (16+)
13.30 «ЧТО СКРЫВАЮТ НАРКОЛОГИ?» (16+)
14.30 Х/Ф «СУДЬЯ ДРЕДД» (16+)
16.30 Х/Ф «БАЛЛИСТИКА: ЭКС ПРОТИВ СИВЕР» (16+)
18.30 Х/Ф «СВОЛОЧИ» (16+)
20.30 Х/Ф «БРИГАДА: НАСЛЕДНИК» (16+)
22.45 «УЛЕТНОЕ ВИДЕО» (16+)
23.00 «+100500» (18+)
23.30 «МОЯ РАССЕЯ» (18+)
00.00 «КОРОЛИ ЭКСТРИМА» (16+)
01.00 Т/С «НАСЛАЖДЕНИЕ» (18+)
02.00 Х/Ф «ПРЯМОЙ КОНТАКТ» (16+)
04.00 «ЕСТЬ ТЕМА» (16+)
05.00 «НА ГРАНИ!» (16+)

5 КАНАЛ

09.25 М/Ф (0+) (0+)
11.00, 19.30 «СЕЙЧАС»
11.10 «ИСТОРИИ ИЗ БУДУЩЕГО» С МИХАИЛОМ КОВАЛЬЧУКОМ (0+)
12.00, 12.55, 13.45, 14.45, 15.40, 16.40, 17.35, 18.30, 20.00, 20.55, 21.55, 22.50, 23.40, 00.40, 01.40, 02.35 Т/С «ОПЕРА. ХРОНИКИ УБОЙНОГО ОТДЕЛА» (16+)
03.35 Х/Ф «ЭЛЬДОРАДО. ХРАМ СОЛНЦА» (16+)
05.20 Х/Ф «ЭЛЬДОРАДО. ГОРОД ЗОЛОТА» (16+)

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:
0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

Бизнес-планы под ключ.
Тел.: 30-88-60, 30-93-76.

СОЛБОН РИНЧИНОВЭЙ МҮНХЭ ДУРАСХААЛДА

Россиин арадай уран зураашан, Россиин Уран зурагай академин гэшүүн-корреспондент, Буряад Республикаын Гүрэнэй шангуудай лауреат Солбон Раднаевич Ринчинов 79 наһандаа наһа бараба.

Солбон Ринчинов буряад уран зурагай искусствын хүгжэлтэдэ сэгнэшэгүй ехэ хубитая оруулшан юм. Уран зураашан хүүлшынгээ үдэр болотор зохёохы ажаалаа үргэлжэлүүлэн, элдэб янзын үзэсхэлэнгүүдтэ хабаадаһан зандаа байгаа. Солбон Ринчиновэй ябахата, республикын болон бүхыдөө гүрэнэймнай олонитэдэ ехэл гээлтэ болобо.

Солбон Ринчинов 1936 оной мартын 26-да Буряад-Монголой АССР-эй Баргажанай аймагай Хилгана нууринда түрэнэн юм. 1966 ондо В.И.Мухинагай нэрэмжэтэ Ленинградтай уран зурагай-промышленна дээдэ училищи дүүргээ. "Булжамурнууд дуулана", "Гэр бүлэ, Тоонто", "Хори-буярадуудай түлөөлэгшэд Агууехэ Петр Хаантай уулзалгада" болон бусад зурагуудын үргэн зондо мэдээжэ. Солбон Ринчинов республикын аймагуудай болон Улаан-Үдын олон байшангуудые шэмэглээн габыятай: Мухар-Шэбэрэй аймагай "Заганай" колхозой соёлой байшан соохи "Дэлхэй" мозаика, Баргажанай аймагай соёлой байшангуудай хананууд дээрхи зурагууд, Улаан-Үдын нарин сэмбын комбинадай эдээнэй таһалга... Бүтээлнүүд гүрэнэймнай уран зурагай алтан жасада оруулагданхай, мүн бусад гүрэнүүдтэ мэдээжэ болонхой.

Солбон Раднаевич Бурядай залуу уран зураашадта ехэ туһалһан, дүй дүршлөөрөө хубаалдаһан. Тэрэнэй хайгаар буряад уран зураашадай шэнэ нэрэнүүд нээгдээ.

Буряад соёлой хүгжэлтэдэ сэгнэгдэшэгүй хубита оруулһан соёлой болон урлалай элитэ ажал ябуулагша, олонитын эдэбхитэй ажал ябуулагша тухай гэрэлтэ дурасхаал хүн зоной сэдьхэлдэ хододоо үлэхэ.

М.М. Гершевич, В.Э. Матханов, Т.Г. Цыбиков, Ц.Б. Батуев, Н.Н. Светозарова, И.А. Петрова, Н.В.Емонаков, И.В. Мельников, А.М. Голков, Т.А. Боронова, В.А. Русских, Е.А.Болсобоев, О.И. Пазников, Б.-Н. Доржиев, Л.С. Воронцова, Л.А. Лабок, Ч.Б.Шенхоров, Д.Г. Пурбуев, И.Г.Налабардин, Ю.Е. Мандаганов, В.А. Базаров, Л.Д. Семенов.

Үнэгэрхэн зуун жэлэй аршан зуур

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Дэлгэрэнгыгээр сайт дээрэмнай үншагты: burunen.ru

Хитадай Дотор Монголой зүүн тээ Чахарай монгол хур харбагша. Урдаһаань, хойноһоонь буулгаһан фото-зураг, XX зуун жэлэй 1-дэхи хахад.

Алай-лама хоёр наһагайдаа.

“Би мэргэжэлтэ энээрэнби.

Наһан соомни олон бэрхшээл дайралдаа, гүрэмни мүнөөшье шахардуу байдалда зандаа. Гэбэшье би ходо энээдэг-би. Минии энээхэдэ, хүнүүд бээ барингүй, баһа энээлдэдэг. Яагаад иимэ ушар байдалда энээхэ шадал олонобта гэжэ хүнүүдэй нурахада, би мэргэжэлтэ энээрэнби гэжэ харюусадагби”.

XIV Далай-лама.

1907 оной июниин 10-да түрүүшынхиеэ уласхоорондын хэдэн команда өөһэдьнгөө машинануудаар Бээжэнһээ урилдаанда гараһан юм. Тэдэ хоёр зорилго табинхай һэн: 16000 модо зайе гаталан, тон богони болзорто Париж хүрэхэ; шэнэ транспортна хэрэгсэл эгээл найдамтай болон саашадаа бүри ехээр хүгжэхэ аргатай гэжэ бүхы дэлхэйдэ харуулаха. Юуб гэбэл, тэрэ үедэ автомобиллин арга боломжонууд үшөө мэдээжэ бэшэ байгаа бшуу.

Автомобильнуудай гаталан зам: Бээжэн – Калган – Урга – Маймачин (Хитад) – Хяагта – Кудтук – Эрхүү – (Россиин арбаад хотонууд) – Берлин – Кельн – Брюссель – Париж.

Бээжэнһээ Гобиин талаар Хяагта хүрэтэр аяншалагшадые Хитадай морин сэрэг үдэшөө, Ородой дэбисхэр дээрэ тэдэниие хасагууд хэлгээ юм.

Энэ хэмжээ ябуулгада хабаадагшад ямар олон бэрхшээлнүүдые дабажа гараа гээшэб! Хадын

хабшалнууд, дабаанууд, Гоби сул губи... 5-дахи экипаж эбдэржэ, урилдаанһаа болёо. Харин 1-дэхи экипаж Хяагта хото шадар Россиин-Манжуурай хилые бусадһаа түрүүн гаталаа.

“Тэдэ уһые урадхал өөдөн үгсэжэ эхилээ. Тэдэ мурэн дан гүнзэгы, дан дошхон байшоо... Хэдэн минута хүлээгээд, ой соо хүдэлжэ байһан модо отолоошод моридые 1 түхэригөөр нүгөө эрье гаргахаяа зүбишөөгөө. Тийн аяар час тухай бэлэдхэл хэнэнэй хойно зургаан хүн ержэ, автомобильнуудай ашаануудые морид дээрэ тээгээд, нүгөө эрье руу зөөгөө.

Москва ошонон харгы дээрэ олон ушар тохёолдоо. Автомобильнуудта эгээл хээр наалта хээ гэбэл, хандарһан наһаһан олон тоото хүүргэнүүд. Зариман дээгүүрнь гарахын тула машинануудаа задалжа, хүнгэн болгоогүйд тулюур тэдэ хүүргэнүүд даахагүй байгаа. Заримдаа тон түргэн гүйдэлөөр дабахые оролдодог һэн. Тийн нэгэтэ Хяагта-Мысовая зайда үмхиршэһэн хүүргын модон «Itala» автомобиль доро хухаржа,

тэрэ доошоо унашоо. Талаан болоходоо, автомобиль нэгэ зузаан модондо шагтагалдаад үлэшоо, досоонь нууһан хүнүүд доошоо уһа руу унаа. Тэндэ ажануудаг гартаа дүйтэй нэгэ хүн байдал заһарууһан юм: тэрэ хүхэ, хюрөө болон модон дархашанай бусад юрын хэрэгсэлнүүдээр богонихон болзор соо шэнэ мөөри хэжэ гүөө”.

Энэ урилдаае хаан изагуурта Сципион Боргезе шүүгээ юм. 1907 оной июниин 10-һаа августын 10 болотор үргэлжэлһэн аурурилдаан Парижта түгэсөө.

1-дэхи экипажай Париж хүрэн хойно 12 үдэрэй үнгэрөөд байхада, “Спайкер” автомобильяр 2-дохи экипаж хүрэхэ ерээ. “Де Дион Бутон” (3-дахи болон 4-дэхи экипажууд) гэнэн хоёр француз машина үшөө 7 үдэрэй үнгэрхэдэ ерээ. Харин месье Август Понс гурбан мөөритэй машинаараа Париж хүрэхэ шадаагүй: тэрэнэй “Конталья” Гоби сул губиин элһэн соо шаагдашоо.

www.worldcarfans.com/paris-to-beijing-in-1907/

Хяагтын таряашад түрүүшынхиеэ автомобиль хараад, ехэ гайхажа байна.

Аргамжа болон хүхэнүүдые бариһан нютагай зон “Италие” абаралсана.

НУР ХАРБАЛГА - ЗАНШАЛТА НААДАН

Буряад-монгол угсаатанай элинсэгүүдэйнь дамжуулхан эрын гурбан нааданай нэгэ зүйл--нур харбаан өөрын онсо удхатай юм. Нялха хүбүүтэй болоһон айл хүбүүгээ үлгыдэнь оруулхадаа, үлгы дээрэнь нурша ном үлгэдэг заншалтай байгаа. Энэ хадаа мүнделэн түрэнэн хүүгэн хүдэр хүбүүн боложо, эрын гурбан нааданда абьяастай болохыень зүгнэнэн ёһо гурим ха юм. Хара баганаань нур харбажа, эдее хоолоошые оложо ябаха гэхэ гү, али хурса мэргэнээрээ мурьсыжэ, хүбүүн үри үндыдэг байһан ааб даа.

Нур харбаанай тэмсэлдэ нурша номоо улам болбосон түхэлтэй, бэлэн аргатай гэхэ гү, али шадахысаа оньһожоруулха гэжэ оролдодог байгаа. Олоороо суглараад, номо номоо туршажа, муу найниень, урдынхиһаа дээрэ гү, али доро болоһыень шэнжэлхэдэ, бүһэтэйшүүлэйнгээ эгээ холо зайда мэргэн харбаха шадабариень дээшлүүлхэ гэжэ харбалгын дадал хэдэг байгаа. Энэ үедэнь дуу хүгжэм, наадан, хүжюу зугаа дэлгэгдэдэг нааб даа. Тиигэһээр лэ нур харбаан гэшэ ганса нааданай зугаа бэшэ, бүһэтэй хүнэй хоимор түрүүндэ сог бадарааха хайн дэмбэрэлтэй тэмдэгэй хүлдэ болон тодорһон юм.

Буряад арадай номо нурша

эртэ урдын сагта ан агнахаһаа гадна, дайн сэрэгтэ хэрэглэхэ зэбсэг болоно. Саашадаа буу номо, дари мэтэ галта зэбсэг хүгжэн дэлгэржэ, нурша номо тамирай гү, али бэеын тамир шангадхалгын зэбсэг болошонхой.

Багша Буда-Ханда Цырендоржиева нурша ном тухай ехэ хонин мэдээсэл үгэһэн байдаг: "Монголшуудай дунда номо номо харбаха наадан аяар манай галабай урда тээ 1000 жэлэй үедэ байһан хүнну болон дунхугай үеһөө эхилээ. 13-дахи зуунай үеһөө олон янзаар нэлгэн хубилан хүгжэһэн түүхэтэй. Эгээл түрүүн холын зайда онохо гэжэ зорюулһан, зэбэтэ номо хэрэглэдэг байгаа. Тиигээд лэ "зэбын дуун шэнхи-

нэбэ, зэнгэй дуун зэдэлбэ" гэнэн үгэнүүд үлгыгэр домогууд соо хэлэгдээтэй байдаг хаш.

Номо номо харбаха тэмсээн олон зуун жэлдэ дамжахадаа, хоёр модной хоорондо муш-хамал татаад, тэрээндээ арбан бүмбэгэ жэрытэр нурбарюулан үлгөөд, мориной түргэн гүйдэл дунда дүшэн номын газарһаа харбаха. Нэгэ эрэ хүндэ хорин номо харбуулдаг байба.

Саашадаа бүдүүн хониной найман нэхы арһа зүйжэ холбоод, дүрбэлжэн модондо тэбхытэр татажа хадаад, дээрэнь хүнэй дүрсэ зураад, энээниие "дайсан" гэшэ гэжэ нэрлээд, далда газарһаа, дүшэн алдын зайһаа довтолжо, нэгэ бүһэтэй хүндэ хорин номо харбуулжа, эрын эрхим мэргэниие элирүүлдэг байгаа".

Эрхим мэргэний соло абаха гэшэ бүһэтэй зоной эрхимүүдэй тоодо ороһон ябадал болоно. Мэргэн эрэ гэгдэжэ, эсэгын нэрэ нэрлүүлжэ, угайнгаа солье үргэхэ ехэл уялгата үүргэ гэшэ.

Энэ урда хэлэгдэһэниие баталан гэршэлжэ, багша, поэт Аюша Жапович Доноев иимэ шүлэг бэшэһэн юм:

Эбэр номын хүбшэ татаха Монгол угай хүнүүдэй Молор хайхан заншал соо Модон эбэр хоёроор Монсойсо татаһан номо юм.

Эрын гурбан наада Эхилдэг юм номоор. Эрхим нурша эрэ Эршэлжэ номын хүбшэ Бай буляалдаанай үедэ Баатар хүндэл

шандааһаая Бахим нэгэ шангалжа,

Баран зониие хүхээхэ. Эрэ түрэнэн урмандаа Эрхим нурша гүүлээ һаа, Энэ наһанайм баяр гээд Этигэхэ баһа ёһо бии.

Бүгэдэй Буряадай "Алтаргана" гэнэн уласхоорондын ехэ наадандаа нур харбажа, нютаг нугаяа суурхуулхаяа Монгол хайхан орон мордохон тамиршадтаа амжалта хүсэе.

Цырегма САМПИЛОВА.

НЭРЭ - СЭДЬХЭЛЭЙ ТАЙЛБАРИ

Хүнэй нэрэ өөрын онсо удхатай байдаг. Урдандаа буряадууд угайнгаа аха захатанһаа нялха үхибүүндээ нэрэ эридэг байгаа. Гүн ухаатай буурал сагаан үбгэн үхибүүе адаглан хараад, ямар нэрэ даажа ябаха гэшэб гэжэ бодомжолон, нэрэ наанадаг хэн. Гэбэшье, энээхэн жаахан үхибүүн энэ дэлхэй дээрэ ажамидаржа ябахадаа, жаргалтай, урагшатай, ухаатай, ажалша бэрхэ хүн болоһой гэжэ сэдьхэжэ, нэрэ үгтэдэг ха юм.

Гэхэ зуура минии хүгшэн аба хүбүүнэйнгээ табан басагадта бултандамнай "Ц" үзэгөөр эхилһэн түбэд нэрэнүүдые үгөөд, басаганайнгаа ганса зээдээ "Нина" гэжэ нэрэ үгөө бшуу. Энээн тухай ойлгодогшьегүй байтарни, тэрэ Нина абгаймни: "Юундэ таанарта гоё буряад нэрэнүүдые үгөөд, намда "Нии-Наа" гэжэ нэрэ үгөө гэшэб?" гэжэ шоглоо бэлэй. Би тиихэдэл нэрэнүүдэй тайлбаряар понирхожо эхилээ хэм. Магад, нарайлалгын газарта Нина гэжэ ород эхэнэр туһалһан байжа болоо. Иигэжэ тэрэ үеын шал буряад зон соо гэнтэ ород нэрэ бии болоһон байдаг хэн.

Урдын урда сагта индейцүүд шэнги "Хёрхо нюдэн", "Түргэн хүл", "Мэргэн гар", "Хайхан сэдьхэл" гэжэ байгаа нэрэнүүдые үгэдэгшье байжа магад. Зүгөөр буряад арадай нэрэнүүд ондоо арадуудай хэлэнһээ абтаһан байдаг. Олонхи зониймнай нэрэнүүд түгэд нэрэ байха. Энэмнайшые буддын шажанай нангин шүтөөнэй нүлөө гэжэ эли.

Түгэд ба санскрит хэлэнһээ абтаһан нэрэнүүд 300 гаран жэлэй саана хэрэглэгдэһээр, буряад зон ондоо хари хэлэнэй нэрэ гэжэ ойлгохоёошые болёод, буряад нэрэ гэжэ тайлбарилдаг болошонхой.

1936 он хүрэтэр түбэд, санскрит нэрэнүүдые үгэхэ заншал алдагдаагүй. Тиимэһээ наһатай зон ороо гэхэ гү, али хоёр дабхар нэрэнүүдтэй ябаа бшуу. Жэшэнь "Гармажаб"-

"одо мүшөөр аршалагданхай", "Дансаран Гэлэг"- "нангин гүн ухаатай, жаргалтай", "Даша-Доржо"- "жаргалтай алмаз", "Димид Цырен"- "буддын нэрэ", "Даша-Дондок"- "жаргал зохёогшо" гэнэн нэрэнүүд бурхан шүтөөнэй нүлөө гэршэлнэ бшуу. Тиигээдшые эрэ, эмэ хүнэй нэрэнүүдэй ехэ илгаа байгаагүй. Буда-Ханда, Цыбик-Доржо, Радна гээд хүбүүд, басагадые адлил нэрлэдэг байгаа.

1936-1940-өөд онуудһаа, хара хирээгэй хаагалаанай, дасан хүмэнүүдые хандаргаха, бөө ба ламанарые, алишые шүтөөнэй хүзэгшэдые мүрдэхэ, хороохо саһаа үндэһэн буряад нэрэнүүд үгтэжэ эхилээ. Жэшэнь, Бата-Жаргал, Зоригто, Сэсэгма г.м.

1946 онһоо 1970-аад онууд хүрэтэр түбэд, санскрит нэрэнүүд, илангаяа дабхар нэрэнүүд, хэрэглэгдэдэг байгаа. Бадмажаб- лёнхобо сэсэ-гээр хамгаалагдаһан, Раднажаб- үнэ сэнтэй хорохо газар, Цыдендамба- нангин бүхэ ами наһан, Генин- Доржо - алмаз мэтэ нүхэр, Цырен-Ханда-огторгойдо алхалагша, ута наһан.

Мүн лэ энэ үедэ үндэһэн буряад нэрэнүүд үгтэжэ эхилээ. Баатар, Бата, Баярма, Эрдэм, Туяна, Эржена, Эрдэни, Булад, Түмэн гэхэ мэтэ. Энэ үедэ славян хэлэнһээ нэрэнүүдые буряад үхибүүдтэ үгэхэ эхилээ, эндэ удхыень ехээр анхарангүй, хайханаар, аятайгаар дуулдаг нэрэнүүдые үгэдэг байгаа.

Магад, эндэ минии хүгшэн аба "Нина" гэжэ нэрын шэхэндэ таатай байхадань, ехэ хайхашаагаад, зээ басагандэа үгөө хаш.

1960-70-аад онуудта баруун зүгэй соёл нажаажа, моодно болоһон нэрэнүүдые үгэдэг байгаа. Эндэ ганса ород арадай бэшэ, мүн Европын арадуудай соёлой нүлөө баһал мэдэрэгдээ гэхэдэ, алдуугүй. Энэ хадаа тэрэ үедэ элдэб арадуудай нягта харилсаатай байһые гэршэлнэ.

Үнгэрһэн зуун жэлдэ ниитын хүрөөтэй ехэ хубилалтануудай болоһон, үндэһэн арадай соёл заншал, арадай гүн сэдьхэлэй хүлдэ тэмдэгүүдтээ һөөргөө бусаһан сагта буряад арад буряад нэрэнүүдые ехэ дэлгэрүүлдэг байна.

Мүнөө шажан мүргэл хорюулгүй, хүсэд халбаран дэлгэрһэн сагта ламанарта ошоод, ямар үе сагта, хэды сагта түрөөб гэжэ одо мүшэдэй тоогоор нэрэ мэдүүлдэг болоһониинь ехэ хайн. Энэнь хадаа энэ үеын үхибүүдэй ажаһуудалда хайн байха гэжэ мэдэрхээр. Али хэды зон нэрэдээ таараагүй гээд, хэды ажабайдалайнгаа харгыһаа халин, бүдэрэн ябана гэшэб? Энээндэ үнэншэнгүй ябаха бэшэ, хэдышые наһатай байгаа һаа, хамаагүй, нэрэ нэлгүүлдэг ха юм. Юу хэлэхэбши даа, эндэл хаяхан 90-ээд онуудай хүл ба 2000-аад оной эхээр хэды олон зон нэрэ обогоо нэлгүүлдэг, үндэһэн солонгос арадтай холбоотойб гэжэ худхалдаад, мүнгэн зөөри бэдэржэ ошоо хэм. Тиигэжэ тад ондоо хари гүрэнэй обог абажа болохоор ха юм, хуулиин ёһоор.

Мүнөө сагта бүһэтэй гү, али бүһэгүй хүнэй нэрэ гэжэ тад ондоонууд болоо. Ород маягаар буряад нэрэнүүдтэ суффикс нэмэгдэдэг болонхой- Баль-

жит-Бальжита, Сүрэн-Сүрэна, Сэлмэг-Сэлмэга. Харин эндэ түбэд бэшэгээр- эхэнэрнүүдэй нэрэдэ -ма гэнэн суффикс, залгалта нэмэхэдэнь, зүйтэйл хаш. Баяр-Баярма, Жаргал-Жаргалма, Соёл-Соёлма. Мүн үшөөшые дүтын мүнөө сагта Адиса, Амина, Алтана, Сарана, Баира, Дулсана гэнэн нэрэнүүд баһал өөрын удхатай.

Арад бүхэн нэрэнүүдэй эди шэдитэ хүсэндэ этигэдэг, үгтэһэн нэрэ тэрэ хүнэйнгээ ажаһуудалда өөрын онсо нүлөө үгэдэг гэжэ мэдэрдэг бшуу. Жэшэнь, Гэсэр гэжэ нэрэ тэнгэрин ехэ хаашуул тухай домогой геройн нэрэ хадаа, аргагүй ехэ элшэ хүсэтэй, энэ нэрэ шанга зүрхэ сэдьхэлтэй, сэдьхэлээрээ хүсэтэй хүн даажа шадаха, тиимэһээ хүндэ нэрэ гээд,

үсөөн лэ зон энэ нэрэ хүбүүдтээ үгэдэг. Тиигэжэ буряад зоной олонхын хоёр нэрэтэй байдаг. Нэгэнь түрүүн үгтэжэ, дансада бэшүүлээтэй, нүгөөдэ нэрэнь хүүлдэнь нэлгүүлэгдэһэн. Хоёр нэрэтэй хүнэй хуби заяан тухай баһал бодомжолхоор. Ламанар наһанһаа эртэ нүгшэһэн түрэл гаралайнгаа нэрэ үхибүүдтэ үгэхые хоридог, харин ород арадта энэ үйлэ ябадал дэлгэрэнхэй. Тиимэһээ, һаял мүнделэн бии болоһон нялхада нэрэ үгэхэ гэшэ ехэ шуухала, тон харюусалгатай үүргэ гэшэ.

Хүнэй нэрын тайлбари тухай хонин мэдээсэлнүүдтэй байбал, хубаалдыт, хүндэтэ уншагшад.

Цырегма САМПИЛОВА.

Алтаргана - 2014

МОЛОР ҺАЙХАН МОНГОЛДО БУРЯАДАА ТҮЛӨӨЛХЭЭ ЗОРИБО

Бүгдэ Буряадай "Алтаргана" гэнэн Уласхоорондын ехэ наадан үглөө- мүнөө эхилхэнь. Хаахаанааа буряад монгол угсаатан Ехэ наадандаа хабаадаха зорилготой Монгол һайхан орон руу тэгүүлжэ, аян замдаа мүнөө сагта ябана ёһотой. Буряад оройноймнай элшэ түлөөлэгшэд мүнөөдэр молор һайхан Монгол руу мордобод. Росси гүрэнэймнай элдэб хотонудта ажаһуудаг буряадууд Монгол руу мордохынгоо урда тээ, зуураа Буряад ороноо айлшалан хүрөөд ерэнэн байна.

МОСКВА ХОТОНОО МОНГОЛ РУУ

Москва хотодо ажаһуудаг Гэсэгма (Галина) Очирова наһанайнгаа амаралтада гараһан. Гэсэгма Борисовна жөнхэни һайхан буряад хэлэндэ ехэ түшэглэжэ, ажабайдалдаа угсаатанайнгаа ёһо заншал, түрэлхи хэлээ хүгжөөн дэлгэрүүлхые ехэ оролдодог болонхой.

17-тойхон наһандаа Бэшүүрэй аймагай Хонхоло нутагһаа гаража, Москвагай МГУ-да экономикын факультетдэ һуража эхилһэн юм. Бухгалтер мэргэжэлтэй болоһоор, Москвагай ехэ томо үйлэдбэри, эмхинүүдтэ юрын бухгалтерһаа урган гаража, ахамад бухгалтер, томо эмхийн директорэй орлогшоор олон жэлдэ хүдэлөө.

Далай ламын түлөөлэгшын түбэй Москва хотодо нээгдэхэдэнь, тогтоон байгуулагшадтай (соучредитель) нэгэн боллосоод, түлөөлэгшын тухалагшаар 17 жэлэй туршада ажаллаһан байна. Һүүлэй хоёр жэлэй туршада энэ ажалаа орхижэ, Энэдхэг гүрэндэ ажаһуугаа. Далай ламын ном табихан газарнуудаар хойноһоонь ябалсаад, уншалгануудтань һуужа, Энэдхэг гүрэнэй байдал ба буддын шажанай һургаал шудлажа ябаһан байна.

Наһанайнгаа амаралтада гарахадаа, эльгээрэ түрэлхи хэлэн, түрэл арад тухайгаа ехэ ханаата боложо, тухатай байхые оролдоно.

ЯҺАТАНАЙ ҮНДЭНЭГҮЙ БУРЯАД ЗОН ХҮМҮҮЖҮҮЛЭГДЭЭ

Гэсэгма Борисовна Москва хотодо ажаһуудаг залуу буря-

адуудай үри хүүгэдэй буряад хэлээ, буряад арадайнагаа үндэнэн соёл, заншалта байдалһаа холо таһарангяар үндэжэ ябаһандань ехэ ханаата болоно.

- Москвада амаралтын үдэрэй буряад хэлэнэй һургуули бии хэбэртэй. Хүсэд ажалладагшыггүй. Ондоо яһатанай соёлой түбүүдтэй жэшээлбэл, Кавказай һургуули үндэр хэмжээндэ табяатай. Тэдэндэ түрэлхи хэлээ мэдэхгүй гэжэ ойлгосо байдаггүй. Иимэ үзэгдэл тэдэнэй гэртэхин байгуулхашыггүй, юуб гэхэдэ, тэдэнэр түрэл орондоо энэрхи дурлалтай, өөһэдынгөө хэлэ, өөһэдынгөө яһатаниие ехэ хүндэлдэг юм. Харин буряад зон өөһэдын үндэнэгүй болоһон арад хабди,- гэжэ Гэсэгма Борисовна тодорхойло.

Гэсэгма эгэшын 1-дэхи ангида һуража байхадань, гүрэн түрэ сошордомо тогтоол гаргажа, буряад хэлэ үзүүлхээ болиһон юм. Тиймэнэ эдэ үеын зон яһатанайнгаа гол үндэнэгүйгөөр хүмүүжүүлэгдэ гэжэ тэрэ тэмдэглэнэ.

- Буряад зон, буряад үхибүүд өөрын яһатанай үндэнэгүйгөөр бүрин хүн, личность боложо шадахагүй бшуу. Монгол юртэмсын үндэнэнһөө хобхоруулагдабашы, генетикын нүлөөгөөр ондоо соёлой хараа доро хүмүүжүүлэгдэхэдэ, тэрэ хүнэй досоо хоёр юртэмсын тэмсэл болодог юм. Тийгээд лэ тэрэ хүн төөрижэ, ажаһуудалыншы хажуугаарнь ябашана. Хүн боложо, бээз хүсэд бээлүүлжэ шаданагүй ха юм, - гэжэ Гэсэгма Борисовна һанамжална.

Мүн тэрэнэй хэлһээр, байгалиин жама ёһоор үгтэнэн баялигаа хаянгүй ябаһан хүн амжалта туйладаг. Ондоо яһатанай соёл доро хүмүүжүүлэгдэнэн буряадууды харахадамни, ажабайдалдаа бэлэн харгы бэ-дэржэ, углуу тохой тойруулаад

ябажа һурана, харин тийгэжэ ажаһууһан хүн хээээдэшы амжалта туйлажа, бээынгээ, хүн түрэлтэнэй бүхы арга боломжо хүгжөөн, бээлүүлжэ шадахагүй.

ХЭЛГО МҮРЭНЭЙ ЭРЬЕДЭ БУРЯАД ҺУРГУУЛИ НЭЭХЭ ХҮСЭЛТЭЙ

Буряад ороноо энэ жэл айлшалан ерэхэдэ, Гэсэгма эгэшэ түрэнэн Хонхоло нутагтаа буряад һургуули нээхэ хүсэлэнтэй. Хүдөөгэй байдалда, урданай буряадай байһан ажаһуудалтай танилсажа, үхэр мал хаража, хүдөөгэй буряадай ажаһуудалай түхэл маягаар ёһотойл буряад үхибүүды хүмүүжүүлхэ гэнэн зорилго урдаа табиба.

- Минии танил басаган Оюна Шагжитова Захааминда волонтернуудай һургуули нээгээд, нэгэ үедэ ажаллаһан юм. Мүнөө Америкэдэ ажаһуудаг. Тэрэ залуу нүхэр басагамни намда иимэ һургуули нээхэ тухай дурдахжа, энэ хэрэгтэ далижуулаа, - гэжэ Гэсэгма Борисовна мэдээсэбэ.

Мүнөө дээрэ "Алтарганын" нааданай һүүлээр түрэл Хонхоло нутагаа ошожо, байдаларнь понирхожо, шэнжэлэл хээ зорилготой. Иимэ эрмэлзэл-

тэй хүнэй ажаябуулга бүтэхэл байха. Хойто жэлһээ буряад һургуули байгуулагдажа эхилхэл байха гэжэ этигэхээр лэ байна.

БУРЯАД ДУУНАЙ ШҮЛЭГҮҮДЫЕ БЭШЭДЭГ

Наһанайнгаа амаралтада гараад, сүлөө сагайнгаа ехэ болошоходонь, Гэсэгма Очирова буряад хэлэн дээрэ шүлэг бэшэдэг болоо. Мүнөө буряад хэлэн дээрэ томо поэмэ шэнги бүтээлнүүдые уншаха, ойлгохо хүн үсөөн болоһон сагта хүнэй ойлгохоор богонихон шүлэгүүдые бэшэдэг. Ород шүлэгшэн Лариса Рубальская шэнгээр дуунай шүлэгүүдые бэшэдэг, интернет холбоондо табихадань, Монгол оройной зон ехэ һонирхожо, үшөө бэшэхыень гуйдаг байна. Мүнөө Галина Очировагай бэшэһэн шүлэгүүдэй нэгэ хэдые уншагшадайнгаа һонорто табиба.

Цырегма САМПИЛОВА.

МОНГОЛ ТАЛА

Монгол таладаа орожо, Сэдьхэлни дээшээ хүрөө гү. Хангай агаарһаа һогтожо, Зүрхэмни ехээр зугаалаа гү. **Дабталга:** Монгол оромни, агуу таламни, Монгол арадни, минии хэшэгни...

Табан хушуун малнууд Ногоохон таладаа бэлшэнэл. Сагаан нэеы гэрнүүд Тэнгэрийн үүлэнүүдтэ адлил. **Дабталга:** Тэнгэрийн үршөөлһөө бууһан, Энэ арюун талые эзэлһэн, Бүхы дэлхэйгээр магтууһан Монгол нэрэтэй зонууд.

Дабталга. Мүнөө сагтаа монголнууд Жаргалай үүдээр оронхой. Ажабайдалайн харгынууд Ажа амгалан замтай. **Дабталга.**

ЧИНГИС ХААН

Тэнгэрийн бурхадай үршөөлөөр Монгол талада түрэнэн, Бүртэ Шонын хүсөөр Шадалтай, һэргэг болоһон. **Дабталга:** Чингис хаан, Чингис хаан, Чингис хаан!

Сагаан хүлэгөө унажа, Агуу тугуудаа арюудхан, Алдар сэрэгээ дахуулжа, Шуурган мэтэ түүхэдэ ороһон Чингис хаан, Чингис хаан, Чингис хаан!

Сүлдэ бурханай адистай Аюулта дайнда ябадаг. Бүхы дэлхэйдэ магтаалтай Дайсанаа бута сохидог.

Дабталга. Мянган жэлэй саанаһаа Мүнөө хүрэтэр алдаршуулан, Дэлхэйн агуу баатар нэрээрэ Монгол арадаа үргэнэн.

Дабталга. Хаан агуу эсэгынгээ Сахюуса тугуудынь үргэжэ, Хамаг Монгол арадай эрэшүүл Хамта дабшан - урагшаа!!! **Дабталга.**

ӨӨЛЭН ЭЖЫ

Үни удаанай саһаа Монгол арадай агуу эхэ Хүхэ тэнгэрийн оройһоо Монгол хүбүүдэ харан үршөөнэ.

Дабталга: Өөлэн ужин-эхэмнай Бурхандад адли шарайтай. Монголоой мүнхэ эжымнай Дэлхэйдэл үргэн сэдьхэлтэй.

Есүгэй баатарай хатан Золтой хүбүүдые түрэнэн, Заяатай ужин-эхэ Монголоой баатарнуудые тэжээһэн.

Дабталга. Гүнзэгы ухаатай монголнуудаа Шамбалын оронһоо һанажа, Мүнөөнэй байдалынь заһажа, Наартай талыень болгоно. **Дабталга.**

БУРЯАД ХЭЛЭН – “АЛТАРГАНА” НААДАНАЙ ХЭЛЭН

“АЛТАРГАНЫН” нааданай шугама-ар **“Соёл болбосоролдо Алтарганын нүлөө”** гэнэн эрдэмэй-практическа зүблөөн үнгэргэгдэхэ. Энэ хэмжээ ябуулгада манай Буряад оронһоо бүхэдэлхэйн интернет холбоондо мэдээжэ блогер Намжилма Бальжинимаева хабаадаһаа Монгол орон ошонхой. Урдын журналист Намжилма Нанзатовна энэ ехэ эрдэмэй суглаанда хэдэн шэглэлнүүд соһоо **“Мүнөө үеын юртэмсэдэ - буряад монголшууд”** гэнэн бүлэг шэлээд, **“Буряад хэлэн - “Алтаргана” нааданай хэлэн”** гэнэн элидхэл бэлдээ.

“Бүхы дэлхэйн монгол туургатанай нангин газар үһан Эзэн Чингис Хаанай тоонто нутаг Дадал сомондо буряад-монголшууд хүхюутэй зугаатай уулзажа, ушаржа, нюур шайрага харалсажа, ирагуу дуугаа дуулалдажа, эрын гурбан нааданда илагшадтаа магтаал солоёо дуудажа, сүн сагаан сэдьхэлээ сэлижэ, Хүхэ мүнхэ тэнгэридэ, хүрһэтэ номин дэлхэйдэ арюун сагаан сүүгээ, хатан харын дээжээ үргэжэ, алда сэнхир хадагаа альган дээрээ дэлгээжэ, арюун һүлдэтэ

“Алтаргана” нааданда сугларжа, үрэ зүрхэнэйнгөө уяртар буряад дуугаа дуулалдажа, сээжэ сэдьхэлээ сэлмээжэ, Алан-гуа эжынгээ захиһан захяа заабари гээшые һанажа, эбтэй эетэй, сэнгүү зугаатай, һүр жабхалантай, баяр баясхалантай наадахамнай гээшэ. Хорин жэлэй саада тээ сэдьхэлэй дуудалгаар, зүрхэнэй зүнгөөр буряад арадай гүн гүнзэгыһөө мүндэлһэн энэ наадамнай буряад-монгол хүнэй оюун ухаанда, эльгэ зүрхэндэ, сэдьхэл тодолдо сарашагүй мур сараа үлөөгөө, туһа нэмэри болоо” - гээд элидхэлээ Намжилма Нанзатовна эхилнэ.

- Буряад хэлэн – “Алтарганын” хэлэн. Түрэлхи хэлээ, үзэг бэшгээ, урлаг соёлоо, домог түүхээ, ирагуу дуугаа, үльгэр онтохоноо үри бээдээ, аша гушанартаа дам саашань дамжуулжа шадаһаа байна гүбди, буряадууд? Агада, Эрхүүдэ, Улаан-Үдэдэ «Алтарганын» болоходо, эрдэмтэд ажал хэнэл даа, гээшые бүхы арад зон буряад хэлэнэй хэсүү байдалһаа хобхорон гараха хэрэгтэ өөһэдынгөө нүлөө үзүүлхэ тухай тэмдэглээ. Эзэн Чингис Хаанай түрэнэн нутаг Агада юм, үгы Монголдо, үгы Казахстанда, үгы... гээд лэ арсалдаан гаражал

соло дуудалга гээшэмнай нүүдэлшэ арадай соёлой нэгэ зүйл болоно ха юм. Энэ хадаа орхигдохогүй, һэргээгдэхэ ёһотой. Мориной түрүүлээд ерэхэдэ, эзэниинь мориёо хүтэлөөд, мориной соло дуудаха, мориёо магтахандаа, буряад хэлэнэй баялиг эндэл дуулдаха гээшэ. Буряад хэлээ мэдэхгүй байгаа һаа, дуунай аялга, нугалбари, хэлэнэй элбэг баялигые яагаад харуулхаб? - гэжэ Намжилма Нанзатовна үнэн ёһотойл буряад сэдьхэлтэй зоной ханаата болоһон асуудал табина бшуу. Эдэ болон бусад буряад хэлэнэй хуби заяанда хабаатай элидхэл Монголдо үнгэрһэн суглаанда хабаадагшадта һайшаагдажа, шагнагшадтай зүрхэ сэдьхэл нилээн хүдэлгэхэ ёһотой.

Буряад хэлээ яажа хүгжөөхө, ямар ажал ябуулха тухай хэлэхэдэ, Намжилма Нанзатовна шадаха зэргээрэ Буряад Республикын засаг түрэ, Арадай Хуралай депутатууд, ниитэ ажал ябуулагшад, эрдэмтэд ажал хэнэл даа, гээшые бүхы арад зон буряад хэлэнэй хэсүү байдалһаа хобхорон гараха хэрэгтэ өөһэдынгөө нүлөө үзүүлхэ тухай тэмдэглээ.

Эзэн Чингис Хаанай түрэнэн нутаг Агада юм, үгы Монголдо, үгы Казахстанда, үгы... гээд лэ арсалдаан гаражал

байдаг ха юм даа. Энэ асуудал Намжилма Нанзатовнаһаа асуухадамни, тэрэ иигэжэ хэлээ: “Энэ “Алтарганын” наадан Дадал сомондо, Чингис Хаанай түрэнэн нутагта үнгэрхэ. Агынхид түрэнэн газарынь булялладаг. Тэрэнь буруул даа. Ходол зөөжэ ябаһан нүүдэлшэ арад Агадашы, Монголдошые үбэл зунгүй ябажал ябаа гүб даа. Адлихан газарнуудта ажаһуухандаа, нэгэ адли нэрэшые үгэнэн байжа болоо. Тиймэнэ Чингис хаанай түрэнэн нутаг Монголтой булялдананай үлүү гэжэ һананаб”.

Би өөрөө эрдэмтэн бэшэб, сэдьхэлдээ байһан һанамжануудтаяа хубаалдааб гэжэ Намжилма Нанзатовна хэлээ. Мэдэн гэнээмни, манай Буряад оронһоо, Агаһаа, Эрхүүһээ ошожо, элидхэл хээ эрдэмтэд, багшанар булта ород хэлэн дээрэ элидхэлээ бэлдэнэн байна. Энэмнай үшөө дахин манай буряад арадай өөрын “Би буряадби” гэнэн мэдэрэлэй үшөөл мүндэлөөгүйе гэршэлнэл даа. Ород гүрэн руу ошоно үгы ха юм, тэндэхи ба Шэнэхээн нутагһаа ерэнэн буряад-монгол угсаатанаа хүндэлжэ, буряад хэлэн дээрэ элидхэл хээ яба гээшэб?

Цырегма САМПИЛОВА.

Буряад зохёолшодой шэнэ бүтээлнүүдхээ

Жорж ЮБУХАЕВ, Буряадай арадай поэт

ТҮРЭЛ ХЭЛЭН

Уеын үедэ
Элинсэг хулинсагуудай
Үгүүлэн асархан
Энэрхы зөөлэн –
Түрэл Буряад хэлэн.

Угынь үгэдэ
Элдин энхэ сагай
Үльгэр, түүхэ, домогуудта
Үнгэ удхаяа орхиһон,
Эм, домто аршаануудай
Шэдитэ охи шэнгээһэн –
Эхэ Буряад хэлэн.

Улаан таалуурхан
Уралыш шэмэн
тамшаахадаа,
Ууган зөөлэн Буряад
хэлээрээ
Урин дураяа дурадхааб даа...

Шинии нэрэ,
Минии нэрэ
Юундэ буряад бэшэб,

Хаанаб угай хэшэг –
Аялгата буряад нэрэ?

Теэбии, таабайн
Тииргээ тахидаг
Мэргэн юрөөл үгэтэй,
Иибии, баабайн
Эрдэм захихан,
Эрдэнийн сэсэн удхатай –
Угайм буряад хэлэн.
Үетэн нүхэдэим
Үгэлэн хөөрөөндэ нугархай
Ойроһоо ойро
Холодошогүй манһаа –
Зүрхэ сэдхэлэй-буряад
хэлэн.

Унтаашые нойрһоонь
нэрээхэ,
Аймхайн зориг хэргээхэ,
Угтаашын үгэ хэшээхэ,
Айлшанай һонор
хужарлуулха,
Аза талаанай агуу хүсэтэй.
Хии Морин дээрэмнай
Һиилээтэй, үзэ--
Далита буряад хэлэмнай.

**УРИНА НАМАЙ
НОЛОНГО**

Нюдэндэ наартайхан
Долоон үнгэтэ холонгын,
Нютагайм огторгойдо
Ёохорлон мундэлхэдэ –
Минии шүлэгтэ
Буужа тэдэнэр шэнгэнэ.
Наранда мунгэтэһэн,
Дэлхэйн дүгээг мэтэл.
Морин хүлэгэим дэлхэндэ
Намилзаһан үнгэтэй дэнзэ –
Огторгойн үндэртэ,
Уриһан - уряал холонго.

ШИННИ – МИНИИ

Нойргүй хүнинүүдни шамда,
Найргүй үдэрнүүдни намда,
Олдоһон шүлэгүүдни шамда,
Огторгойн одод – шамда,
намда.
Ойро, тойрон нугын
сэсэгүүд – шинии,
Хойно Эрхүүгэй харьяһан
хүгжэм минии.
Ой тайгын хүлгөөтэ аялга
шинии,
Май һарада түрэхэн бээш
минии.

БАЯНБИ

Би баянһаа баян хүнби,
Буряад хэлэнэйнгээ уянга
шэнгээһэнби.
Бурхан Баабайн захяа
юрөөлтэйлби,
Бэшэхын эрдэм, шэди
эдлэһэнби.
Би баянһаа баян хүнби,
Буурал наһанайнгаа
эзэнби.
Бүргэд нашан нүхэдтэйлби,
Үргөөд дүнгэхэ
һадаһатайлби.

**ЭЛЬБЭНЭ
СЭСЭГҮҮД ХУЛЫШ**

Харыш, харыш тоонтынгоо
тала дайдые
Харасыш харгаана гү,
сэсэгүүдынь.
Харыш, шэртыш хангай уула
Хизаарта бэлшэһэн
ой тайгые, хазааргүй
дошхон хүлэгүүдынь.
Хулышни эльбэнэ олон зүһэтэ
сэсэгүүд, жэгнэн,
Һулдышни хэргээнэ һэтэ,
сэдхэлдэш баглаа бэлэглэн.
Шинии сэдхэл соо
даадхагдаһан сагаан мэнгэ.

Шэргэшэгүй тунгалаг
шэдитэ аршаанай амта – үнгэ.

БУРЯАД БАСАГАН

Хотос – нахис гэшхэдэлтэй,
Харахан гүрэмэл гээзэгтэй,
Илдам басаган – буряад
басаган.
Мойһон харахан нюдэтэй,
Нойрым сэлмээхэ охитой,
Уян басаган – буряад
басаган.
Зунай сэсэглиг нугада,
Зугаа хэргээн хугадааб, -
Ханил басага – буряад
басага.
Жэлнүүд ошон ходоршоо
жэлнүүд,
Эжэлшэһэн дуран
хагдаршоогүй,
Инаг дуранайм – буряад
басаган.

МЭДЭРЭЛ

Нюдэ руум сэхэ харыш,
Нюсэгэн дурыш мэхэлхэ
Нюуса бодол - байна аал,
Байна аал, байна аал?
Сэдхэлэй уянга шагныш,
Сарюун мэдэрэл шагныш –
Сагаан дуранай
гэршэл даа,
Сэхын үнэн гэршэл даа.
Ягаахан хасараа залыш,

Улаахан уралшни
сэсэглэхэл.
Дулаахан мэдэрэлым
сэгнээрэй,
Сэгнээрэй, сэгнээрэй...

ТҮРЭНН ҮДЭРТЭШ

Хүгжэмынь
Л.САНЖИЕВАГАЙ,
үгэнь Ж.ЮБУХАЕВАЙ

1. Айдар нютагайнгаа
Найдал – шэмэг –
Айлайм басаган,
Байдалайм хэшэг.

Дабталга: Эхин дуранайм
Элшэ туяан.
Эжэл минии
Хуби заяан.

2. Найхан ургыта
Хабар түрээлтэйш.
Сэлмэг огторгой доро
Сэдхэл толоруулха одотойш.

Дабталга: Эхин дуранайм
Элшэ туяан.
Эжэл минии
Хуби заяан.

3. Маа, бари баглаае,
Тэрэнги, бэлэгтэйм,
Тэрэ дуранай туяае,
Тодорһон хүшөө шүлэгтэйм.
Дабталга.

Бүгэдэ бурядай "АЛТАРГАНА-2014" нааданиие угтуулан

ЁОХОРНУУДАА СЭЭЖЭЛДЭЭ

"Согтой гоёхон дуугаа Суглархан дээрэнээ дуулыг"

Хадаһаа гараһан булагнай
Хабтагар шулуун дамжууртайл.
Хонгёо һайхан дуунууднай
Хүн зонһоонь залгабаритайл.

Боориһоо гараһан булагнай
Будамал шулуун дамжууртайл.
Бадарма һайхан дуунууднай
Бэе бэеһэнь залгабаритайл.

Урда хадын мододнай
Узуураа хушама намаатайл.
Урихан зантай басагаднай
Уярма һайхан зугаатайл.

Хойто хадын мододнай
Холтоһоо хушама намаатайл.
Холшор һайхан басагаднай
Хонгёо ирагуу зугаатайл.

Хүбшэ тайгын модые
Холодхоорнь дахуулая.
Хоолой соохи зугаае
Хухалгаарнь дахуулая.

Ара тайгын модые
Аргамжаарнь дахуулая.
Аман соохи зугаае
Аялгаарнь дахуулая.

Хартаабхаяа бэдэржэ,
Хадын шорой һабардааб.
Холшор инагаа бэдэржэ,
Хана хаяа хангиргааб.

Яабалхаяа бэдэржэ,
Ялгын шорой һабардааб.
Яһалханаа бэдэржэ,
Яаран шамдаа шадарлааб.

Эрээпхэээ бэдэржэ,
Эрьены шорой һабардааб.
Энэ шамаяа бэдэржэ,
Үүдэ, үрхэ хангиргааб.

Тойрон байжа ниидэхэ
Тохорюун шубуунай
хүбүүд лэ.
Тойрон байжа дуулаха
Тээбии баабайн хүбүүд лэ.

Элин халин ниидэхэ
Элээ шубуунай хүбүүд лэ.
Эрьен тойрон наадаха
Эхэ, эсэгийн хүбүүд лэ.

Хадын үндэр дабаанда
Хара морин дабааша.
Харанхы хүниин нааданда
Хани нүхэд зугааша.

Боориин ута дабаанда
Боро морин дабааша.
Бүрэнхы хүниин нааданда
Болзорто нүхэд зугааша.

Үндэр хадын саанаһаа
Үүлэн гараха хэбэртэйл.
Зулгы эсбэр басагадһаа
Зугаа гараха хэбэртэйл.

Набтар хадын саанаһаа,
Наран гараха хэбэртэйл.
Зурагар һайхан басагадһаа
Зугаа гараха хэбэртэйл.

Уһан соохи хорхойдо
Ангир нюдөө мухарюулаа.
Аялдар зантай шаастайда
Ахай нюдөө мухарюулаа.

Салим соохи заһаһанда
Сахали нюдөө мухарюулаа.
Шуран бэрхэ ахайда
Шаастай нюдөө мухарюулаа.

Огторгой өөдэ харахадам,
Одо мүшэд гоё байна.
Улад зоноо харахадам,
Орденго хүбүүд гоёл байна.

Тэнгэри өөдэ харахадам,
Тэргэд нара гоё байна,
Тииргэн зоноо харахадам,
Герой хүбүүднай гоё байна.

Мондойн ургаха мойһомнай
Мольтиин хойто тальянда.
Матаран наадаха бэемнай
Мүнөө үдэшын нааданда.

Үргэлжэ ургаха мойһомнай
Үлээ зуурай тальянда.
Үелэн наадаха бэемнай
Үдэшэ болохо нааданда.

Улаан торгон кашненгээ
Уялгын наашань харуулыт.
Уярмаар гоёхон дуунуудаа
Ушарһан дээрэнээ дуулыт.

Сагаан торгон кашненгээ
Сагагын наашань харуулыт.
Согтой гоёхон дуунуудаа
Сугларһан дээрэнээ дуулыт.

Сагаан пулаадайм
Һандараашье һаань,
Соведэйм фабрика нэхэхэл.
Сарюун шарайм үтэлөөшье
Һаань,
Аша гушанууд залгахал.

Улаан пулаадайм
Һандараашье һаань,
Улаан-Үдэдэм нэхэхэл.
Улаан шарайм үтэлөөшье
Һаань,
Үринэр, ашанууд залгахал.

Тармуураа үргэлжэ ябаһанаа,
Табиһын сагта һананагүйб.
Танаараа зугаалжа ябаһанаа,
Мартахын сагта һананагүйб.

Хажуураа үргэлэн ябахадаа,
Хаяхын сагта һананагүйб.
Ханилаад ябаһан нүхэдөө
Мартахын сагта һананагүйб.

Агта сагаан араандаа
Ангай мяха жажалая.
Арбан табатай һаһандаа
Аятай гоёор зугаалая.

Хорин сагаан шүдэндээ
Хониной мяха жажалая.
Хори хүрэхэ һаһандаа
Хошоо хойдолоор зугаалая.

Үбэл болохын урдахана
Үбһөө ехээр бэлдэе.
Үдэшэ болохын урдахана
Зугаагаа ехээр бэлдэе.

Хабар болохын урдахана

Хагдаа ехээр маная.
Хабхар болохын урдахана
Зугаагаа ехээр бэлдэе.

Ангир, ангир шубуунһаа
Аляа шубуун үгы даа.
Ахай дүүхэй хоёрһоо
Инаг юумэн үгы даа.

Хараасгай, хараасгай
шубуунһаа
Хурдан шубуун үгы даа.
Хүбүүн басаган хоёрһоо
Инаг юумэн үгы даа.

Шагай сохимо саһанда
Шарга морим шэлүүлээ.
Шамай-намай нааданда
Шаастайн һайхан шэлүүлээ.

Борьбо сохимо саһанда
Боро морим шэлүүлээ.
Болзортойхон нааданда
Басаганай һайхан шэлүүлээ.

**М.Н.ГЕРГЕНОВЭЙ
суглуулбарһаа.**

Бато БАЗАРОН

ШОГ ЁГТО ШҮЛЭГҮҮД

ХОРИИН ХУРДАН

Мандаһан, хүгжэһэн
Байдалай тухайда
Магтаад дуулаха
Хүсэлэнтэйб.
Магад, зарим
Дутуу дундынь
Мартаад байха
Дурагүйб даа.

ДАБТАЛГА:
Ай даа, зай даа,
Айхабтар даа.
Аймаг айлаар
Айлшалааб даа!
Колхоз, бригада,
Поли дээгүүр
Хоолойн шадалаар
Дууланаб даа!

Хабарай тарилга
Хаанаш эхилээд,
Хадаһаа наашань
Харалуулаа.
Хабтагай дайдам
Халюуран сэсэглээд,
Харахадам, сэнгэлиг
Гоёхон даа!

ДАБТАЛГА.
Ударник габшагай
Түрүү зоной
Уряалан дабшахынь
Харабаш һаа,
Жэсшэ абажа,
Зэргэдэнь жагсахаа
Хүсэдэггүй хүн
Байдаг даа!

ДАБТАЛГА.
Түрэ «хурим»
Түхээрэл болоо һаань,
Түрүүн тэндэ
Ошохол аад,
Темп, нормын

Тэмсээн болоходо,
Тэрээгүүр энээгүүр
Ябадаг даа.

ДАБТАЛГА.
Трактор, машинаа
Талаар байлгаад,
График түсэбөө
Хараагүй һаа -
Хожом хадаха
Хоолос гарангүй,
Хоһон байшаха
Аюул бии даа.

ДАБТАЛГА.
Нормо, түсэбөө
Абангүйгөөр,
Нозог аалин
Ябадаг һаа -
Оодон нэрэтэй,
Хоһон үгэтэй
Лодырь боложош
Магадгүй даа.

ДАБТАЛГА.
Хориин хурдан
Хожом ерээд,
Хоолойн шадалаар
Дуулахаб даа.
Хүндэтэ нүхэд,
Клубтаа суглараад,
Хүлээгээд һуудаг
Болооройгты!

ДАБТАЛГА.
УНТААНА
Олон нүхэд таанартаа
Олоһон һониноо хөөрөһүү
даа.

Общежитиин байдалһаа
Ушар нэгые хэлэһүү даа.
ДАБТАЛГА:
Хүгжэмөөр танцалжа,
Аяглан аягалха:

Ай-ляй-рай-ля...
Эдир дундаа һурагша
Эсээш бэшэ аад, унтаана.
Залуу дундаа һурагша
Залхуу байгаад, унтаана.
Үглөөнэй хонхын

нарьяхы
Үргэһэн соогоо дуулаба ха.
Унтари дээрээ
хэбтэбэшье,
Урогтоо ошожо зүүдэлбэ.

ДАБТАЛГА.
Яарана, яарана
сэдьхэлдээ,
Ябажа ядана зүүдэндээ.
Хүлын тэндээ хүдэлнэ,
Хүнжэл соогоо үдэхэлнэ.

ДАБТАЛГА.
Улам саашаа зүүдэндэнь:
Урогтоо һууна хэбэртэй,
Элдэб юумэ сэдьхэлдэнь
Эрээн соохор үзэгдээ.

ДАБТАЛГА.
Тоогоо бодоно зүүдэндээ,
Толгойнь үбдэнэ
хайран даа!
Бэшэг бэшэнэ зүүдэндээ,
Бэхэн байбагүй

байрандаа.
ДАБТАЛГА.
Дайдын олон «хоёрнууд»
Дайран алдаад үнгэрнэ.
Тетрадь номын
гүйлдэшоод,
Тэрээгээр, энээгээр
тэрьедэнэ.

ДАБТАЛГА.
һурагша тэрэ унтаанын
һураг сууень дуулаха һаа,
Ханын газетэ уншаарай,
Нэрын тэндэ хараарай.
ДАБТАЛГА.

КАНИКУЛ

Урда жэлэйм
Ажалым дүнгүүд
Урматай илалтаа
Дэлгэг даа!
Ударник суута
Олон нүхэдүүд
Уряа дууем
Дуулаг даа!

ДАБТАЛГА:
(хүгжэмөөр хүтэлүүлһэн
танца)
Ай, сээжэ досоом
Хүхюун байна даа,
Шэнэ жэлэйм
Баяр гү,
Баран нүхэд,
Таанадтайгаа

Байдалаа магтаад
Дуулахам гү,
Хахад жэлнай
Үнгэрбэл даа,
Каникул боложо,
Ерэбэл даа.
Арбаад хоногой
Амаралтада
Айлшаар гэртээ
Харихам даа.

ДАБТАЛГА.
Колхоз дээрээ
Ошоод байхадаа,
Хотон айлдаа
Хүрэхэб даа.
Отлично, таба -
Тэмдэг тухайдаа
Олзо һониноо
Хөөрэхэб даа.

ДАБТАЛГА.
Шалгадаг ухаанай
Шадалай тухайда
Часай хөөрөө

Дэлгүүжэб.
Түрүү геройн
Түүхэ тухайда
Түүбэри номһоон
Уншуужаб.

ДАБТАЛГА.
Улаан буландаа,
Уужам клубтаа
Улад олоороо
Сугларагты!
Хүхюу минии
Хэсүү хөөрөө
Дуран соогоо
Дуулагты!

ДАБТАЛГА. 1940

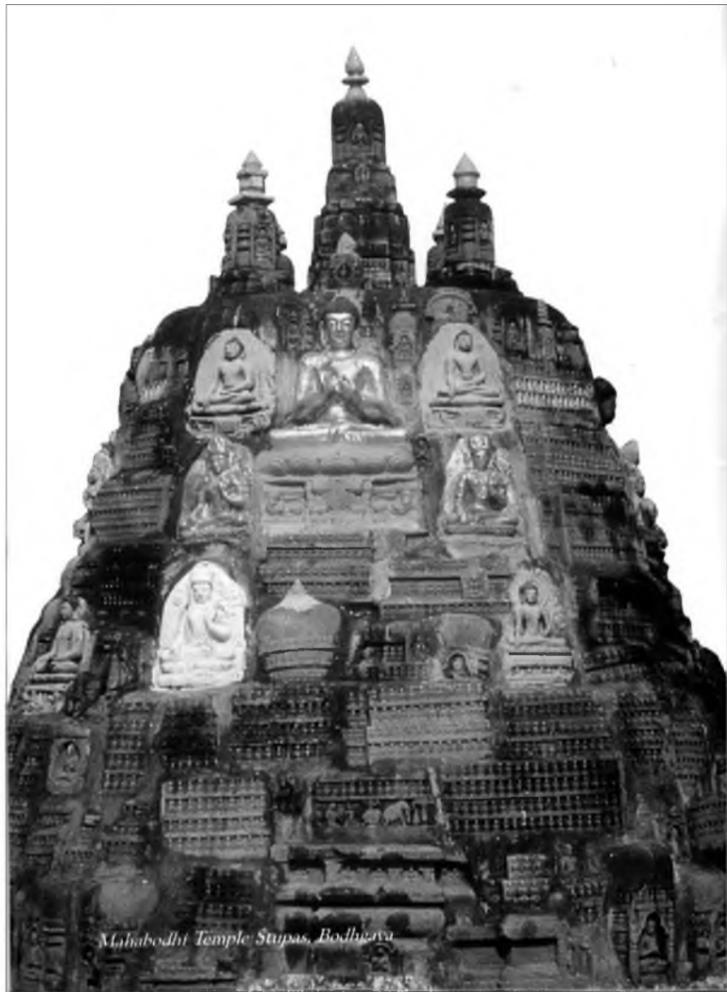
САГ ТУХАЙ

(Шог үгэ)
Саг, саг хэрэгтэй,
Сагаа арьбалагты.
Сайгаа уухадашье,
Салингаа абахадашье,
Саг, саг хэрэгтэй,
Сагаа арьбалагты.
Ажалаа хэхэдэшье,
Амараад һуухадашье
Саг, саг хэрэгтэй,
Сагаа арьбалагты, - гэжэ

Яаруу нэгэн
Яб-таб гэнээр,
Саг тухай
Саг гани болоһоор,
Мэгдүү бэнь
Мэдээ ухаа алдажа,
Үнэтэ сагаа
Үгөөрөө бараа.

1963
**Бэлигма ОРБОДОЕВА
хэблэлдэ бэлдэбэ.**

Зүүн зүгэй оюун ухаанай дээжэнээ

Юрий РЕРИХ

БОДИСАДАНАР ТУХАЙ

Мүнөө бодисаданарай элдэб түхэлнүүдые хаража үзэе.

Бодисаданарта мүргэдэг, этигэдэг ёһо хадаа Агууехэ Хурдын һуралсалай өөртөө зам гаргаһан бүхы газарта тэдэнэй нангин дүрэ суртал манданхай юм. «Бодисада» ("бодхисаттва") гэнэн томьёо үгые элдэбыхээр тодорхойлдог байгаа. Элдэб янзаар энэ үгые тодорхойлдог байһан шалтагаан ямар бэ гэбэл, тус ойлгосые зурхэндөө хүрэтэр ойлгожо абаха гээшэ зорын бэшэ.

Боди гэхэ гү, али бодхи дээдын ойлгосо мэдэрэл, харин сада гэхэ гү, али саттва гээшэнь юрэнхыдөө бодото байдал, амидаран оршолго, амитанай юмэн гэнэн удхатай. Энэ томьёо үгэ болбол боди (бодхи) юмэнэй досоо байһан гол баялигы дотороо нюуһан амитанай гүн удхые дамжуулха үүргэтэй.

Хинаяна хадаа архадуудые өөрынгөө идеал болгон сонсходог, энээнэйнь зорилго нирваан тээшэ зүдхэлгэ мүн. Махаяна гээшэмнай Ганга мүрэнэй элһэн мэтэ олон бодисаданарай асари ехэ удха болоно. Тэдэнэрэй гол зүйл хадаа амитание үмэглэн хайрлаха ябадал.

Хүн түрэлтэниие хизааргүйгөөр хайрладаг хэн хойноо Нирваан болохоёо арасажа, дээшэ эрмэлзэлдэг амитадта туһалхын тула Бурханай Хуули ёһые амитан зондо ойлгуулхаяа энэ түбидэ үлэдэг гээшэ. Абаралай хэрэгтэ бодисаданарай өөрыгөө зорюулгын агуу хүсэлэниие Шантидева (бурхан шажанай ехэ багша, «Бодхисарьяаватара» гэжэ номой автор) өөрынгөө бэшэһэн «Бурханай сурталай хуряангы найруулга» соо һануулһан байдаг: «Бурханай Хуулида үнэн байлганаа ондоо баялиг бодисаданарай энэ түбидэ байхагүй. Өөһэдын зүрхэлдэггүй тиимэ ябуулга үгы юм. Элдэб олон янзын түхэлтэй болоод лэ, тэдэнэр хүн түрэлтэндэ туһалдаг, өөһэдтэн хандаһан ямаршые хүндэ тэдэнэр туһаяа үзүүлдэг гээшэ».

Шантидевын дурдаһан Вималакирти-нирдеша гээшэ соо хэлэгдэнэй ёһоор, «Бодисаданар хурисалай дунда

бахаяа ханадаг, бисалгал үйлэдэгшэдэй ойро бисалгал хэдэг, мүн Марые бута дэлдэдэг, бурханай үүдээр орохо зам үлөөдэггүй. Лёнхого сэсэг гал соо байдаггүй, тэрээншэлэн ондоо хүсэл зорилго, бодомжолго байхагүй. Эрэшүүлэй тархи эрьюулхын тула тэдэнэр зорюута куртизанканууд болоод, хурисалай дэгээдэ шагтагалдаһан бэеэрээ удаан бурханай сэнсэндэ асаржархидаг. Ямаршые сагта дэлхэйн буян хэшэгий түлөө санаартан гү, али хүпээсүүд, хаанай зарсанар гү, али таряашад, агууехэнүүд гү, али баганууд болохоор бэлэн байдаг юм. Үгытэй зондо тэдэнэр барагдашагүй баялиг боложо шадаха, тэдэндэ бэлэг үгэхэдөө, гэгээрэл тухай бодол сэдхэлдэнэ түрүүлхэ. Омог бардам оршолондо баригдажа тулиһан хүнүүдэй ойро мантан томо баатар боложо харагдаха; элдэб эсын омог зангые үгы хихэдээ, тэдэнэр үндэр ухаанһаа хүртэхэ жэшээтэй. Хэн нэгэнэй айхабтар ехээр айжа байбал, урдань бии болоод, хамгаалтадаа абажа, сэсэнэй оршондо абаашаха... Бурханай Хуулида хүниие дүтлүүлжэ, сэдхэлдэнэ сэсэн бодолой үрэнэ тарихын тула бүхы юмэ бүтээдэг.

Хэндэшые харагдангүй, тэдэ хүнүүдэй дунда оршодог юм.

Жэшээнэ, Хитадай буддын сүмэнүүдтэ шэрээтын бээлүүлжэ байһан уншалгануудта байдаг. Шэрээтэнэ сан табижа, үргэл үргэжэ, бурхадые хүндэлнэ. Хуралда хабаадажа байһан санаартан, бүхы зон иигэжэ дууладаг: «Олоороо эндэ сугларһан далай олон бурхад бодисаданарта, махасаданарта мүргэмүү».

Бодисадын оюун ухаанай хүгжэлтэ хадаа юрэнхыдөө (санскридаар чарья гэдэг) ами амяараа дүрбэн шатаһаа бүридэдэг:

1) Пракритичарья - эхин шалтагаан.

2) Пранидханачарья - хатуу шийдхэбэрийн дашаа тангариг.

Эртэ урдын заншалай ёһоор, өөрынгөө хатуу шийдхэбэрийн дашаа тангариг гээшые Бурханай урда үгэлэн хэлэхэ уялгатай байгаа юм. Тэрэ тангаригыень Татхагатын зүбшөөн мэдэрээ һаа, тангариглааша бодхисаттва болодог байһан. Тиихэдээ тэрэ үндэр дээдэ мэдэрэлтэй, хаанай хүбүүнэй хубсаһа үмдэнхэй байха. Энэнь Татхагатын, юртэмсын эзэнэй нэрэтэ хүбүүн болоно. һүүлэй хоёр шатадань бодисада болонхой байна бшуу.

3) Ануломачарья гэгдэдэг энэ шатада өөрынгөө үргэнэн тангаригай ёһоор үйлэдэхэ зэргэтэй.

4) Энэ шатадаа, тус замдаа батаар тодороо гээшэ. Юуб гэбэл, энэ замһаа халижа, «гэдэргээ тэхэрихэ зам байхагүй» гэнэн нэрэтэй бшуу энэ шатань (санскридаар Анивартаначарья).

Махаянын сурталые дагашадай этигэл мүргэл ямар бэ гэбэл, тоо томшогүй эдэ боди сэдхэлтэндэ мүргэдэг зэргэтэй. Тэдэнэй дундаһаа найман бодисаданар онсо илгарна. Ламын сурталай хэрэгүүдтэ тэдэниие хаража болохо юм. Тэдэнэй нэрэнүүдые байха ёһотой хэбээрнэ эндэ харуулая:

1. Манджушри гэхэ гү, али Манджучхоша (түбэдөөр, Жамбал, үгышые һаа, Жамьян). Энэ бодисада найман бодисаданарые түрүүлэн оршохо зэргэтэй.

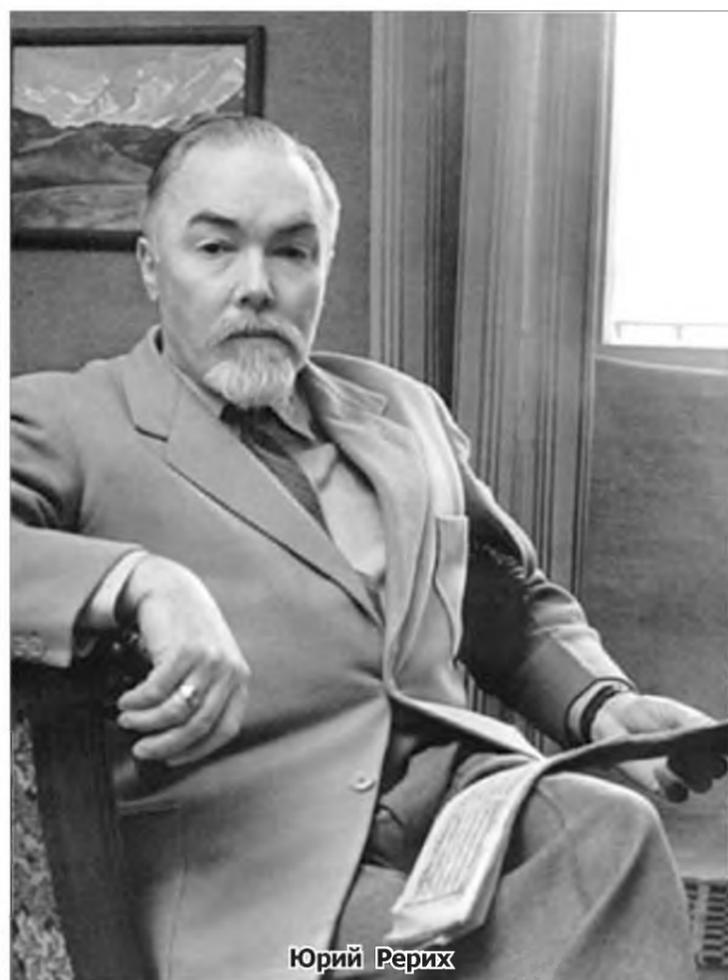
2. Ваджрапани (буряадаар Очирвани).

3. Авалокитешвара (Арьяа-Баала, Жанрайсиг).

4. Кшитигарбха (Саичинпо).

5. Сарваниваранавишкамбхи (Грибна нампарсал).

6. Акашагарбха (Намка чинпо).

Юрий Рерих

7. Майтрея (Чампа, Майдари бурхан).

8. Самантабхадра (Саманда-бадра, Гүндү Самбуу).

Найман бодисадын энэ бүлэгһөө махаянын сурталда илангаяа гурбаниинь ехээр сэгнэгдэдэг. Онсолбол, Майдари - энэ түбидэ ерээдүйн эзэн. Авалокитешвара (Арьяабаала) агууехэ хайрааа үршөөдэг бодисада. Манджушри - эрдэм соёлой бодисада.

Ламын сурталай хэрэгүүдтэ бодисаданарые хаанай хүбүүдэй дүрсөөр (раджакумара) гоё найхан хубсаһатайгаар, шэмэг зүүдхэлтэйгээр зураглаһан байдаг. Тэдэнэр нидхынгээ хоорондо тэмдэгтэй, зүгөөр тархи-

инь орой гүбэгэр бэшэ. Тархидаа титимтэй. Сарбуунуудтань гоё найхан бугаагууд. Мүн хүзүүндэнэ хүндэ шэгнүүртэй алтан хоолобшо зүүгдэнхэй. Паридана гэжэ нэрэтэй тусхай алталмал хээтэй гоё бүдөөр бэеынгээ доодо талые ороонхой. Заримдаа боди гүрөөһэнэй гү, али эрэн гүрөөһэнэй арһа хэдэрһэн бодисадые хаража болохо юм.

"Тибетская живопись" гэжэ Ю. РЕРИХЭЙ номһоо Ц.ДОНДОГОЙ оршуулба.

Б.ОРБОДОВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Пунцэг БАЛДАНДОРЖИЙН

БУДДЫН ШАЖАНАЙ БУРЯАД-МОНГОЛДО ДЭЛГЭРХЭН ТУХАЙ

Хэжэнгын дасанай хуряангы түүхэ бэшэхээ түрүүлэн, буддын шажанай монгол хэлэтэ арад зоной дунда ямар үедэ, хэзээ дэлгэрхэн тухайнь богонихоноор бэшэхэ хэрэгтэй гэжэ ханагдана. Бидэ, Хориин арбан нэгэн

эсэгээрхид, монголшуудай нэгэ багахан хубинь болонобди. Монголшуудай зарим хубинь буддын шажанда гурба дахин ороhon гэжэ түүхэ гэршэлэн, түрүүшын хоёр ушарта үргэлжэ дэлгэрэнгүй, ехэ удааншье болонгүй хүнэнэн байгаа.

“ГАНДАН” ДАСАНАЙ ЗУРХАЙ

Июлиин 21, гарагай 2, монгол литын 25, харагшан могой, уулада хуудалтай, 5 шара мэнгэтэй. Энэ үдэр хуулига хэрэгүүдые эрхилхэдэ, эм бүтээхэдэ, гэр болон бусад барилга эрхилхэдэ найн. Холын харгыда гарахада, үнэ абахада болон бусад хэрэг эрхилхэдэ сэертэй. Энэ үдэр “Гандан” дасанда үглөөнэй 9 сагһаа “Һама, Жамсаран” сахюусанай хурал, үдэрэй 14 сагта “Табан харюулга” хурал уншагдаха.

Июлиин 22, гарагай 3, монгол литын 26, хүхэ морин, модондо хуудалтай, 4 ногоон мэнгэтэй. Энэ үдэр газар элдүүлхэдэ, малтаханда, эһээлтэ табиханда, хүшэр хэрэгүүдые бүтээхэдэ, холын харгыда гарахада найн. Эм бүтээжэ, хэрэглэхэнь сэертэй. Үнэ абабал, жаргалтай болохот.

Энэ үдэр “Гандан” дасанда үглөөнэй 9 сагһаа “Һама, Жамсаран” сахюусанай хурал, үдэрэй 14 сагта “Табан харюулга” хурал уншагдаха.

Июлиин 23, гарагай 4, монгол литын 27. Харагшан хонин, хийдэ хуудалтай, 3 хүхэ мэнгэтэй. Энэ үдэр дэлгэрэнгүй хэрэг бүтээхэдэ, эд бараа үйлдбэрлхэдэ, одо мүшэдые шэнжэлхэдэ, хүршэтээ нүхэсэн харилсахада, худалдаа наймаа эрхилхэдэ болон хубинь хэрэг бүтээхэдэ найн. Холын харгыда гаралтагүй. Үнэ абабал, амгалан тэнкюун байдал ушарха.

Энэ үдэр “Гандан” дасанда үглөөнэй 9 сагһаа “Һама, Жамсаран” сахюусанай хурал, үдэрэй 14 сагта “Табан харюулга” хурал уншагдаха.

Июлиин 24, гарагай 5, монгол литын 28, улаан бишэн, галда хуудалтай, 2 хара мэнгэтэй. Энэ үдэр хуулига хэрэг үйлдэхэдэ, эрдэм үзэгтэ нурахада, ном уншахада, элдэб уран урлалда нурахада, эм бүтээн уухада найн. Холын харгыда гарабал, эдеэ хоол элбэг олодохо. Үнэ абажа болохогүй.

Энэ үдэр “Гандан” дасанда үглөөнэй 9 сагһаа “Һама, Жамсаран” сахюусанай хурал, үдэрэй 14 сагта “Табан харюулга” хурал уншагдаха.

Июлиин 25, гарагай 6, монгол литын 29, улаагшан тахья, шоройдо хуудалтай, 1 сагаан мэнгэтэй. Энэ үдэр хүшэр хэрэгүүдые бүтээхэдэ, дайсаниие номгоруулханда, хубарагай лун абахада, эм бүтээхэдэ ба хэрэглэхэдэ найн. Холын харгыда гарахагүй, үнэ абалтагүй.

Энэ үдэр “Гандан” дасанда үглөөнэй 9 сагһаа “Һама, Жамсаран” сахюусанай хурал, үдэрэй 14 сагта “Табан харюулга” хурал уншагдаха.

Июлиин 26, гарагай 7, монгол литын 30, шара нохой, түмэртэ хуудалтай, 9 улаан мэнгэтэй. Энэ үдэр хуулига ба хүшэр хэрэгүүдые үйлдэхэдэ, холын харгыда гарахада, эд зөөри, мал худалдан абахада, худаг малтаханда ба үмсынгөө хэрэг бүтээхэдэ найн. Үнэ абажа болохогүй.

Энэ үдэр “Гандан” дасанда үглөөнэй 9 сагһаа “Баян Намсарай” сахюусанай хурал, үдэрэй 14 сагта “Замбала” хурал уншагдаха.

Июлиин 27, гарагай 1, монгол литын 1, шарагшан гахай, огторгойдо хуудалтай, 8 сагаан мэнгэтэй. Энэ үдэр бүгэдэндэ түнхатай хэрэг бүтээхэдэ, “зөөлэн” хэрэгүүдтэ, худаг малтаханда, модо тариханда, үмсынгээ газарта түрүүшынхиеэ нүхэ малтаханда, буянта хэрэг үйлдэхэдэ, холын харгыда гарахада найн. Үнэ абахада ба бусад хэрэг хэхэдэ сэертэй.

Энэ үдэр “Гандан” дасанда үглөөнэй 9 сагһаа “Бурхан Баабай” сахюусанай хурал, үдэрэй 14 сагта “Табан харюулга” хурал уншагдаха.

Энэ зурхай “ГАНДАН” дасанай гэгбгы ЗОРИГТО лама бэлдээ. 6-дахи таһаг, 8-983-533 56 05, 8-924-556 51 37.

Хидан (али Хитад) гэжэ нилээд олон тоото (даража бэшэхэдэ 7-8 млн.) монгол хэлэтэ арад Корей, Хитад (өөһэдэйнэ зүб нэрэнэ Хань), Манжуур (Зүрчид) яһатануудаар зэргэлэн, Хингаан хадаһаа зүүн тээ (зүүлжээ), зүүн урда нуудаг байһан. 916 ондо тэдэнэр өөһэдэйнэ Ляо гэжэ нэрэтэй импери тогтооһон юм, 924 ондо баруун тээшээ Түб Азида дайгаар довтолон орожо, мүнөөнэй Халха-Монголой дайдаһаа кыргызүүдые, уйгарнуудые (уйгуры) үлдэжэ, газарынэ эзэлһэн түүхэтэй. Тэрэ үедэ Байгалай наада хажууда, Онон-Бальжи хүрэтэр Хори-түмэдэй холбооны зон нуугаа, тэдэнэр Хиданай империин албатанууд болоһон байдаг. Хиданууд арбадахи зуун жэлэй эхиндэ буддын шажанда ороһон гэдэг, үсөөн жэлэй үнгэрөөд байхада (943 он), 50 мянган ламанартай болоод байһан, 1078 ондо ламанарайнэ тоо аяар 360 мянганда хүрэнэн юм гэжэ байдаг. Энээнһээ үндэһэлэн бодоходо, монгол хэлэтэ бэшэ зон Хидануудай албатан хадаа тэдэнэй идхалга, захиралта доро буддын шажантай зарим тэдынэ болоһон байха гэжэ ханамаар, тээд энээнэинэ гэршэлхэ юмэн мүнөө хүрэтэр олдоогүй хаш даа. Яабашье, Хидануудһаа ондоо монголнууд Х, XI зуун жэлнүүдэй үедэ буддын шажанай эхи олоһон байхал даа.

Эзэн богдо Чингис хаанай хүбүүн Үгөөдэй хаанай үедэ 1228 он багаар Ехэ Монгол Уласай ниислэл хото Хара Хориндо (ородоор Кара Корум гээд нэрлэгдэдэг) буддын нэгэ дасан баригдаһан байгаа. Чингисэй аша хүбүүн Хубилай (Хублай) сэсэн хаан үшөө 9 дасан тэндэ барюулан, тиигээд буддын шажан гүрэнэй (государственна) шажан болобо гэжэ хуулигаар сонсоһон байгаа, тээд тэрэнэ үргэнөөр дэлгэрэнгүй, ехэшье удаан болонгүй орхигдоһон байгаа юм.

XVI зуун жэлэй хоёрдохи хахадта монгол хэлэтэ арадүүд буддын шажанда орожо эхилһэн, энэ дэмбэрэлтэй сагаан үйлэ хэрэг гурбадугаар Далай лама Содном Жамсын

Дотор Монголдо 1578 ондо Түмэдэй Алтан хаанай залалгаар морилжо ерээд байхада, ехэ түргөөр, үргэн дэлгэсэ-тэйгээр монголой дэлхэйдэ дэлгэрхэн юм. Далай-лама Монголдо 10 жэл болоо, Бурхан Багшын шажанда хоро түбэг татадаг хара зүгэй зүһэн бүриин альбинэ этэгээдые суглуулан номгодхоһон байгаа. Гурбадугаар Далай-лама Содном Жамса 1588 ондо тагаалал (Түбэдөө бусаха замдаа) болоод, Алтан хаанай аша хүбүүнэй бүлэдэ түрэжэ, дүрбэдүгээр Далай-лама Ендон Жамса гэжэ алдаршаһан юм.

Халхын Түшээтэ хаан Абатайн эдэбхи оролдолгоор Эрдэни Жуу гэжэ ехэ хийд (дасангууд) 1586 ондо баригдажа дүүрэнэн, буддын шажанай хойто зүгтэхи нэгэ ехэ түб болоо, мүнөө хүрэтэрөө байдаг. Энэ хийд Ехэ Монгол Уласай ниислэл хото 36 жэлдэ байһан Хара Хориной (1368, 1369 онуудаар хитадай сэрэгээр хяа бута сохигдожо, үгы хэгдэһэн) нууриин хажуудхана үндэрлэгдэһэн байгаа юм.

XVI зуун жэлэй хоёрдохи хахадһаа хойшо монгол хэлэтэ арадүүд дунда буддын шажан үгы болоогүй гэжэ тоологдохо ёһотой юм бээ. Хориин 11 эсэгийн зарим хуби зоининь буддын шажание өөрын шажан болгожо абанан сагынэ 1578 он гэжэ хэлэхэдэ болоно. Тэрэ жэлдэ III Далай-ламада мүргэжэ, адис, номдо хүртэнэн гээшэ.

Хориинхид тэрэ сагта Бүүбэй бэйлэ хаанай албата болонхой байгаа, шажанда орогшодын буддын ехэ гэсэн Хүүгэн хотогтодо ерэжэ мүргэдэг байһан. Өөһэдын дундаһаа үсөөхэн ламанартай, хуушан монгол бэшэгтэ нураһан хара хүнүүд - багшанар бии болоһон байгаа.

1600 онуудай эхин багаар Монголһоо Байгал шадар, мүнөө нуудаг нутагүүдта ерэнэн: хойноо буддын шажанда шүтэдэг хүнүүд үсөөншье һаа, байгаа, илангаяа зөөритэй, ноёд талын зон, энээнэинэ юун гэршэлнэб гэхэдэ:

1. Хориинхидой түлөөлэгшэдэй Россиин хаан нэгэ-

дүгээр Пётрто 1702 ондо хамта дээрээ 52 хүн ошоо, тэдэнэрэй хахадһаа ехэнхинэ зарасанар (моришон, адуушан, хүниин харуулшад, хоол бэлдэгшэд), гурбанинэ түбэд, ламын үгэһэн нэрэтэйнүүд (Доржо, Бадан, Даша) байгаа, тэдэнэр мянга зургаан зуун жараад-далаад гаран онуудта түрэнэн хүнүүд һааб даа;

2. Хориин түрүүшын тайшаа Шодо гэгшын эсэгэ - Ийдхэйн Болтирог (XVII зуун жэлэй хүүлэ багаар) монгол, түбэд хэлэнүүд дээрэ барлагдаһан бурханай олон номтой, гэртээ өөрын ламатай байдаг нэн ха. Ганса Болтирог тиимэ байгаа бэшэл ааб даа.

1600 онуудай хоёрдохи хахадта Монголой дайн сэрэгһээ холодожо, Буряадта үсөөншэг ламанар ерэдэг байһан, 1712 ондо 150 монгол ба түбэд яһанай ламанар Сэлэнгэ, Хори (үсөөниинэ) ерэжэ, Бурхан Багшын нургаал дэлгэрэнгүйгээр тараажа, номножо эхилһэн байна, нэгэ хэды жэлнүүдэй үнгэрэн хойно, отог (эсэгэ, омог) бүхэн өөрын ламатай, мүргэлэй багахан һэеы гэртэй болоһон байна.

1741 ондо Россиин хатан хаан Елизавета Петровна буддын шажанай Зүүн Сибириэтэ дэлгэрһые мэдэрэн, 150 ламанарые штатна болгон баталаад, тэдэниие алба, түлбэриһөө сүлөөлөө нэн, тиигэжэ манай эндэ буддын шажанай үргэнөөр дэлгэрхэ хэрэгтэ ехэхэн нуури табига үгэһэн гээшэ. Тиихэдэ хальмагууд 1632 ондо Волго мүрэнэй саана гарахадаа, буддын шажантай болонхой зон ябаа, олон жэлнүүдэй үнгэрэн хойно Россиин гүрэнэй албатан болоһон юм.

1752 ондо Хориин нутагүүдта ламанарай тоо 33 боложо, тэдэнэй ахалагшанар түбэд лама дархан Нансо Лубсан Шираб гэгшэ томилогдоһон байгаа.

**П.БАЛДАНДОРЖИЙН
“Хэжэнгын дасанай хуряангы түүхэ” гэжэ номһоо абтаба.**

(Үргэлжэлэлынэ удаадахи дугаарта).

<p>Буряад үнэн</p> <p>Учредители: Глава Республики Бурятия, Народный Хурал Республики Бурятия, Правительство Республики Бурятия</p> <p>Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА</p> <p>РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ: И.М. Егоров, П.Л. Носков, И.В. Смоляк, Т.М. Нагуслева (Правительство РБ), В.А. Павлов, Б.Ц. Семенов, Ц.Б. Батуев, Ц.-Д.Э. Доржиев (Народный Хурал РБ), Б.Ш. Дашиев, Д.Б. Гуродармаева, С.Б. Байминова.</p>	<p>ТЕЛЕФОНЫ:</p> <p>21-54-54 - приемная 21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия" 21-68-08 - редактор 21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь 21-67-81 - выпускающий отдел 21-64-36 - корреспонденты, редакция журнала "Одон" 21-06-25 - редакция журнала «Байгал» 21-55-97 - редакция газеты "Спорт Тамир" 21-62-62 - реклама 21-50-52 - отдел распространения</p> <p>Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.</p>	<p>АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЯ: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГАУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн».</p>	<p>Подписной индекс 50901 Газета зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Бурятия Свидетельство ПИ № ТУ03-00304 от 29 июля 2013 г. www.burien.ru e-mail: unen@mail.ru</p> <p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 15.07.2014 в 17.00 - по графику; 15.07.2014 г. в 17.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №1811. Тираж - 3500 экз.</p> <p>Цена свободная.</p> <p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54</p>
---	--	--	--

Дорогие ребята! Предлагаем рассказы победителей конкурса «Книги, с которыми весело» в номинации «Весёлые рассказы из вашей жизни».

Проба пера

СЛУЖБА СПАСЕНИЯ

В один из славных августовских дней, в самом конце каникул, произошёл с нами этот случай. В этом году кедровые орехи уродились на славу. А родители строго-настрого наказали без взрослых в лес не ходить. А тут погодка удалась, и делать было нечего.

За обедом мы с братьями перемигнулись и молча вышли во двор. На сходке мы решили ехать за орехами на велосипедах и ехать тайно, не оповестив родителей, и уж, конечно, без младших братьев, которые могли нас рассекретить. Тихо по одному мы вышли из дедушкиного дома. И через полчаса команда из четырёх братьев-охотников за кедровыми шишками была готова к походу.

Приехав на место, мы быстро отыскали кедры. Дружно вскарабкались на деревья, начали валить шишки, а после спустились собрать их. Оказалось, что Солбон ни одной шишки не сбросил. Посмотрели вверх, а он крепко-накрепко ухватился за самые толстые ветви на самом высоком кедре и замер как памятник. Как мы ни пытались его спустить, как ни уговаривали его - всё было тщетно - он не сдвинулся с места. Так сильно

он боялся высоты! «А на дерево забежал первым, даже не посмотрев вниз», - усмехнулся брат Зориг. «Ты там осторожней, не шевелись, а то кедровые ветви хрупкие», - добавил брат Жамсо. Тут старший брат Дашанима вспомнил, что Солбон ужас как боится людей в белых халатах. У нас созрел план по спасению брата. Громко, чтоб было слышно Солбону, мы начали по телефону вызывать «Службу спасения» и «Скорую помощь». Не успели оглянуться, а наш трусишка уже рядом стоит, только коленки и руки его дрожат.

Это был первый случай у нашей «Службы спасения».

Санжа ЗОМОНОВ, МАОУ «СОШ № 32 г. Улан-Удэ»

Рис. Чупошевой Яны

Рис. Большакова Славы

ВЕСЁЛОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ

Дело было в июле, когда стояло самое пекло. Мы с ребятами отправились гулять по Арбату, решив заодно побаловаться мороженым. Мы купили рожки со сливочным мороженым и не спеша пошли по улице, там-то и произошёл этот случай.

Мы неторопливо прогуливались, останавливались, чтобы посмотреть картины уличных художников, поделки и сувениры, которые в изобилии здесь продаются. Затем услышали музыку - это пели уличные музыканты. Мы стоя-

ли и слушали, а затем я решил положить немного мелочи в коробочку, что стояла перед артистами. Но я забыл про мороженое, которое, держал в руках, и когда я наклонился, чтобы положить несколько рублей, шарик мороженого выскользнул из рожка и прямёхонько упал в эту самую коробочку. Стало до того стыдно, что я развернулся и убежал. Теперь я буду гораздо аккуратнее с мороженым на улице! Вот такой вроде бы и не очень важной мелочи я научился благодаря этому случаю.

Большаков Слава, МАОУ «СОШ № 32 г. Улан-Удэ»

Учим бурятский язык

Ай - «весёлый» звук, при его произнесении губы растягиваются в улыбку, а язык как бы скользит снизу вверх.

Поупражняйтесь в произнесении этого звука.

- Ай - ай - ай;
- А - ай, са - сай, ба - бай, та - тай;
- Аха - ахай, сана - сайна, баха - байха;
- Ай - сай - сайн;
- Ай - бай - байна;
- Ай - тай - баяртай.

Назовите этих ребят бурятскими именами

Найдан, Хайдаб, Майдар, Табхай, Намсарай, Жалсарай.

Произнесите скороговорки сначала в медленном, а затем в быстром темпе.

Манай Майдар мартамхай

Танай Табхай танилтай

Батан Туулай суخالтай

ШУБУУА ТУХАЙ ШҮЛЭГҮҮА

САХАЛИ

Далайн хүсэтэ долгидоор
Далаа нэбин урилдахадаа,
Сагаан жаахан бэээрээ
Сахилгаан шэнгээр харбадаг.
Дэмьрмэ ехэ шуурган соо
Дээшээ дэгдэн гаража,
Доошоо халин унахадаа,
Үхибүүн шэнгээр уйлажа,
Урмашажа энеэжэ,
Уйдхартайгаар гиинадаг.

ШААЗГАЙ

Алаг эрээн шубуун
Айлай дэргэдэ нуухадаа,
Айлаша зүгнэн шаханадаг.
Аймхай энэ шубуун
Абгайн үүдээ хаахада,
Арай хойшоо ниидэшэдэг.
Ульгэр, түүхэ, онтохон соо,
Улад зоной зугаа соо
Хобууша гэжэ нэрэтэй юм,
Худалша гэжэ солотой юм.

ХАРААСГАЙ

Шабараар шабаһан уургайдаа,
Шарахан аматай зурбахайдтаа
Олоһон шумуулаа асаржа,
Олон удаа ниидэдэг лэ.
Эгээл илдам эжыдэл
Үриез иигэжэ тэнжээгшэ.
Далаа хүсэхэдэнь нэгэтэ
Дахуулжа дайдаар сэнгээгшэ.
Үбсүүгээрээ уһа дайран,
Үдэшэнийнь наадагша.

